

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SURİYELİ SIĞINMACI ÇOCUKLARA YÖNELİK
HABERLERİN HAK HABERCİLİĞİ
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Hande ULUSOY
2502150617

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. Ayşe Ceyda ILGAZ BÜYÜKBAYKAL

İSTANBUL – 2021

ÖZ

SURİYELİ SİĞINMACI ÇOCUKLARA YÖNELİK HABERLERİN HAK HABERCİLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Hande ULUSOY

Suriye’de 2011 yılı Mart ayında başlayan iç karışıklıklar ve çatışmalar nedeniyle, çok sayıda Suriyeli ülkelerini terk etmek ve farklı ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. 3 buçuk milyonun üzerinde savaş mağduru Suriyelinin bulunduğu Türkiye de bu ülkelerden biridir ve Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların yarısından fazlasını çocuklar oluşturmaktadır. Suriye’de yaşanan çatışmalardan ve zorunlu göç hareketinden en çok etkilenen, yaşam hakkı, sağlık hakkı, korunma hakkı, eğitim hakkı gibi en temel haklarından mahrum bırakılan kesimlerin başında kuşkusuz çocuklar gelmektedir. Medyanın sorumluluklarından biri de toplumda seslerini yeterince duyurma imkânı bulamayan, hakları ihlal edilen, kadınlar, çocuklar, engelliler gibi toplumdaki dezavantajlı kesimlerin seslerini duyurmak, onlara yönelik hak ihlallerini gündeme taşımak, haklar konusunda halkı bilgilendirmek ve farkındalık yaratmaktır. Öte yandan, medya kimi zaman hak ihlallerini habere konu ederken kendisi de hak ihlallerine neden olabilmektedir. Alternatif habercilik arayışları içinde yer alan hak haberciliği, medyanın rolünü sadece haklar konusunda insanları bilgilendirmekle sınırlı görmemekte, insanı ve insan haklarını merkeze alan ve haber yaparken hak ihlaline neden olmayan bir habercilik arayışının peşinden gitmektedir.

Bu çalışmada, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberler hak haberciliği bağlamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye’de tirajı en yüksek beş gazete örneklem olarak alınmış ve 1 Ocak 2019 – 30 Haziran 2020 tarihleri arasını kapsayan 18 aylık zaman diliminde, Suriyeli sığınmacı çocukları konu alan haberler belirlenerek içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Çocuklar, Sığınmacı Çocuklar, Hak Haberciliği, Alternatif Habercilik, Çocuk Odaklı Habercilik

ABSTRACT

EVALUATION OF NEWS ABOUT SYRIAN ASYLUM SEEKER CHILDREN IN THE CONTEXT OF RIGHTS-BASED JOURNALISM

Hande ULUSOY

Due to the conflicts that started in March 2011, many Syrians had to leave their country and take refuge in different countries. Turkey, which has more than three and a half million war-torn Syrians, is one of those countries, and more than half of Syrian asylum seekers in Turkey are children. Children are undoubtedly among the most affected by the conflicts in Syria and the forced migration movement, exposed to their most basic rights such as the right to life, the right to health, the right to protection, the right to education. One of the responsibilities of the media is to raise the voices of disadvantaged groups in society, such as women, children, disabled people, whose rights have been violated, to raise the issue of rights violations against them, to inform the public about rights and to raise awareness. On the other hand, the media can sometimes cause violations of rights while reporting rights violations. Rights-based journalism, which is one of the alternative reporting types, does not consider the role of the media to be limited to only informing people about rights, but adopts a journalism that focuses on human and human rights and aims not to cause rights violations when reporting news.

In this study, the presentation of the news in media related to Syrian refugee children is evaluated within the context of Human Rights-Based Journalism. In June January 1, 2019 – June 30, 2020, the five highest circulation newspapers in Turkey were taken as a sample and the news about Syrian asylum seeker children were examined by content analysis method.

Keywords: Syrian Children, Refugee Children, Human Rights-Based Journalism, Alternative Journalism, Child-Based Journalism

ÖNSÖZ

Suriyeli sığınmacı çocukların hak haberciliği bağlamında yaygın basında nasıl sunulduğunu ortaya koymak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye’de tirajı en yüksek beş gazete olan Hürriyet, Milliyet, Sabah, Sözcü ve Posta gazeteleri, 1 Ocak 2019 – 30 Haziran 2020 tarihleri arasında, içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular hak haberciliği bağlamında yorumlanmıştır.

Bu zorlu süreçte bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşarak desteğini ve emeğini benden esirgemeyen, yanımda olduğunu her zaman hissettiren, çok değerli hocam ve tez danışmanın *Doç. Dr. Ayşe Ceyda Ilgaz Büyükbaykal*’a ve tez çalışmasının ilk adımlarını atmamda bana yol gösteren kıymetli hocalarım *Prof. Dr. Suat Gezgin* ve *Prof. Dr. Belkıs Ulusoy Nalçioğlu*’na sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Bu uzun yolculuğun en başından bu yana yanımda olan, varlıklarıyla bana güç veren, annem *Rukiye Ökeli*’ye, babam *Zafer Ökeli*’ye, benim için her zaman küçük kalan kardeşim *Tuğçe Ökeli Boyacı*’ya, yol arkadaşım, eşim *Ertuğ Ulusoy*’a ve en çokta bana zamanından veren güzel oğlum *Göktuğ Deniz Ulusoy*’a gönülden teşekkür ederim.

Hande Ulusoy

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ: TEMEL KAVRAMLAR, YAKLAŞIMLAR VE YASAL DÜZENLEMELER

1.1. Göç Tanımları.....	6
1.2. Göçmen, Sığınmacı ve Mülteci Kavramları.....	8
1.3. Göç Kuramları.....	11
1.3.1. E. G. Ravenstein'in Göç Kanunları Kuramı.....	11
1.3.2. Everett S. Lee'nin İtme - Çekme Kuramı.....	14
1.3.3. William Petersen'in Göç Tipleri.....	17
1.3.4. Merkez - Çevre Kuramı.....	19
1.3.5. Göçmen Ağı (Network) Kuramı.....	20
1.4. Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'nin Uyguladığı Göç Politikaları.....	22
1.4.1. Türkiye'de Göç Politikaları.....	22
1.4.1.1. İskân Kanunu.....	23
1.4.1.2. Cenevre Sözleşmesi.....	25
1.4.1.3. 1994 Yönetmeliği.....	27
1.4.1.4. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.....	29
1.4.2. Avrupa Birliği Ortak Göç Politikaları.....	31

1.4.2.1.	Schengen Anlaşması.....	33
1.4.2.2.	Dublin Sözleşmesi.....	34
1.4.2.3.	Maastricht Anlaşması.....	36
1.4.2.4.	Amsterdam Anlaşması.....	38
1.4.2.5.	Tampere'den Lizbon'a Göç Politikaları.....	38
1.4.2.6.	Lizbon Anlaşması.....	39
1.5.	Suriye İç Savaşı ve Sığınmacı Krizi.....	40
1.5.1.	Suriye İç Savaşı'nın Kökenleri.....	41
1.5.2.	Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar.....	44
1.5.3.	Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı Çocuklar.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARI: SIĞINMACI ÇOCUKLAR VE MEDYADA ÇOCUK HAKLARI

2.1.	Çocukluk Kavramı.....	49
2.2.	Çocuk Hakları.....	51
2.2.1.	Cenevre Çocuk Hakları Sözleşmesi.....	53
2.2.2.	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi	54
2.2.3.	Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.....	55
2.2.3.1.	Sığınmacı Çocuklar Açısından Çocuk Hakları Sözleşmesi...57	
2.2.4.	Sığınmacı Çocuklara Yönelik Diğer Uluslararası Belgeler.....	60
2.3.	Medya ve Çocuk Hakları.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALTERNATİF MEDYA VE ALTERNATİF HABERCİLİK BAĞLAMINDA HAK ODAKLI HABERCİLİK

3.1.	Alternatif Medyanın Tarihsel Kökenleri.....	67
3.2.	Alternatif Medyayı Tanımlamak.....	70
3.2.1.	Alternatif Medyayı Tanımlamaya Yönelik Yaklaşımlar.....	72

3.2.1.1. Topluluğa Hizmet Medyası Olarak Alternatif Medya.....	72
3.2.1.2. Anaakım Medyaya Bir Alternatif Olarak Alternatif Medya..	74
3.2.1.3. Sivil Toplumun Bir Parçası Olarak Alternatif Medya.....	76
3.2.1.4. Rizom Olarak Alternatif Medya.....	78
3.3. Alternatif Habercilik Arayışları.....	80
3.3.1. Yurttaş Gazeteciliği.....	80
3.3.2. Barış Gazeteciliği.....	84
3.3.3. Hak Haberciliği.....	88
3.3.1. Hak Haberciliği içinde Çocuk Odaklı Habercilik.....	94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİ SİĞİNMACI ÇOCUKLARA YÖNELİK HABERLERİN HAK HABERCİLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Problem.....	98
4.2. Amaç.....	99
4.3. Önem.....	99
4.4. Sınırlılıklar.....	100
4.5. Yöntem.....	100
4.5.1. Evren ve Örneklem.....	103
4.5.2. Verilerin Analizi.....	105
4.5.2.1 Kodlama Kılavuzunun Oluşturulması.....	105
4.6. Bulgular ve Yorumlar.....	108
4.6.1. Nicel Bulgular.....	108
4.6.1.1. Gazetelerin Haber Sayısı.....	108
4.6.1.2. Haber Metinlerinin Sayfa ve Konumu.....	109
4.6.1.3. Haber Kaynakları.....	112
4.6.1.4. Haberin Teması.....	115
4.6.1.5. Haberin Olumlu ya da Olumsuz Olayla İlişkisi.....	121
4.6.1.6. Haberde Çocuk Haklarına Vurgu.....	124
4.6.2. Nitel Bulgular.....	125
4.6.2.1. Kaza ya da İhmal Sonucu Ölüm/Yaralanma.....	126

4.6.2.2. Eğitim.....	129
4.6.2.3. Çocuğa Şiddet.....	134
4.6.2.4. Topluma Entegrasyon/Uyum.....	136
4.6.2.5. Cinsel İstismar, Taciz, Çocuk Evliliği.....	139
4.6.2.6. Doğum Oranları ve Çocuk Nüfusu.....	142
4.6.2.7. Nitel Analizde İncelenen Diğer Haber Metinleri.....	145
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	150
KAYNAKÇA.....	156
ÖZGEÇMİŞ.....	177

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1	: Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	47
Tablo 2	: İçerik Analizi Uygulamasında Kullanıcılar Arası Uyum Hesaplaması.....	103
Tablo 4.1	: Yaygın Günlük Gazetelerin Toplam Tirajı ve Örneklem Alınan Gazeteler.....	104
Tablo 4.6.1	: Haber Metinlerinin Gazetelere Göre Dağılımı	109
Tablo 4.6.2	: Haber Metinlerinin Yayımlandığı Sayfaların Dağılımı	110
Tablo. 4.6.3	: Haber Metinlerinin Yayımlandığı Sayfaların Gazetelere Göre Dağılım.....	111
Tablo.4.6.4	: Haber Metinlerinin Sayfa Konumları.....	112
Tablo 4.6.5	: Haber Metinlerinin Sayfa Konumlarının Gazetelere Göre Dağılım.....	112
Tablo. 4.6.6	: Haber Kaynağı Olarak Çocuğun Görüşüne Yer Verilme Durumu.....	113
Tablo. 4.6.7	: Haber Kaynaklarının Dağılımı.....	113
Tablo. 4.6.8	: Haber Kaynaklarının Gazetelere Göre Dağılımı.....	115
Tablo 4.6.9	: Haber Metinlerinde İşlenen Temalar.....	116
Tablo 4.6.10	: Temaların Gazetelere Göre Dağılımı.....	120
Tablo. 4.6.11	: Olumlu ya da Olumsuz Olayla İlişkisi Çerçevesinde Çocuğun Temsili.....	123

Tablo 4.6.12 : Gazetelere Göre Haber Metinlerinde Çocuk Haklarına Yer Verme Oranı.....	124
---	------------

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 : Yaşanan ve Göç Edilmesi Planlanan Yerdeki Faktörler ve Bu İkisnin Etkileşimi.....	15
Şekil 2 : Haklar Üçgeni.....	56

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 4.1	: Posta Gazetesi 29 Mart 2020 Tarihli Haber.....	117
Görsel 4.2	: Sabah Gazetesi 13 Nisan 2019 Tarihli Haber.....	118
Görsel 4.3	: Sabah Gazetesi 1 Ocak 2019 Tarihli Haber.....	122
Görsel 4.4	: Posta Gazetesi 13 Şubat 2020 Tarihli Haber	122
Görsel 4.5	: Milliyet Gazetesi 21 Nisan 2019 Tarihli Haber.....	126
Görsel 4.6	: Hürriyet Gazetesi 11 Temmuz 2019 Tarihli Haber.....	127
Görsel 4.7	: Posta Gazetesi 12 Temmuz 2019 Tarihli Haber.....	128
Görsel 4.8	: Milliyet Gazetesi 24 Mayıs 2019 Tarihli Haber.....	130
Görsel 4.9	: Sözcü Gazetesi, 1 Aralık 2019 Tarihli Haber.....	131
Görsel 4.10	: Sabah Gazetesi 2 Aralık 2019 Tarihli Haber.....	132
Görsel 4.11	: Hürriyet Gazetesi 28 Haziran 2019 Tarihli Haber.....	133
Görsel 4.12	: Posta Gazetesi 29 Mart 2020 Tarihli Haber.....	134
Görsel 4.13	: Posta Gazetesi 3 Mayıs 2019 Tarihli Haber.....	135
Görsel 4.14	: Sabah Gazetesi 12 Şubat 2020 Tarihli Haber.....	136
Görsel 4.15	: Posta Gazetesi 19 Ağustos 2019 Tarihli Haber.....	138
Görsel 4.16	: Milliyet Gazetesi 4 Haziran 2019 Tarihli Haber.....	140
Görsel 4.17	: Sözcü Gazetesi 29 Ekim 2019 Tarihli Haber.....	141
Görsel. 4.18	: Sözcü Gazetesi 22 Ocak 2019 Tarihli Haber.....	143
Görsel 4.19	: Sözcü Gazetesi 26 Şubat 2020 Tarihli Haber.....	144
Görsel. 4.20	: Milliyet Gazetesi 13 Ağustos 2019 Tarihli Haber.....	146

Görsel 4.21	: Sabah Gazetesi 24 Nisan 2019 Tarihli Haber.....	147
Görsel 4.22	: Hürriyet Gazetesi 21 Haziran 2020 Tarihli Haber.....	148

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çeviren
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
IOM	: International Organization for Migration
UNESCO	: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund

“İnsanlık çocuklara en iyisini sunmayı borçludur.”

Cenevre Beyannamesi, 1924

GİRİŞ

İnsanlar tarih boyunca çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları bölgelerden ayrılmak, başka bir ifadeyle göç etmek durumunda kalmışlardır. Doğu ve Batı arasında önemli bir geçiş güzergâhı olan Türkiye, konumunun da etkisiyle geçmişten günümüze gerek hedef ülke, gerekse transit ülke olarak göçe maruz kalmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1970’li yıllara kadar çeşitli ülkelerden Türkiye’ye göç edenlerin sayısı 1,2 milyon kişi civarındadır. Söz konusu göçmenlerin büyük bir çoğunluğu Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi Balkan ülkelerinden göç etmiş bulunmaktadır (Geray, 1970: 12). Son yıllarda Türkiye’ye yönelik göç hareketleri ise yoğun olarak Suriye kaynaklıdır.

17 Mart 2010 tarihinde Tunus’ta işsizlik ve ekonomik sorunlardan dolayı pazarcılık yapan üniversite mezunu Muhammed Bouazizi isimli gencin kendini yakmasıyla başlayan ve “Arap Baharı” olarak adlandırılan halk isyanları ve protestolar birçok Arap ülkesine yayılmıştır. Bu ülkelerden biri de Suriye’dir. Halkların çeşitli protestolar yoluyla demokrasi, özgürlük, adalet ve insan hakları taleplerini dile getirdikleri bu hareketin Suriye’deki yansımaları diğer ülkelerden farklı olmuş, rejim ve rejim karşıtlarının yanı sıra ülkede bulunan farklı terör örgütlerinin de dâhil olduğu ve uluslararası boyutta müdahalelerin baş gösterdiği bir iç savaşa evrilmiştir.

Suriye’de rejim karşıtı gösterilerin başladığı gün olan 15 Mart 2011 tarihinden bu yana, çatışmalar nedeniyle Suriye’ye komşu olan ülkeler çok sayıda göç almış, Suriye kaynaklı bu zorunlu göç hareketi Türkiye’de de ciddi bir kitlesel insani hareketliliğin yaşanmasına neden olmuştur. Başlangıçta, yaklaşık 300 – 400 kadar Suriye vatandaşının, 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısına doğru hareketlenmesi ile başlayan göç dalgası giderek artmıştır (Akpınar, 2017: 17). Öyle ki, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre, Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle son 9 yılda 3 buçuk milyondan

fazla sığınmacı Türkiye'ye göç etmiştir ve bu sığınmacıların yaklaşık 1.6 milyonunu çocuklar oluşturmaktadır (Göç İdaresi, 2019).

Yaşanan bu savaş kaynaklı zorunlu göç hareketinin başladığı günden bu yana, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye gelişleri, uyum ve entegrasyon süreci, başka ülkelere geçmeye çalışan sığınmacılar, başka ülkelere geçmeye çalışırken hayatını kaybeden sığınmacılar, çadır kentlerde yaşam, suça karışan sığınmacılar, sokakta yaşamak zorunda kalan sığınmacı çocuklar, sığınmacılara yönelik yapılan yardımlar, sığınmacıların doğum oranları ve ekonomiye etkileri ilk akla gelenler olmak üzere, farklı şekillerde haberlere konu olmuşlardır.

Mültecilerin, sığınmacıların ya da göçmenlerin medyada yer alış biçimlerine yönelik yapılan birçok çalışma, bu temsillerinin sorunlu yanlarına dikkat çekmektedir. Teun van Dijk, 1980'li yıllardan itibaren Avrupa ülkelerinin başat kitle medyasında mülteci, göçmen ve etnik azınlıkların kendilerine yeterince yer bulamadıklarını, medyada yer aldıklarında ise “arsız, agresif, tehditkâr” tipler olarak temsil edildiklerini belirtmektedir (2005'ten aktaran Gölcü ve Dağlı, 2017: 21). İngiliz ve Avustralya yazılı basınında sığınmacı ve mültecilerin nasıl temsil edildiklerini ortaya çıkarmaya çalışan bir başka çalışma ise, her iki ülkenin basınında da sığınmacı ve göçmenlere yönelik ortak repertuarı şöyle kategorize etmiştir: “İstenmeyen istilacılar”, “aktif suçlular”, “güvenilmez insanlar” ve “dramatize edilenler” (Parker, 2015). Türkiye’de de sığınmacı ve mültecilerin medyada temsili üzerine çalışmalar son yıllarda yoğunluk kazanmıştır. İltica ve Göç Araştırma Merkezi’nin (IGAM) hazırlamış olduğu 18 Aylık Medya İzleme Raporu bu anlamda önemli bilgiler sunmaktadır. 1 Haziran 2017 - 30 Kasım 2018 tarihleri arasında 7 ulusal ve 7 yerel gazetede mültecilerle ve göçmenlerle ilgili olarak yayımlanan 1829 haber ve yazının ve 7 ulusal televizyon kanalında yayımlanan 119 haberin analiziyle elde edilen bulguları sunan raporda, mültecilerin ve sığınmacıların dramatik olaylar söz konusu olduğunda daha fazla “haber değeri” taşıdıkları, özellikle televizyon haberlerinde genel olarak şiddet, suç olayları, dramatik öyküler ya da göç yollarındaki kaza ve ölümlerle habere konu oldukları ifade edilmektedir (IGAM, 2019: 114).

Konuya ilişkin yapılan çalışmalar ışığında, gerek dünyada gerekse Türkiye’de anaakım medyanın sığınmacı ve mültecileri temsillerinde eksiklikler ve sorunlar yaşandığını söylemek mümkündür. Bu durumdan en fazla etkilenen kesimlerden biri ise mülteci ve sığınmacı çocuklardır. Alankuş, medyada “tekinin” de “tekisi” olan, yoksul, azınlık engelli ve kız çocuklarına yönelik, çocukların yok sayılması anlamındaki ayrımcılığın daha da görünür olduğunu ifade etmektedir (2012: 33). Tez çalışmasına konu olan Suriyeli sığınmacı çocukları da bu kapsama dahil etmek mümkündür. Çünkü onlar, hem ocuk oldukları için hem de sığınmacı oldukları için iki kez tekileştirilmektedirler.

Bu çalışmanın konusunu, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi oluşturmaktadır. İnsan haklarını habercilik anlayışının temeline yerleştiren hak haberciliği, medyanın insan haklarına yer verme ve insan haklarına ilişkin bir farkındalık yaratma konularındaki yükümlülüklerini vurgulamakla birlikte, medya aracılığıyla yapılan hak ihlallerine de dikkat çekmekte, hak ihlallerini haberleştirirken, bizatihi hak ihlalinin bir parçası olmayan bir habercilik arayışı içinde konumlanmaktadır. Hak haberciliği, haberi dünyaya ilişkin bir anlatı/tasarım ya da “dünyanın tercih edilen belirli bir görünümü” olarak görmekte (Timisi, 2010) ve haberi gerçeğin birebir temsili olarak yansıtan tanımlamayı eleştirmektedir. Hak haberciliğinde, habercilik sadece olay yerinde/anında gerekleşeni “doğru” biçimde aktarmanın ötesinde bir sorumluluk gerektirmekte, haberde insan hak ve özgürlüklerine duyarlı bir bakışın ve dilin kullanılmasını gerektirmektedir (Akça, 2008). Başka bir değişle, haber, sadece olanı, olduğu gibi aktarmamalı, hakları ihlal edilenlerden, “teki”lerden taraf olduğunu yansıtan bir anlatım benimsemelidir.

Suriyeli sığınmacı çocukların hak haberciliği bağlamında yaygın basında nasıl sunulduğunu ortaya koymak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, gazetetirajlari.com sitesine göre, Türkiye’de tirajı en yüksek beş gazete olan Sözcü, Hürriyet, Sabah, Milliyet ve Posta gazeteleri, 1 Ocak 2019 – 30 Haziran 2020 tarihleri arasında, içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular hak haberciliği bağlamında yorumlanmıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, son yıllarda Suriyeli sığınmacıların medyada temsili üzerine yapılan çalışmaların sayısı artmıştır. Bu çalışma, Suriyeli sığınmacı çocukları, alternatif habercilik arayışı içinde yer alan hak haberciliği bağlamında değerlendirmesi ve genelde çocuk haklarını özelde ise Suriyeli sığınmacı çocukların haklarını haberin merkezine alması bakımından önemlidir.

Tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, zorunlu göçe maruz kalan Suriyelilere yönelik sıklıkla kullanılan Suriyeli göçmen, Suriyeli mülteci, Suriyeli sığınmacı nitelendirmeleri arasındaki karışıklığı aydınlatmak adına ilk olarak göç, göçmen, mülteci ve sığınmacı gibi göç konusundaki temel kavramlara yer verilmiştir. Daha sonra, Suriye’den dünyanın birçok bölgesine doğru yaşanan zorunlu göç hareketinin daha iyi kavranmasına ve konumlandırılmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle, göçe yönelik kuramsal yaklaşımlara ve sığınmacılara ilişkin göç politikalarına değinilmiştir. Ardından, ardalın bilgisi sunmak için Suriye iç savaşına ve Türkiye’deki sığınmacıların durumuna yer verilmiştir.

Hak odaklı ve insan odaklı bir haberciliği benimseyen hak haberciliği çerçevesinden Suriyeli sığınmacı çocukların basında nasıl sunulduğunu ele almak, hem çocuk haklarına, hem de Suriyeli sığınmacı çocukların haklarına yer ayırmayı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümünde, çocukluk kavramının tanımı yapıldıktan sonra, çocuk haklarına ve Suriyeli sığınmacı çocukların haklarına yönelik bildiri, belge ve uluslararası düzenlemelere yer verilmiştir. Cenevre Çocuk Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuklara yönelik hak ve özgürlükleri düzenleyen en önemli uluslararası belgeler arasında yer almaktadır. Dünya’da en fazla kabul gören sözleşme olma niteliğine sahip olan ve 194 ülkenin imzasını taşıyan Türkiye’nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocuklara yönelik hakların kapsamı ve tanımı daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi, sığınmacı çocukların haklarına yönelik maddeler içermesi bakımından da önemli görülmüştür. İkinci bölümde son olarak medyada çocuk hakları konusu ele alınmıştır. Medyanın çocuklara ve çocukların haklarını korumaya yönelik sorumlulukları vardır. Medya’da çocuk hakları başlığı altında,

medyanın çocuk hakları konusundaki sorumluluğuna yönelik temel ilkelere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, alternatif medya ve alternatif habercilik bağlamında hak odaklı habercilik başlığı altında, alternatif medyanın tarihsel kökenlerine, alternatif medyayı tanımlamaya yönelik yaklaşımlara ve alternatif habercilik arayışlarına yer verilmiştir. Alternatif habercilik arayışlarının temelinde anaakım medyada ve anaakım medyanın benimsediği geleneksel habercilik anlayışında var olan kimi sorunlara yanıt arama çabası yatmaktadır. Geleneksel habercilik anlayışıyla ayrışan özellikleri bulunan hak haberciliği, alternatif habercilik arayışları içinde yer almaktadır. Bu bölümde, bir yandan, “neden alternatif habercilik arayışlarına ihtiyaç var?” sorusu yanıtlanmaya çalışılmış, bir yandan da alternatif arayış içinde yurttaş gazeteciliği, barış gazeteciliği ve hak haberciliğinin habere ve haberciliğe bakışı, geleneksel habercilik anlayışıyla farklılaşan yönleri yansıtılmak istenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü, Suriyeli sığınmacılara yönelik haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi başlığı ile araştırma bölümü olarak belirlenmiştir. Bu bölümde, nicel ve nitel içerik analizi yöntemi ile tirajı en yüksek beş gazete olan Sözcü, Hürriyet, Sabah, Milliyet ve Posta’da yer alan sığınmacı çocuklara yönelik haberler incelenmiştir. 1 Ocak 2019 – 30 Haziran 2020 tarihlerini arasındaki 18 aylık zaman diliminde, söz konusu gazeteler PRnet medya takip sistemi aracılığıyla “Suriyeli çocuk” ve “Suriyeli” anahtar kelimeleri kullanılarak taranmış ve toplam 683 adet habere ulaşılmıştır. Ancak bu haberlerin hepsi çalışma kapsamına alınmamıştır. Araştırma kapsamına alınacak olan her bir haberin odak noktasında Suriyeli sığınmacı çocuklar olma şartı aranmıştır. Bu nedenle, her bir haber tek tek incelendikten sonra, doğrudan Suriyeli sığınmacı çocukları konu almayan haberler elenmiş ve analiz edilecek haber sayısı 130 olarak belirlenmiştir. Belirlenen haberler içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular hak haberciliği bağlamında yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ: TEMEL KAVRAMLAR, YAKLAŞIMLAR VE YASAL DÜZENLEMELER

Göçün tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskiye dayanır. İnsanlar yiyecek bulmak için, daha iyi iklim şartları için, savaştan veya baskıdan kaçmak için ya da ekonomik nedenlerden dolayı hep göç etmişlerdir. Arkeolojik kazılar, insanın bu göç serüveninin oldukça eskiye dayandığını göstermektedir. İnsan cinsinin (homo genusu) Dünya üzerinde yaklaşık 2,8 milyon yıllık bir geçmişe sahip olduğu ve LediGeraru (Etiyopya)'da bulunan fosillerin insan cinsinin kökenini oluşturduğu düşünülmektedir (BBC, 2018). Yaklaşık 1 milyon yıl boyunca Afrika'da yaşayan insanların, Afrika'dan kuzeye göçünü ispatlayan en eski bulgular 1,7 milyon yıllık Dmanisi (Gürcistan) Homo erectus'larına dayanmaktadır (Gazete Duvar, 2018). İnsanoğlu'nun Afrika'dan Avrasya'ya göç serüvenine işaret eden bu bulgular, göçün tarihinin ne kadar eskiye dayandığının da bir göstergesidir.

Bu bölümde ilk olarak, geçmişten günümüze insanların hayatında önemli bir yere sahip olan göç olgusu üzerinde durularak göç, göçmen, sığınmacı, mülteci gibi göçe ilişkin kavramlar açıklanmakta, sonrasında ise göç kuramları ele alınmaktadır. Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirileceği bu çalışmada, sığınmacı olgusunu anlayabilmek için öncelikle göç ve göçe ilişkin kavram ve kuramlar üzerinde durmanın yararlı olacağı düşünülmüştür.

1.1. Göç Tanımları

Sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi farklı disiplinlerde önemli bir yer tutan göç kavramı üzerine çok sayıda çalışma bulunmasına karşın, yapılmış olan göç tanımları oldukça azdır. Cemal Yalçın'a göre bunun nedeni araştırmacıların, göç kavramını yeterince açık görmeleri ve tanımlarını yerine göçü ortaya çıkaran koşulları açıklamaya yönelmiş olmalarıdır. Gerçekten de göç kavramı çoğu

insanda aynı şeyi çağrıştırmaktadır: Çevre değiştirme ya da yer değiştirme gibi (2004: 11).

Göç kavramını farklı şekillerde açıklamak mümkündür. Kemal Karpat’a göre göçün en kısa tanımı, asıl yerinden ulaşılmak istenen yere harekettir (2010: 71). Yusuf Adıgüzel, göç kavramını, insanların sosyal, ekonomik, siyasi ya da doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlamaktadır (2018:3). Uluslararası Göç Örgütü’ne (International Organization for Migration) göre ise, “Bir uluslararası sınırı aşan ya da bir ülke içinde gerçekleşen taşınma süreci; mesafesi, içeriği, kapsamı ve nedenleri ne olursa olsun insan hareketlerinin tüm çeşitlerini içeren nüfus hareketi...” göç olarak ifade edilmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009).

Evetett S. Lee ise “Göç Teorisi” (A Theory of Migration) isimli makalesinde göçü “genel olarak yaşanan yerin kalıcı ya da yarı kalıcı olarak değiştirilmesi” olarak tanımlamaktadır. Lee’ye göre göç edilen mesafenin ne kadar yakın ya da uzak olduğu, göç eyleminin zorluğu ya da kolaylığı önemsenmeksizin, her göç hareketi bir köken, bir hedef ya da varış noktası ve bu ikisi arasında gerçekleşen engeller içermektedir (1966: 49).

Göç kavramıyla ilgili yapılan bu tanımlamaların ortak noktası, coğrafi olarak yer değiştirme süreci üzerinde yoğunlaşmalarıdır. Diğer göç tanımlarından farklı olarak Castles ve Miller, göçün toplum üzerindeki etkisine değinmektedirler. Onlara göre göç, göçmenin geriye kalan hayatını kuşatabilecek ve sonraki kuşakları da etkileyebilecek uzun soluklu bir süreçtir. Toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylem olan göç, hem göç alan hem de göç veren ülkedeki bütün bir toplumu etkilemektedir (Castles ve Miller, 2008: 29).

İnan Özer ise göç tanımlamasında göçün sonucunda oluşan toplumsal yapı farklılıklarına dikkat çekmektedir. Özer’e göre göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönleriyle toplum yapısını değiştiren nüfus hareketidir (2004: 11). Benzer şekilde, Yusuf Adıgüzel de göç kavramını

tanımlarken göçün sadece fiziksel yer değiştirmeden ibaret olmadığını belirterek göçü “...sosyal yapının bütün unsurlarını da dönüştüren önemli bir sosyal olgu” olarak tanımlamaktadır (2018: 1).

Yapılan tanımlardan yola çıkarak göç kavramını, insanların ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi nedenlerden dolayı fiziksel olarak mekân değiştirmesiyle birlikte toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen karmaşık bir süreç olarak tanımlamak mümkündür.

1.2. Göçmen, Sığınmacı ve Mülteci Kavramları

Göçmen (migrant), sığınmacı (asylum-seeker) ve mülteci (refugee) kavramları gündelik hayatta sıkça birbiriyle karıştırılan kavramlardır. Tez çalışmasının kapsamında yer alan Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerde de bu kavramların karıştırıldığı ve Türkiye’de bulunan Suriyeliler için mülteci kavramının sıkça kullanıldığı görülmektedir. Ancak, Türkiye’de bulunan Suriyeliler mülteci değil, sığınmacıdır. Dolayısıyla göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarının tanımlarına yer vermek ve bu kavramlar arasındaki farklara değinmek Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesini konu edinen bu çalışma açısından önem taşımaktadır.

Literatürde, evrensel olarak kabul görmüş bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) göçmen kavramını tanımlarken bireylerin kendi özgür iradesiyle bir ülkeden başka bir ülkeye ya da bölgeye göç etmeleri üzerinde durmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü’ne göre;

Göçmen terimi genellikle, bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve ‘kişisel uygunluk’ sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009).

Birleşmiş Milletler verilerine göre, 2017 yılı itibarıyla, 258 milyon insan uluslararası göçmen konumundadır. Başka bir ifadeyle, dünya nüfusunun %3.4'ünü uluslararası göçmenler oluşturmaktadır (United Nations, 2017). Dünya üzerindeki uluslararası göçmen sayısının, 1965 yılı verilerine göre 75 milyon, 2000 yılı verilerine göre ise 175 milyon olduğu düşünüldüğünde, 2017 yılına kadar geçen sürede çok ciddi bir artış yaşandığı görülmektedir.

Göçmen ve mülteci kavramları arasındaki ayrımın temel dayanağı, göçmenlerin vatandaşı oldukları ülkeden ekonomik sebeplerle, daha iyi bir yaşam sürme umuduyla ve kendi istekleriyle ayrılmış olmalarıdır. Bununla birlikte, göçmenler mültecilik hakkı ve statüsünden yararlanamamaktadır.

Türkiye'nin de taraf olduğu Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (A) bendinin ikinci paragrafında mülteci kavramının tanımı yapılmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre;

1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi mülteci olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 1961: Md. 1).

Bir kişiye mülteci statüsünün tanınması için sözü edilen beş özellikten birini taşıması, kişinin zulme uğrayacağından korkması, bu zulüm korkusunun haklı olması ve ülkesinin dışında bulunması gerekmektedir (Ekşi, 2013: 53).

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin mülteci tanımında 1 Ocak 1951 tarihinden önce baskı ve zulümden kaçarak başka ülkelere giden ve kendi ülkesine dönmek istemeyen kişiler mülteci statüsü elde edebilmektedir. Başka bir ifadeyle, sözleşmenin mülteci tanımında bir tarih

sınırlaması bulunmaktadır. Türkiye'nin 1968 yılında taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesine ek 1967 protokolü ile bu tarih sınırlaması kaldırılmış ve sözleşmenin hükümleri mülteci tanımı kapsamına giren kişilere uygulanmaya başlanmıştır.

Gündelik hayatta sıklıkla mülteci kavramıyla karıştırılan sığınmacı kavramı ise mülteci statüsü almak için başvuruda bulunan fakat bu başvurusu henüz kabul görmemiş kişiler için kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle, mülteci kavramı, mülteci statüsünü hukuken kazanmış yabancı kişileri belirtirken sığınmacı kavramı, mültecilik statüsü incelenen ve bu nedenle geçici bir korumadan yararlanan yabancıları belirtmektedir (Özcan, 2005: 23).

Uluslararası Göç Örgütü tarafından hazırlanan Göç Terimleri Sözlüğü'nde sığınmacı kavramı, ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci statüsü almak için başvuran ve başvurunun sonucunu bekleyen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Başvuru sonucunda olumsuz bir karar çıkması durumunda, kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009).

Bu noktada belirtmek gerekir ki, sığınmacılara yönelik 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde yer alan “geri göndermeme” (non-refoulement) ilkesi gereği, sığınma talebinde bulunan kişi, yaşam ve özgürlüğünün tehdit altında olacağı varsayılan bir ülkeye geri gönderilememektedir. Sığınma talebinde bulunan kişiye ülkede kalma iznin verilmemesi, başka bir ifadeyle “geri göndermeme” ilkesinin geçersiz kılınması ise yine aynı maddenin ikinci paragrafında açıklanmaktadır. Buna göre, sığınma talep eden kişinin bulunduğu ülkenin güvenliği ya da ülkenin halkı açısından tehlike oluşturması için ciddi nedenler söz konusuysa, kişi “geri göndermeme” ilkesinden yararlanamamaktadır (Göç İdaresi, t.y.).

Türkiye'nin taraf olduğu Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi gereğince, Türkiye'deki Suriyeliler mülteci olarak kabul edilmemektedir. Çünkü Türkiye'den sığınma talep eden bir yabancıya mülteci statüsünün verilebilmesi için 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan “Avrupa'da medyada gelen

olayla sonucunda” Türkiye’ye gelmiş olmak şartını sağlaması gerekmektedir. Türkiye, 1951 Cenevre sözleşmesinin uygulama alanını coğrafi açıdan sınırlamaktadır. Buna göre, Türkiye sadece Avrupa’dan gelenlere mülteci statüsünü tanımaktadır (Ekşi, 2013: 54).

Bu doğrultuda, mülteci ve sığınmacı kavramları arasında üç temel farktan söz etmek mümkündür: İlk olarak, mülteci statüsü Avrupa’da meydana gelen olaylar nedeniyle tanınırken, sığınmacı statüsü Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle tanınmaktadır. İkincisi, sığınma statüsü alanlar güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilmektedir. Ancak mülteciler için böyle bir durum söz konusu değildir. Son olarak, sığınmacı statüsü alanlara güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmaları için geçici ikamet izni verilmektedir (Ekşi, 2013: 56).

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesini konu edinen bu çalışmada, haber metinlerine konu olan Türkiye’deki Suriyeli çocuklar için sığınmacı kavramının kullanılması uygun görülmüştür.

1.3. Göç Kuramları

Bu bölümde, göç çalışmalarından öne çıkan göç kuramlarından E. G. Ravenstein’in Göç Kanunları Kuramı, Everett Lee’nin İtme – Çekme Kuramı, William Petersen’in Göç Tipleri, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Merkez – Çevre Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı ve İlişkiler Ağı (Network) Kuramı ele alınmaktadır.

1.3.1. E. G. Ravenstein’in Göç Kanunları Kuramı

Göç üzerine yazılmış ilk göç sosyolojisi kuramının sahibi Alman kökenli İngiliz coğrafyacı ve harita uzmanı olan Ernest George Ravenstein’dır. Ravenstein, ilki 1885 yılında, ikincisi ise 1889 yılında yayımlanan ve ikisi de “Laws of Migration” (Göç Kanunları) adını taşıyan makalelerinde göç olgusunun genel geçer kanunlarını ortaya koymuş ve yedi göç kanunundan söz etmiştir.

1885 yılında yayımlanan ilk makalesinde Ravenstein söze göç kanunlarını oluştururken kendisini etkileyen isim olan Dr. William Farr'dan bahsederek başlamaktadır. Ravenstein'in göç kanunları esasen William Farr'ın "göçün, hiçbir kesin kanuna bağlı olmaksızın yürüdüğü" fikrine karşı ortaya atılmıştır. Ravenstein, makalesinde Farr'ın bu fikrinin dikkatini göç kanunları konusuna çeken etken olduğunu belirtmiştir (Ravenstein, 1885: 167).

Ravenstein 1885 yılında yayımlanan makalesinde, İngiltere, Galler, İskoçya ve İrlanda ülkelerinde 1871 ve 1881 yıllarında yapılan nüfus sayımı verilerini kullanarak nüfus hareketlerindeki değişimi belirlemeye çalışmıştır. Ravenstein "Laws of Migration" adını taşıyan makalelerinde 7 göç kanununa yer vermiştir. Bu kanunlar şöyle sıralanabilir (Ravenstein, 1885: 198-199):

1. Göçmenlerin büyük çoğunluğu kısa mesafeli yerlere göç ederler ve bu durum, gidilen yerde "göç dalgaları" yaratan bir etkiye sahiptir. Göç dalgalarının yönü, göçmenleri emen ya da içine çeken büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğrudur.

Ravenstein'a göre, büyük merkezlere doğru yönelen göçün boyutlarını tahmin edebilmek için göç edilen merkezlerdeki yerli nüfusun yoğunluğu da dikkate alınmalıdır.

2. Sanayileşme ve hızlı ekonomik gelişmeyle birlikte, kenti çevreleyen yakın yerlerdeki göçmenler hızla bu kentlere yönelir. Göçmenler büyük merkezlere yönelirken, arkalarında daha uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulan boşluklar bırakır. Bu durum, göç dalgalarının tüm ülkede aşamalı olarak hissedilmesine neden olur.
3. Göç olgusunda yayılma ve emme süreci birbirinin tersi şeklinde olsa da benzer özellikler gösterir. Bu iki sürecin benzer yanı ise ulaşılmak istenen amaçtır. Ravenstein'a göre, göç tek başına bir amaç olamaz. Göçmenler için amaç, kentin gelişen ekonomik ve ticari olanaklarından yararlanmaktır. Göçmenlerin bu isteği yayılma sürecini desteklerken, büyük merkezlerdeki iş

gücü göçmenler tarafından karşılanmakta, gelen göç ise sanayi ve ticaret merkezlerince emilmektedir.

4. Her bir ana göç dalgası, dengeleyici bir karşı dalga yaratır. Ravenstein'a göre, göç zincirleme olarak gelişen bir süreçtir.
5. Uzun mesafeye göç eden kişiler daha çok büyük ticaret ve sanayi merkezlerini tercih etmektedir.
6. Kentte yerleşik olarak yaşayanlar, kırdaki yerleşik olarak yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimindedir.
7. Kadınlar, erkeklere göre daha fazla göç etme eğilimindedir.

Ravenstein, dört yıl sonra 1889'da yayımladığı aynı ismi taşıyan makalesinde Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya gibi bazı Avrupa ülkelerinin yanı sıra Kuzey Amerika'yı da çalışmasına dahil etmiştir.

İlkinden farklı olarak bu makalesinde göçü uluslararası boyutta değerlendiren Ravenstein, uluslararası göç olgusunda ekonomik temelli bir yaklaşım benimseyerek uluslararası göçü kentsel ve endüstriyel gelişim ile bağlantılı olarak açıklamıştır. Ravenstein'a göre, kötü ve baskıcı kanunlar, yüksek vergiler, kötü iklim koşulları ve uyumsuz bir sosyal çevre gibi çok sayıda etken göç dalgalarına neden olabilir. Ancak, bunların hiçbiri insanoğlunun doğasında olan ekonomik anlamda daha iyiye arzulama hissiyatının önüne geçemez. Dolayısıyla diğer koşulların yarattığı göç dalgalarından, ekonomik olarak daha iyi olma arzusunun yarattığı göç dalgaları daha güçlüdür (Ravenstein, 1889: 256).

Ravenstein'ın ikinci makalesinde ele aldığı bir diğer konu ise göçün sürekliliğiyle ilgilidir. Üretim yerlerinin ve ticaret merkezlerinin sürekli olarak artış göstermesi göçün de sürekli artarak devam etmesine neden olmaktadır (Yalçın, 2004: 26).

Ravenstein'in önerdiği göç kanunları 19. yüzyıl İngiltere'si koşullarına göre ön görülmüş değerlendirmelerdir. Her ne kadar Ravenstein'in göç kanunları o dönemde bir anlamlılık ifade etse de, günümüzde karmaşık bir yapıya sahip olan göç olgusunun anlaşılması noktasında eksik ve yetersiz kalmaktadır.

Türkiye'deki iç göçler düşünüldüğünde de Ravenstein'in göç kanunlarının bire bir uymadığı görülmektedir. Cemal Yalçın, Türkiye'de gerçekleşen göçlerin Ravenstein'in belirttiği gibi basamaklı olmadığını ifade etmektedir (Yalçın, 2004: 26-27). Öte yandan, Ravenstein'in göçün yönü konusundaki belirlemesi Türkiye örneğiyle uyum sağlamaktadır. Türkiye'deki göçlerin yönü de kırdan kente doğru olmuştur (Yalçın, 2004: 28).

Ravenstein'in göç kanunları kuramı, göç konusunda kendisinden sonra yapılan araştırmalara bir zemin oluşturmuştur. Ravenstein'in analizinden yola çıkarak bir teori oluşturmaya çalışanlardan biri de Everett Lee'dir.

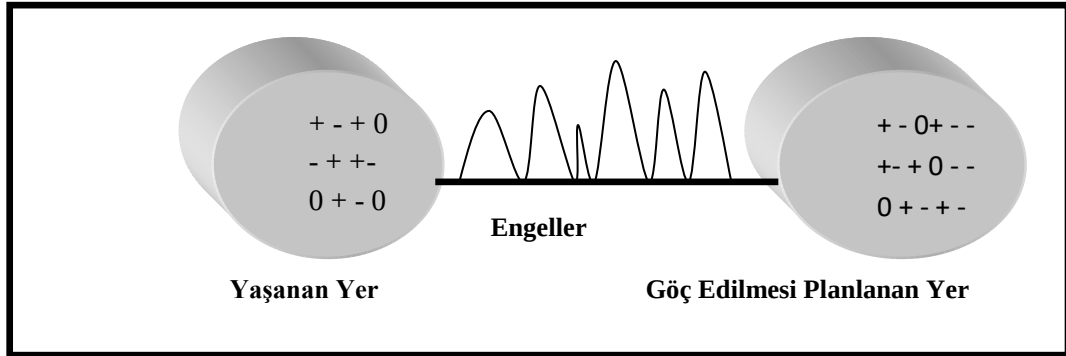
1.3.2. Everett S. Lee'nin İtme - Çekme Kuramı

Everett S. Lee, 1966 yılında "A Theory of Migration" (Bir Göç Teorisi) adıyla yayınladığı makalesinde, itme - çekme (push - pull) kuramının formülasyonunu yapmış ve göçe neden olan unsurları incelemiştir.

Lee'ye göre, hem yaşanan yerde, başka bir deyişle göçmenin menşei ülkesinde hem de göç edilmesi planlanan yerde itici ve çekici faktörler vardır. Everett Lee, göç kararını etkileyen ve göç sürecini özetleyen itici ve çekici faktörleri dört ana başlık altında toplamaktadır (Lee, 1966: 49-50):

1. Yaşanan yerle ilgili faktörler,
2. Göç edilmesi planlanan yerle ilgili faktörler,
3. Araya giren engeller,
4. Kişisel faktörler.

Şekil 1: Yaşanan ve Göç Edilmesi Planlanan Yerdeki Faktörler ve Bu İkisinin Etkileşimi

Kaynak: (Lee, 1966: 50).

İtme – çekme kuramının temel bileşenlerini Şekil 1’de açıklayan Lee’ye göre, göç hareketlerine etki eden faktörler pozitif, negatif ve nötr olmak üzere üç kategoride sınıflandırılmaktadır. Şekilde, itici faktörler (-), çekici faktörler (+) ve göç kararı üzerinde etkisi olmayan nötr faktörler (0) işaretleri ile gösterilmiştir. Başka bir deyişle, bireyleri kaynak bölgede tutan ya da hedef bölgeye çeken çekici faktörler (+), bireyleri kaynak bölgeden iten, hedef bölgenin ise olumsuz yanlarını yansıtan itici faktörler (-), bireylerin kayıtsız kaldığı nötr faktörler ise (0) ile ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi Everett S. Lee, bireylerin göç hareketlerine etki eden faktörleri hem kaynak hem de hedef bölgelerin olumlu ve olumsuz özellikleri ile açıklamaya çalışmıştır. Dolayısıyla, hem kaynak hem de hedef bölgeler itme ve çekme faktörlerini bir arada barındırmaktadır.

Lee’nin kuramının temel yapısı itibarıyla, itme ve çekme faktörleri kişisel ve görelidir. Bu nedenle, kişisel düzlemde göç için avantajları ve dezavantajları belirleyen yaş, cinsiyet, eğitim, ırk vb. gibi demografik faktörlerin değerlendirilmesi, itme - çekme kuramı için oldukça önemlidir (Çağlayan, 2006: 73). Lee’ye göre, bazı faktörler bir kişi için aynı etkiye sebep olabilirken, bazıları farklı kişileri farklı biçimlerde etkileyebilmektedir. Örneğin, birçok kişiye güzel bir iklim çekici gelirken, kötü iklim koşullarının itici olduğu düşünülür. Öte yandan, küçük çocukları olan ebeveynler için güzel bir eğitim sistemi çekici (+) iken, çocuğu olmayanlar için yüksek gayrimenkul vergisi nedeniyle itici (-) olabilmektedir. Bekar ve vergiye tabii mülkü olmayan bir kişi için ise nötr (0) yani farksızdır (Lee, 1966: 50). Bu nedenle,

göç için kişisel avantajların ve dezavantajların, hangi sosyal bağlamlar içerisinde ve süreçler çerçevesinde gerçekleştiği oldukça önemlidir.

Everett Lee kuramında bireylerin göç sırasında karşılaştığı engellerden de söz etmektedir. Lee'ye göre, yaşanan yerle göç edilmesi planlanan yer arasında çok sayıda engel bulunmaktadır. Bu engeller arasında en önemlisi ve en sık karşılaşılanı ise mesafedir. Lee, farklı insanların aynı engellerden farklı biçimlerde etkileneceğini de ifade etmektedir. Ulaşım için ödenmesi gereken bedel, ya da ev eşyalarının taşınması bazı insanlar için önemsiz ayrıntılarken, bazıları için ise göçü zorlaştırıcı faktörler arasında yer alabilmektedir (Lee, 1966: 51).

Öte yandan, Everett Lee, bireylerin her zaman mantıklı gerekçelerle göç etmediğini de belirtmektedir. Lee'ye göre, göç etme kararı hiçbir zaman bütünüyle mantıklı bir süreç olmamıştır ve bazı kişiler için mantıklı olan sebepler, mantıksız olan sebeplerden daha azdır. Bu nedenle, genellemelerimizin karşısına birçok istisnanın çıkması olağandır. Çünkü geçici duygular, ruhsal bozukluklar ve ani gelişen olaylar göç olaylarının dikkate değer bir bölümüne neden olmaktadır (Lee, 1966: 51).

Everett Lee'nin değindiği bir diğer konu ise her bireyin kendi isteğiyle göç etme kararını vermediği yönündedir. Göç nedeniyle çocuklar ailelerine, eşlerden biri ise bir diğerine eşlik ederek sevdikleri çevreden ayrılmak durumunda kalabilmektedir. Bir diğer taraftan, çocukların yetişkin birer birey olarak iş gücüne katılması, evliliğin boşanma ya da eşlerden birinin ölümü üzerine sonlanması, eğitimin sürecinin sona ermesi ya da işten emeklilik gibi insanların yaşam tarzlarında meydana gelen köklü değişiklikler göçü sınırlayan bağların da gevşemesini beraberinde getirmektedir (Lee, 1966: 51-52). Bununla birlikte, herhangi bir bölgede aniden ortaya çıkan doğal afetleri (deprem, sel, kuraklık gibi) , salgın hastalıkları ya da savaşları, yaşam tarzında radikal değişikliklere yol açan ve bireylerin göç eğilimini destekleyen itici faktörler arasında saymak mümkündür.

Sonuç olarak, göç kararını etkileyen, kolaylaştıran ya da engelleyen çok sayıda kişisel faktörün varlığından söz etmek mümkündür. Lee, itici ve çekici faktörlerin insanların göç davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmasına karşın, başka

faktörlerin de araya girmesiyle göç kararının daha karmaşık bir süreç hâline gelebileceğini vurgulamaktadır.

1.3.3. William Petersen'in Göç Tipleri

William Petersen, 1958 yılında American Social Review Journal'da "A General Typology Of Migration" (Genel Bir Göç Tipolojisi) adıyla yayımlanan makalesinde, Everett Lee'nin itme-çekme kuramını yeniden gözden geçirerek göç üzerine oldukça kapsamlı değerlendirmelerde bulunmuştur.

Uluslararası göç üzerine yapılan çoğu çalışmanın bir ülkeden diğer ülkeye hareket üzerine yoğunlaştığını ifade eden Petersen, daha kapsamlı olan çalışmaların ise tek bir tarihsel dönem üzerinde durduğunu belirtmektedir. Öte yandan, Petersen'a göre, yapılan göç çalışmalarında analizden çok tanım üzerinde durulmuştur. Elde edilen sınırlı sayıdaki verilerle üretilen teorik çerçeve ise oldukça yetersiz kalmıştır. William Petersen, çalışmasında iç göç ve uluslararası göç analizlerini bir araya getirerek genel bir göç teorisine doğru bir adım atma girişiminde bulunduğunu dile getirmektedir (Petersen, 1958: 256).

Petersen'in göç tipolojisinde 5 farklı göç tipi bulunmaktadır. Bunlar; ilkel göçler (primitive migration), zorunlu göçler (forced migration), yönlendirilen göçler (impelled migration), serbest göçler (free migration) ve kitlesel göçler (mass migration) olarak ifade edilmektedir (Petersen, 1958: 259 - 263):

İlkel göçler: Petersen, bu göç tipinde ilkel halkların göçünü ifade etmemekte, doğal zorluklarla baş edemeyen halkların göçünü belirtmek için bu kavramı kullanmaktadır. Ekolojik itici faktörler sebebiyle ortaya çıkan göç tipleri ilkel göçler olarak sınıflandırılmaktadır. İklim, kuraklık vb. doğa koşullarından kaynaklanan göçler bu sınıflandırmaya girmektedir.

Zorunlu göçler: İlkel göçlerde doğanın sebep olduğu baskı söz konusuysen, zorunlu göçlerde devletin ya da işlevsel olarak eşdeğer sosyal kurumların sebep olduğu baskı söz konusudur. Nazilerin Yahudileri göçe zorlamak için uyguladıkları anti-semitik

eylemler, onları gettolara hapsederek toplama kamplarına taşıma politikaları zorunlu göçe örnek gösterilebilir.

Yönlendirilen göçler: İlk iki göç tipinden farklı olarak bu göç tipinde insanlar göç edip etmeme konusunda tercih hakkına sahiptirler. Yahudilerin zorla toplama kamplarına gönderilmeden önce çeşitli kanunlarla göçe özendirilmeleri yönlendirilen göç örneklerindendir.

Serbest göçler: Göç kararının bütünüyle bireylere ait olduğu, başka bir ifadeyle kişilerin özgür iradesiyle göç eylemine kalkıştığı göçler bu sınıflandırmaya girmektedir. Petersen, serbest göç tipine verilebilecek en önemli örneğin 19. yüzyılda Avrupa'dan deniz aşırı ülkelere yapılan göçler olduğunu belirtmektedir. Cemal Yalçın, bu göçlerin hiçbir zaman yüksek oranlı olmadığını ifade ederek, iyi eğitilmiş insanların kendi ülkelerindeki politik ya da yönetsel hoşnutsuzlukları sebebiyle başka bir ülkeye yerleşmeleri şeklinde baş gösterdiğini dile getirmektedir (Yalçın, 2004: 34).

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki eğitilmiş ve yetenekli kişilerin ekonomik ya da sosyal anlamda daha iyi koşullara kavuşma, fırsat eşitliği yakalama, bilim ve teknolojinin daha ileri seviyede olması veya göç edilen ülkenin cazibesi gibi sebeplerle gerçekleştirdiği beyin göçünü ya da başka bir ülkeye çalışmak için giden işçilerin emek göçünü Petersen'in serbest göç sınıflandırmasına örnek göstermek mümkündür.

Kitlesel göçler: Petersen'a göre serbest göçler küçük oranlı göçlerdir ancak serbest göçler aracılığıyla yer değiştiren bireyler, kendilerinden sonra gelecek olanlara öncülük ederek kitlesel göçlere neden olabilmektedir. Serbest göç ile başka bir ülkeye göç eden öncü göçmenler, göç ettikleri yerdeki imkanları diğer kişilere de anlatarak zincirleme bir göç dalgası başlatırlar (Adıgüzel, 2018: 27). Öte yandan, yeni ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler de kitlesel göçlerin artmasında etkili olmaktadır.

Petersen'in göç tipolojisi, zorunlu ve kitlesel göç olgusuna değinmesi bakımından bu tez çalışması için oldukça önemlidir. Suriye iç savaşının başladığı gün olan 15 Mart 2011 tarihinden bu yana 3 milyonun üzerinde Suriyeli sığınmacı Türkiye'ye göç etmiştir. Suriyelilerin iç savaş, çatışma ve siyasi baskılar nedeniyle karşı karşıya kaldığı bu göç hareketi, Petersen'in hem zorunlu hem de kitlesel göç olgusunun bir arada bulunduğu bir örneği gözler önüne sermektedir.

1.3.4. Merkez-Çevre Kuramı

Göç çalışmalarında sıkça kullanılan kuramlardan biri de Bağımlılık Okulu düşünürleri tarafından geliştirilen merkez-çevre (center-periphery) ya da bir diğer adıyla dünya sistemleri kuramıdır. Bağımlılık Okulu'nun üyeleri arasında Samir Amin, Paul Baran, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank ve Giovanni Arrighi gibi önemli isimler yer almaktadır.

Marksist bakış açısının hâkim olduğu merkez-çevre kuramında, işgücü göçünün ortaya çıkışı dünya kapitalist sisteminin bir parçası olarak görülmektedir. (Özcan, 2016: 200). Bu kurama göre göç, ekonomik küreselleşmenin ve pazarın ulusal sınırlara nüfuz etmesinin doğal bir sonucudur (Sert, 2012: 36).

Bağımlılık Okulu düşünürleri dünyayı merkez (center) ve çevre (periphery) olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Göçün yönü gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelere, gelişmiş kapitalist Batı ülkelerine, başka bir ifadeyle çevreden merkeze doğrudur (Adıgüzel, 2018: 30). Merkez ve çevre ülkeler, ekonomik temelde karşılıklı olarak birbirlerine bağımlıdır.

Ortaya çıkan bağımlılık sistemi içinde merkez ülkeler hammadde ve ucuz işgücü gibi sebeplerle çevre ülkelere ihtiyaç duyarken, çevre ülkeler de benzer şekilde kapitalist gelişimlerini tamamlamak ve ekonomik refah düzeylerini yükseltmek için merkez ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu durum ise çift yönlü bir bağımlılığın ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Özcan, 2016: 200).

Merkez-çevre kuramını günümüz koşullarıyla değerlendirdiğimizde, merkez ülkelerin sınırlı boyutlarda da olsa ucuz işgücünü karşılamak için göçmen kabul politikaları izlediklerini söylemek mümkündür. Aranan ön koşulların temelinde ise nitelikli, iyi yetişmiş, kalifiye eleman olmak yer almaktadır. Merkez ülkelerde çevreden gelen bu vasıflı elemanlar, düşük ücretle çalıştırılmakta ve böylelikle üretim maliyeti düşürülmektedir (Çağlayan, 2006: 80-81). Öte yandan, merkez ülkeler çevreden gelen vasıflı iş gücünün yanı sıra, özellikle hizmet sektöründe görev alacak vasıfsız iş gücüne de ihtiyaç duymaktadır. Vasıfsız iş gücü ise daha çok merkez ülkelerdeki kaçak göçmenler arasından karşılanmaktadır.

Kuram, küreselleşmenin yapısal öğelerine çok fazla önem vermesiyle eleştirilmektedir. Göç üzerinde yapısal öğelerin önemi göz ardı edilemez ancak merkez-çevre kuramı bunu yaparken göç eden insanların bireysel kararlarına gereken önemi göstermemekte ve göçü kendi hayatlarının güçlü bir unsuru olan insanların hareketinden çok bir süreç olarak ele almaktadır (Sert, 2012: 37).

1.3.5. Göçmen Ağı (Network) Kuramı

Ağ kuramı, sosyal ağ ya da ilişkiler ağı kuramı olarak da adlandırılan göçmen ağı kuramı, göçmenleri hem menşei ülkelerde hem de göç edilen ya da edilmesi planlanan hedef ülkelerde yaşayan göçmenlerle ya da göçmen olmayanlarla bağlayan kişilerarası ilişkileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Göç hareketinde soydaşlık, aile ya da dostluk bağları büyük önem taşımaktadır. Bu bağlar, göçü mümkün kılan kültürel ve finansal sermayeyi sağlayarak göç eylemini kolaylaştırırlar.

Göçmen ağları üzerine yazılmış erken metinler “zincirleme göç” kavramını kullanmaktadırlar. Tipik bir göç zinciri genellikle genç bir erkeğin ilk göç eden kişi olarak öncülük etmesiyle ya da emek veya asker talebi gibi dışsal bir faktör yoluyla başlar (Castels ve Miller, 2008: 38). Yabancı bir ülkeye ilk gez göç edecek olan insanlar yasadışı yolları tercih edebilmektedir. Bu göçmenler, göç ettikleri ülkede destek alabilecekleri bir ilişkiler ağı olmadığı için barınma, iş bulma ya da gittikleri topluma uyum sağlama gibi konularda zorluklarla karşılaşabilmektedir. Öte yandan,

öncü göçmenler tarafından gerçekleştirilen bu göç hareketi, bir göç zincirini de beraberinde getirebilmekte ve ardından gelen göçmenler için göçmen ağlarının kurulmasını sağlamaktadır.

Castels ve Miller'a göre aileye ya da ortak kökene dayanan göçmen ağları göç edilen ülkede barınma, iş bulma ve bürokratik işlemlerin halledilmesine yardımcı olmakta ve kişisel sorunların çözümünü kolaylaştırmaktadır. Bu ağlar, göçmenler ve aileleri arasında göç sürecinin daha güvenli ve kontrol edilebilir olmasına olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, göç hareketi bir kez başladığında, artık kendi kendini sürdürebilen sosyal bir sürece dönüşmektedir (2008: 38).

Jeff Crips, uluslararası göçmen ağlarının etkilerini dört ana başlık altında toplamaktadır. Bu etkilerden ilki bilgiye yöneliktir. Göçmen ağları potansiyel göçmenler için önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu bilgi akışı, göç etmeyi planlayan kişinin ülkeye nasıl gireceği, giriş için gerekli evrakların neler olduğu ya da farklı ülkelerin göçmenlik yasaları gibi konulara yöneliktir. Crips'e göre göçmen ağının ikinci etkisi, potansiyel göçmenin hedef ülkeye gitme maliyetini karşılamaya ya da en aza indirmeye odaklanır. Uluslararası göçmen ağının bir diğer etkisi ise yasadışı göçü arttırmak ve yasadışı göçe zemin hazırlamaktır. Crips'e göre göçmen ağları göç etmeyi planlayan kaçak göçmenler için gerekli olan altyapı organizasyonu da yürütmektedir. Göçmen ağlarının son etkisi ise hedef ülkede sağlanacak destekle ilişkilidir. Buna göre, kurulan ağ göçmenler ilk geldiklerinde geçimlerini sağlayabilmeleri için onları desteklemektedir (2006'dan aktaran Çağlayan, 2006: 87-88).

Göçmen ağlarının bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmeyi düşünen potansiyel göçmenler üzerinde olumlu etkileri bulunduğu gibi olumsuz etkileri de söz konusudur. Bu ağlar göçmenleri içinde bulundukları ülkenin toplumundan yalıtma ve kendi içlerine kapatmada önemli bir etkiye sahiptir (Yalçın, 2004: 53). Almanya'da yaşayan ve oluşturdukları Türk mahallelerinde toplumun geri kalanından soyutlanmış bir yaşam sürdüren Türkler için bu etkinin söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Benzer şekilde, İngiltere'ye göç eden Türklerin büyük bir oranı Kuzey ve Kuzeydoğu Londra'da yoğun olarak yaşamaktadır (Uysal,

2016:548).¹ Göç edilen ülkenin toplumundan yalıtılmış bir yaşam dil yetkinliği ve kültürlerarası iletişim sorunlarını da beraberinde getirebilmektedir.

Göçmen ağları konusunda değinilmesi gereken ve son yıllarda araştırmacıların ilgisini bir hayli çeken başka bir konu da aracı “ara yapılar”dır. Göç hareketinde akraba, arkadaş ya da soydaş gibi öncü göçmenlerin yanı sıra belirli gruplar veya kurumlar da göçmenler ve siyasal ya da ekonomik kurumlar arasında aracı rol üstlenebilmekte ve göçmen ağları oluşturabilmektedirler (Castels ve Miller, 2008: 39). Suriye’de iç savaşın başlamasının ardından Türkiye’de sığınmacılar için mülteci kampları kurulmuş ve göç edecek insanlar için barınacak mekânlar sağlanmıştır. Suriyeli sığınmacılar Türkiye’ye gerçekleştirdikleri göç hareketinde başta AFAD olmak üzere çeşitli yardım kuruluşlarını ağ olarak kullanmışlardır.

1.4. Türkiye ve Avrupa Birliği’nin Uyguladığı Göç Politikaları

Göçmen, sığınmacı ve mültecilere yönelik uygulanan göç politikalarına değinmek, onların göç ettikleri toplumlardaki hukuki konumlarını, onlara yönelik uygulanacak prosedürleri ve devletlerin göçmen, sığınmacı ve mültecilere yönelik sorumluluklarını daha iyi kavrayabilmek açısından önem taşımaktadır. Bu bölümde, ilk olarak Türk mevzuatında yer alan göç politikaları üzerinde durulmuş, ardından Türkiye’nin göç politikaları üzerinde de etkisi olan Avrupa Birliği’nin ortak göç politikalarına değinilmiştir.

1.4.1. Türkiye’de Göç Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, kuruluşundan bu yana farklı dönemlerde ve farklı şekillerdeki uluslararası göç hareketleri yaşanmıştır. Kitlesele anlamda ilk göç hareketi, 1923 yılında Yunanistan ile gerçekleştirilen mübadele anlaşması sonrasında gerçekleşmiştir Her iki ülke tarafından imzalanan, Yunan ve Türk Halklarının

¹ Ahmet Uysal, “Londra’daki Türk Nüfusun Mekânsal Dağılımı” başlıklı makalesinde göçmen ağlarının Londra’ya göç eden Türkler üzerindeki etkilerini gözler önüne seren noktalara da değinmiştir. İngiltere’ye ilk Türk göçü 1940’larda Kıbrıslı Türklerin yoğun olarak Londra’ya yerleşmesiyle başlamıştır. Bu göçten çok daha sonra Londra’ya göç eden Türkiyeli Türkler de iş ve barınma sorununu çözmek için Kıbrıslı Türklere yakın olan bölgelere yerleşmeyi tercih etmişlerdir. 1970’li ve 1980’li yıllarda Londra’ya göç eden Türkiyeli Türkler, Kıbrıslı Türklerde olduğu gibi tekstil sektörü, market, büfe işletmeciliği gibi hizmet ve perakende sektörlerinde çalışmışlardır (Uysal, 2016: 548).

Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'e göre, Türkiye'de yaşayan Ortodoks Rumlarla, Yunanistan'da yaşayan Müslüman Yunan uyruklular 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır (Oran, 2002: 332).

Henüz kurulma aşamasında olan Türkiye Cumhuriyeti, mübadele anlaşması sonrası yoğun bir göç hareketiyle karşı karşıya kalmış ve göçmenlerin düzenli olarak iskân edilip yerleştirilmeleri için ilk göç politikası olarak 1926 yılında 855 sayılı İskân Kanunu çıkarılmıştır. Söz konusu kanun, mübadele sonrası yaşanan aksaklıkları gidermeye yönelik olması nedeniyle sığınmacı, göçmen ve mülteci politikaları açısından kapsamlı bir yapıya sahip değildir.

II. Dünya Savaşı sonrasında, Soğuk Savaş'ın da etkisiyle sınırlı sayıda sığınmacı ve mülteci hareketiyle karşılaşan Türkiye, 1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ni ve 1967 Ek Protokolü'nü imzalamış, Avrupa dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü vermeyeceğini belirtmiştir (Güleç, 2015: 92).

Türkiye'nin ulusal göç politikasının 1980'lere kadar kısa süreli ve geçici politikalarla şekillendiğini söylemek mümkündür (Güleç, 2015: 92). Suriye iç savaşının ardından yaşanan kitlesel göç hareketine kadar, Türkiye'nin göç politikaları, soydaşlık esasına dayanan ulus devlet akımından etkilenmiş, zamanla değişen göç dinamiklerine uyum sağlanmaya çalışılsa da, kurumsal ve hukuksal açıdan zayıf ve tek boyutlu kalmıştır. 2011 yılında, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun (YUKK) çıkarılmasıyla, daha kapsamlı bir göç politikası izlenmeye çalışılmıştır (Yıldız, 2019: 240).

Bu bölümde, Türkiye'nin göç politikalarında belirleyici bir yere sahip olan, İskân Kanunu, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi, 1994 Yönetmeliği ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ele alınmaktadır.

1.4.1.1. İskân Kanunu

Türk-Yunan mübadelesi sonrasında beklenmedik yoğunlukta bir göç hareketinin ortaya çıkması 1926 yılında 855 sayılı ilk İskan Kanununun doğmasına neden olmuştur. Cumhuriyetin ilk yılları olması, Dünya Savaşı'nın ekonomik ve sosyal

etkilerinin devam etmesi, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsallaşma ve kalkınma hamleleri gibi etkenlerin ışığında çıkarılmış olan bu kanun, yapılan düzenlemelerle genişletilmiş ve 1934 yılında çıkarılan 2510 İskan Kanunuyla ikame edilmiştir (Yıldız, 2019: 240 – 241). Kanun, 7 Haziran 1934 yılında TBMM'de görüşülmeye başlanmış, 14 Haziran 1934 tarihinde ise kabul edilmiştir. İskân Kanun'u, Türkiye'ye yapılacak sığınma ve göç hareketleri ile ülke içine yönelik iskân konularının yanı sıra, ortak bir ulus inşa etme siyaseti bağlamında sosyal ve siyasi nitelik taşıyan zorunlu iskân ile ilgilidir (Kaya ve Eren, 2015: 22).

2510 sayılı İskân Kanunu'nun 17'nci maddesinde iskân kavramının tanımı yapılmaktadır. Buna göre iskân (Resmi Gazete, 1934);

Bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri ve mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alet ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır.

Kent Bilim Terimleri Sözlüğü'nde iskân kavramı “yerleştirim” olarak nitelendirilmiş ve “özellikle hükümetlerce uygulanan yöneltirler sonucunda yerinden, yurdundan, barkından edilen bireylerin ve ailelerin yeni yerleşim yerlerine taşınmaları, oralarda konutlandırılıp, çalışma olanaklarına kavuşturulmaları” şeklinde tanımlanmıştır (Keleş, 1998: 140). Söz konusu tanımda iskân kavramı, 2510 Sayılı İskân Kanunu'nun 17. maddesine benzer bir şekilde ele alınmıştır.

2510 sayılı Kanun'un 1. Maddesinde (Resmi Gazete, 1934), “Türkiye’de Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak, İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre, düzeltilmesi Dahiliye vekilliğine verilmiştir” denilmektedir.² Bu maddeden anlaşılacağı üzere, İskan Kanunu'yla “Türk kültürüne bağlılık” için nüfusun yeniden dağıtılması temel amaç olarak belirtilmiştir (İçduygu vd., 2014: 123).

² Bu madde, 1947 yılında, “*Muhacir ve mültecilerle göçebelerin ve gezginci Çingenelerin yurt içinde yerleştirilmeleri; Türk kültürüne bağlılık ve nüfus oturuş ve yayılışının düzeltilmesi amacıyla...*” olarak değiştirilmiştir. 2006 yılında kabul edilen 5543 sayılı yasanın ilk maddesi ise, “*Bu kanunun amacı; göçmenlerin, göçebelerin, yerleri kamulaştırılanların ile milli güvenlik nedeniyle yapılacak iskan çalışmaların, köylerde fiziksel yerleşimin düzenlenmesi...*” biçimine dönüşmüştür.

2510 sayılı İskân Kanunu'nun önem taşıyan bir diğer maddesi ise, muhacirlerin ve mültecilerin kabulünü düzenleyen ve “Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler...”in göçmen olmaya hak kazanacağını belirten 3. maddesidir (Resmi Gazete, 1934). Bu madde ile Türkiye'ye kabul edilebilecek göçmenlik biçimleri; Türk kökenli yerleşik ve göçebe bireyler ile Türk kültürünü paylaşan yerleşik kimseler olarak belirlenmiştir. Öte yandan, Türk kökenli olmayan göçebe bireylerin ve Türk kültürünü paylaşmayan yerleşik kimselerin Türkiye'ye göçü yasaklanmıştır.

2510 sayılı İskân Kanunu'nun 3. maddesi “mülteci” kavramlarını tanımlaması bakımından da önem taşımaktadır. Buna göre, Türkiye'de yerleşmek amacıyla olmayıp, bir zorunluluk sonucunda geçici oturmak için sığınanlar mülteci olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 1934). Tefik Odman, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin onaylanarak ulusal hukukumuzun bir parçası olması nedeniyle, bu tanımın yasal yönden bir geçerliliğinin kalmadığını belirtmektedir (1995: 171). Bununla birlikte, 2006 yılında kabul edilen 1934 sayılı İskân Kanunu'nda da eski kanunda yer alan mülteci tanımı yer almamaktadır.

Günümüzde, Türkiye'de sığınmacılar ve göçmenlere yönelik uygulanacak prosedürlere, 2006 yılında düzenlenen 1934 sayılı İskan Kanunu'nda, 1950 yılında kabul edilen 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nda ve yine aynı yıl kabul edilen 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'un bazı maddelerinde yer verilmiştir. Ancak, Türkiye'de uluslararası göçe ilişkin temel düzenlemeyi, 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme oluşturmaktadır.

1.4.1.2. 1951 Cenevre Sözleşmesi

Uluslararası düzeyde mültecilerin korunmasına yönelik en önemli sözleşmelerin başında, Cenevre Sözleşmesi olarak da bilinen 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme gelmektedir.

Mültecilerin hukuki statüsünü ve mültecilerin yöneldiği devletlerin hukuki, siyasi, ekonomik ve sosyal sorumluluklarını düzenlemek üzere 1951 yılında hazırlanan ve

22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe giren Cenevre Sözleşmesi'nin temel dayanağı Birleşmiş Milletler Antlaşması, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve ayrımcılık yasağıdır (Barkın, 2014: 338). Türkiye, sözleşmeyi 1951 yılında imzalayarak, 1954 yılında yürürlüğe koymuş ve 29 Ağustos 1961 tarihinde, 357 sayılı kanunla onaylamıştır (Resmi Gazete, 1961).

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (A) bendinin 2. paragrafında mülteci tanımı yapılmaktadır. Buna göre, sözleşme hükümleri (Ekşi, 2013: 52-53);

1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda ve (1) ırkı, (2) dini, (3) tabiiyeti, (4) belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya (5) siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku yüzünden dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.

Bir yabancıнын mülteci olarak kabul edilmesi için yukarıda sözü edilen beş unsurdan birinin gerçekleşmesi, zulme uğrama korkusunun olması, bu korkunun haklı sebeplere dayanması ve mülteci başvurusu yapan kişinin ikamet ülkesinin dışında bulunması gerekmektedir.

Öte yandan, bir kişi yukarıda sayılan nitelikleri taşıyor olsa da, bazı başka etkenler nedeniyle mülteci statüsünün kazanılması söz konusu olmayabilmektedir. Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (F) bendinde mülteci statüsü verilemeyecek kişiler şöyle ifade edilmektedir (Barkın, 2014: 341; Ekşi, 2013: 53).

- a) Barışa karşı suç, savaş suçu gibi suçlar işleyenler veya insanlığa karşı suç gibi uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işleyenler,
- b) Mülteci başvurusunun yapıldığı ülkenin dışında siyasi olmayan ağır bir suç işleyenler,
- c) Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden suçlu olduğuna dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan kişiler.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 42. Maddesinde taraf devletlerin imza onay veya katılma sırasında 1, 2, 4, 16, 33, 36 ve 46. Maddeleri hariç diğer maddelerle ilgili çekince koyabilecekleri belirtilmektedir (Resmi Gazete, 1961). Türkiye 1951 Sözleşmesi'ni "Avrupa dışından mülteci kabul etmemeye ilişkin" coğrafi çekince koyularak kabul edilmiştir. Yanı sıra, Türkiye'nin getirdiği bir başka kısıtlama da zaman sınırıyla ilgilidir. Buna göre, Türkiye sadece 1951 tarihinden önce Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda göç edenlere mülteci statüsü vermektedir.

Daha sonra kabul edilen 1967 Ek Protokolü ile çekince koyma hakkı ortadan kalkmış olsa da, sözleşmeyi bu çekinceyle imzalayan ülkelerin hakları korunmuştur. Türkiye, 1967 Ek Protokolü'nü onaylarken, zaman ya da tarih sınırlamasını Protokol uyarına kaldırmış fakat coğrafi sınırlama ile uygulamaya devam etmiştir.

Bu çalışmanın konusu kapsamında yer alan Suriyelilerin Türkiye'de mülteci olarak kabul edilmemesinin sebebi Cenevre Sözleşmesi'nde Türkiye'nin ortaya koyduğu ve 1967 Ek Protokolü'nde de devam ettirdiği Avrupa dışından gelenlere yönelik coğrafi sınırlama şartıdır. Avrupa dışından gelerek ülkeye giriş talebinde bulunan yabancılara ilişkin yasal düzenlemeler ise 1994 Yönetmeliği ile ele alınmış ve 2013 yılında kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile genişletilmiştir.

1.4.1.3. 1994 Yönetmeliği

1980'li yılların sonu ve 1990'lı yıllar Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketlerinin yaşandığı dönemler olmuştur. 1989 yazı boyunca 300 binden fazla Bulgar Türkü ve Pomak'ın (Müslüman Slav) Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçe zorlanmasıyla başlayan göç hareketlerini, 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Iraklı Kürtlerin Türkiye'ye kitlesel göçü takip etmiştir.

Türkiye'nin komşu ülkelerinde tırmanan bu huzursuzluklar neticesinde artan bireysel ve kitlesel göç olayları nedeniyle, Bakanlar Kurulu kararıyla, 30 Kasım 1994'te Resmi Gazete'de yayımlanan ve kısaca "1994 Yönetmeliği" olarak anılan "Türkiye'ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla

Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” çıkarılmıştır (Resmi Gazete, 1994).

Türkiye’de doğrudan sığınma olaylarına ilişkin ilk genel düzenleyici belge olma özelliğini taşıyan 1994 Yönetmeliği, hem bireysel sığınma, hem de toplu sığınma olayları karşısında devletin takınacağı tutum ve sığınmacılara sağlanacak hakları ele almaktadır (Kaya ve Eren, 2014: 22). Yönetmelik, Türkiye’ye Avrupa dışından gelen yabancıların iltica başvurularının değerlendirilmesiyle ilgili yasal yükümlülükleri ve belirlenen usul ve esasları içermesi ve mevzuattaki boşluğu kısmen de olsa doldurması bakımından önem taşımaktadır.

1994 Yönetmeliği’nin 3. maddesinde 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımına bağlı kalınmıştır. Bununla birlikte, Yönetmeliğin bu maddesinde sığınmacı tanımı da yapılmaktadır. 1994 Yönetmeliği’ne göre (Resmi Gazete, 1994), mülteci tanımında yer alan şartları yerine getirmekle birlikte Avrupa ülkeleri dışından gelenler sığınmacı olarak kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle, yönetmelik kapsamında sadece Avrupa ülkelerinden gelenler ve 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde aranan şartlara sahip olanlar “mülteci” olarak kabul edilirken, Avrupa ülkeleri dışından gelenler ve aranan şartlara sahip olanlar “sığınmacı” olarak nitelendirilmektedir. 1994 Yönetmeliği uyarınca, sığınmacılara, güvenli üçüncü ülke bulununcaya kadar Türkiye’de kalmaları için geçici ikamet izni verilmektedir.

Ekşi, mülteci ve sığınmacı arasında üç fark olduğunu belirtmektedir. Birincisi, mülteci statüsü Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda tanınırken, sığınmacı statüsü Avrupa dışında meydana gelen olaylar neticesinde tanınmaktadır. İkincisi, sığınmacı statüsü alanlar güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilmektedirler. Üçüncüsü, sığınmacı statüsü alanlara güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar geçici ikamet izni verilmektedir (2015: 56).

Türkiye’nin hem göç güzergâhı üzerinde bulunmasından dolayı transit ülke, hem de gelişen iktisadî ve siyasî şartları temelinde yabancılar açısından sığınma arayışına girilen hedef ülke hâline gelmeye başlamasıyla birlikte 1994 Yönetmeliği’yle yapılan düzenlemeler yetersiz kalmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Türkiye’nin bulunduğu coğrafyada yaşanan istikrarsızlıklar ve çatışmalar da mülteciler ve sığınmacılar

konusunun ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır (Topal, 2015: 10). Bu gerekliliklerden dolayı 2013 yılında 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) yürürlüğe girmiştir.

1.4.1.4. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Yabancıların statülerine ilişkin temel kanun niteliğini taşıyan 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 4 Nisan 2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiş ve 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

YUKK'nin amacı ilk maddede şöyle belirtilmektedir:

Yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den ıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar ile İçişleri Bakanlığına bağlı G İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir (Resmi Gazete, 2013: Md. 1).

YUKK'nin 3. maddesinin (F) bendinde uluslararası koruma, “Mülteci”, “şartlı Mülteci” ve “İkincil Koruma” olmak üzere üç ayrı hukukî statüde ele alınmıştır. Kanun'un bu maddesinden de anlaşılacağı üzere, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'ndan önce mevcut olan mülteci ve sığınmacı ayırımının bu kanun ile kavramsal bir değişikliğe uğradığını söylemek mümkündür. Nitekim Kanun'da “sığınmacı” kavramı yerine “şartlı mülteci” kavramını kullanmış ve 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde yer almayan bir uluslararası koruma statüsü ortaya çıkmıştır. Buna göre, “Avrupa lkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle” vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan kişiler, YUKK'nin 62. Maddesi doğrultusunda “şartlı mülteci” olarak ifade edilmiştir. Söz konusu maddede üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verileceği belirtilmektedir (Resmi Gazete, 2013: Md. 62).

YUKK'de bahsi geçen ancak 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde yer almayan bir başka uluslararası koruma statüsü ise “ikincil koruma” olarak adlandırılmaktadır.

Kanun'un 63. maddesinde sözü edilen ikincil koruma statüsü ile “mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen” ancak menşe ülkesi veya ikamet ülkesine gönderildiği takdirde ölüm cezası, işkence ya da insanlık dışı muamele gibi bazı olumsuz durumlarla karşılaşabilecek olan kişilere uluslararası koruma yolu açılmıştır.

YUKK'nin 3. maddesinde yer alan “mülteci”, “şartlı mülteci” ve “ikincil koruma” statüler dışında, kitlesel akın hâlinde alınacak tedbirleri içeren ve insanî yardım sağlanmasını amaçlayan “geçici koruma” rejimine de yer verilmiştir. Son zamanlarda Türkiye, bireysel göçün yanı sıra kitlesel göç akınlarına da sıkça maruz kalmıştır. Son olarak Suriye’de giderek şiddetlenen savaş nedeniyle karşı karşıya kalınan kitlesel göç akını, geçici koruma statüsünü gündeme taşımış ve bunun sonucunda, YUKK’de Türkiye’ye giriş yapan yabancılar açısından “Geçici Koruma” adı altında farklı bir koruma statüsü daha tanımlanmıştır (Topal, 2015: 13).

YUKK'nin 91. maddesine göre, “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar geçici koruma sağlanabilir” (Resmi Gazete, 2013: Md. 91).

Bu noktada belirtmek gerekir ki, yaşadıkları ülkeleri terk ederek başka ülkelere giden ve sığınma talep eden yabancılar sağlanan bu statülerden ilk üçü bireysel statüler olmasına karşın, geçici koruma sadece kitlesel olaylarda sağlanmaktadır (Topal, 2015: 11). Geçici korumanın sağlanması için yabancıların, a) kitlesel olarak ülkesinden ayrılmaya zorlanmış olmaları, b) ayrıldığı ülkeye geri dönememeleri, c) acil ve geçici koruma ihtiyacı içinde olmaları gerekmektedir (Ekşi, 2013: 61-62).

Türkiye, muhalif güçlerle Suriye ordusu arasındaki silahlı çatışmadan kaçan ya da genel insan hakları ihlalleri nedeniyle ciddi risk altında olan Suriyelilere geçici koruma sağlamaktadır. Öte yandan, geçici koruma altında olan kişiler er ya da geç ülkelerine geri dönmek durumundadırlar.

1.4.2. Avrupa Birliği Ortak G Politikaları

1951 yılındaki Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 1957 yılındaki Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve 1992 yılındaki Maastricht Antlaşması ile bugünkü adını alan Avrupa Birliği (AB), ilk olarak Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg olmak üzere altı üyeyle yola çıkmıştır. Birlik, kurulduğu günden bu yana başka ülkelerin vatandaşı olan birçok insan için cazibe merkezi olmuş; ekonomik, sosyal, siyasi ve demokratik gelişmişlik seviyesi sayesinde gerek çekici gerekse itici nedenlerden dolayı sıklıkla göçe maruz kalmıştır.

Esasen, Avrupa'nın 2. Dünya savaşı öncesi dönemine kadar “göç gönderen” kıta olduğunu söylemek mümkündür. Savaşın ardından bölgede yaşanan ekonomik problemler, Avrupa'nın “göç alan” bir kıtaya dönüşmesinde etkili olmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrası birçok genç insanın hayatını kaybetmesi her sektörde büyük bir açığa neden olmuştur. Almanya, Fransa ve Belçika ucuz iş gücü ihtiyacını karşılamak için Güney Avrupa, Türkiye ve Kuzey Afrika'dan işçi kabul etmiştir. İngiltere, Fransa ve Hollanda ise daha çok kendi kolonilerinden göçmen işçi almışlardır. İtalya ve İspanya da onları örnek alarak tarımsal bölgelerden işçiler getirmişlerdir (Koçak ve Gündüz, 2007: 68).

10 Eylül 1964 tarihinde, savaştan neredeyse 20 yıl sonra, Federal Almanya Cumhuriyeti 1 milyonuncu göçmen işçi Portekiz asıllı Armando Rodriguez'i memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ve Köln'de resmi törenle karşılanan Rodriguez'e Zündapp marka bir motosiklet armağan edilmiştir. Alman haber dergisi Der Spiegel, söz konusu dönemde yayınlanan sayısının kapağını bu olaya ayırmıştır (Fassmann ve Münz, 1994: 3; Kahraman, 2018: 215). 1950 yılında yalnızca batı Avrupa'da 5 milyon göçmen yaşarken, 1982 yılına bu rakam 15 milyona ulaşmış, 1992 yılında ise 18-19 milyona kadar yükselmiştir (Fassmann ve Münz, 1994: 5).

Ne var ki, başlangıçta ucuz işgücünü karşılamak amacıyla Avrupa'ya gelmesi memnuniyetle karşılanan göçmen işçiler, 1970'li yıllarla birlikte “göçmen işçi” ya da “misafir işçi” olarak değil de birer “yabancı” olarak görölmeye başlanmış ve göç olgusu Avrupa lkeleri açısından birer problem olarak baş göstermeye başlamıştır.

1973 yılında yalanan Petrol Krizi'ni takip eden ekonomik durgunluğa tepki gösteren Avrupa Birliği üyesi ülkeler, bu dönemde kısıtlayıcı göç politikaları uygulamaya yönelmiştir (Fassmann ve Münz, 1994). Batı Avrupa ülkeleri göç hareketlerini sınırlandırmak için iç pazarlarda talep edilen göçmen emeğine yönelik senelik kota uygulamalarını başlatmışlardır (Gençler 2004'den aktaran Aykaç ve Yertüm, 2017: 15).

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde, iş gücü ihtiyacını karşılamamanın yanı sıra, göç hareketlerini hızlandıran bir başka etken ise savaştan zarar gören bölgelerde zor duruma düşen insanların yaşadıkları yerleri terk ederek başka ülkelere yönelmesi olmuştur. 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Birleşmiş Milletlerin kurulmasının ardından, 1950 yılında, çatışmadan kaçan bu insanlara yardım edilmesi düşüncesiyle Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu oluşturulmuştur (Bulkan, 2018: 24).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise Sovyet Bloğunun çökmesi ve Berlin duvarının yıkılıp Almanya'nın yeniden birleşmesi ile birlikte Avrupa Birliği yeni bir nüfus hareketliliğiyle karşılaşmıştır (Bulkan, 2018: 24). Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Doğu Avrupa'dan yoğun göçmen akınına maruz kalan AB, bunun önüne geçebilmek için yeni politikalar oluşturmuştur (Aykaç ve Yertüm, 2017: 1).

Son yıllarda ise Kuzey Afrika, Ortadoğu ve özellikle Suriye'de yaşananların ardından ülkelerinden ayrılan insanların bir kurtuluş yolu olarak Avrupa'ya yönelmesi, AB üzerinde büyük baskıya neden olmuştur.

Geçmişten günümüze uluslararası göç hareketleri tüm Avrupa Birliği üyesi ülkeleri etkilemiştir. Üye ülkeler göç ve göçmenlere yönelik kendilerine özgü yasal düzenlemeler yapmakla birlikte, göç akımlarını daha iyi yönetebilmek adına ortak bir göç politikası geliştirilmesi konusunda adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda, farklı dönemlerde farklı anlaşmalar yapıldığı görülmektedir.

1.4.2.1. Schengen Anlaşması

1985 yılında, Lüksemburg'un Schengen kasabasında Fransa, Almanya ve Benelux (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) ülkeleri arasında imzalanan Schengen anlaşması ile, anlaşmaya taraf ülkeler aralarındaki sınır kontrollerini kaldırarak, bir serbest dolaşım alanı oluşturmaya karar vermişlerdir. AB sınırlarının zaman içerisinde büyümesiyle, bu anlaşmaya taraf olan ülkeler de çoğalmıştır. İlk olarak 26 Mart 1995 tarihinde, Fransa, Belçika, Almanya, İtalya, Yunanistan, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İspanya arasındaki sınırlar kaldırılmıştır. Ardından, 1997 yılında Avusturya, 2000 yılında ise İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Birliğe üye olmayan Norveç ve İzlanda Schengen anlaşmasına taraf olmuş ve aralarındaki sınırları kaldırmışlardır (Üstün, t.y.: 1).

Schengen Anlaşması'nın temel amacı öncelikle üye ülkeler arasında sınır kapılarını ve gümrük kontrollerini kaldırmaktır. Bu girişimle, AB'nin siyasal ve fiziksel bütünlüğü sağlanmak istenmiştir. Öte yandan, anlaşmada yasadışı göç ve iltica konusunda ortak politikalar yürütülmüş, terör ve uyuşturucu gibi meseleler ise ortak bir hükme bağlanmıştır. Günümüzde 26 Avrupa ülkesi tarafından imzalanan Schengen Anlaşması'na AB üyesi olmayan Norveç, İzlanda, İsviçre ve Lihtenştayn da taraf olmuştur. Öte yandan, iç güvenlik kaygıları nedeniyle İngiltere ve İrlanda kendi istekleriyle Schengen bölgesine dâhil olmamışlardır.

Schengen Anlaşması, uzun dönem hedefleri arasında belirlenen konular üzerinde taraf ülkelerce çalışılması nedeniyle çok uzun süre uygulanamamıştır. Anlaşmanın imzalanmasından beş yıl sonra, 19 Haziran 1990 tarihinde, Schengen Anlaşması'nın Uygulanmasına İlişkin Schengen Sözleşmesi imzalanmış ve sözleşme ancak 26 Mart 1995'te yürürlüğe girmiştir (Özcan, 2005: 34). Schengen Anlaşması'nda sığınmacılara yönelik özel bir düzenleme bulunmazken, Schengen Sözleşmesi ile bu alanda önemli bir ilerleme kaydedildiğini söylemek mümkündür. 8 kısım ve 142 maddeden oluşan sözleşmenin 2. kısmının 7. bölümünü oluşturan 28 – 38. maddeleri sığınma başvurularının incelenmesi konusundaki hükümleri içermektedir (Özcan, 2005: 34).

Schengen Sözleşmesi'nin 7. bölümü “Sığınma başvurularının değerlendirilmesi sorumluluğu” başlığını taşımaktadır. Sözleşme'nin 28. maddesinde taraf ülkeler, 31 Ocak 1967 New York Protokolü ile değişikliğe uğrayan Mülteciler Statüsüne ilişkin 28 Temmuz 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki yükümlülüklerini herhangi bir coğrafi çekince olmaksızın, tekrar teyit etmişlerdir. Ayrıca, taraf ülkeler Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile işbirliği yapmaya dair taahhütlerini burada tekrar onaylamışlardır (Madde 14, t.y.).

1990 yılında imzalanan Dublin Anlaşması'nın hükümleri ile Schengen Anlaşması'nın hükümleri arasında oluşabilecek uyumsuzlukların önüne geçmek amacıyla, Schengen üyeleri Bonn Protokolünü imzalamış ve Schengen Sözleşmesi'nin sığınmacılarla ilgili hükümlerinin Dublin Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinin ardından uygulanmaması kararlaştırılmıştır (Bulkan, 2018: 32).

1.4.2.2. Dublin Sözleşmesi

Avrupa Birliği'nin yürüttüğü ortak sığınmacı politikaları ile ilgili önem taşıyan metinlerden biri de 15 Haziran 1990 tarihinde, o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu (AT) üyesi 12 ülke tarafından imzalanan “Avrupa Topluluklarına Üye Devletlerin Birinde Yapılan Sığınma Başvurularının İncelenmesinden Sorumlu Devletin Belirlenmesine İlişkin Sözleşme”dir. Kısaca, Dublin Sözleşmesi olarak adlandırılan bu sözleşme, Schengen Sözleşmesi'nde olduğu gibi uzun bir aradan sonra, 1 Eylül 1997 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir.

Dublin Sözleşmesi'nde esas olarak, bir üçüncü ülke vatandaşının AB üyesi ülkelere birine yapmış olduğu sığınma başvurusunun incelenmesinde sorumlu üye devletin belirlenmesi ile ilgili unsurlar ortaya konmaktadır (Bostancı, 2017: 221). Dublin Sözleşmesi'nin 3. Maddesinin 2. Fırcasında sığınma başvurularının tek bir ülke tarafından inceleneceği belirtilmektedir (Özcan, 2005: 57). Sözleşmeye taraf ülkeler, bu madde ile bir kişinin birden çok ülkeye sığınma talebinde bulunmasının önüne geçmek istemiş ve sığınma talebinde bulunan kişiler hakkındaki sorumluluğu AB sınırlarına ilk giriş yapılan ülkeye vermiştir. Dublin Sözleşmesi'nden önce sığınma başvurusunda bulunan herhangi bir kişi bu ülkeye kabul edilmemesi durumunda bir başka AB üyesi ülkeye başvuruda bulunabilmekteydi. Ancak Dublin

Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesiyle, ilk giriş yapılan ülkede sığınma başvurusu reddedilen bir kişi, ikinci bir Avrupa ülkesine başvuruda bulunamamaktadır (Kanat ve Aytaç, 2018: 70).

Meltem Bostancı, Dublin Sözleşmesi'nde yer alan, sığınmacıların sadece ilk giriş yaptıkları ülkeye sığınma talebinde bulunabilmelerine yönelik hükmün bir bakıma sorunlu olduğu belirtmektedir. Bostancı'ya göre bu hüküm, sığınmacılarla ilgili siyasi ve ekonomik sorumluluğun neredeyse tamamını AB sınır ülkelerinin üzerine yıkmaktadır (2017: 221). Benzer şekilde, Kanat ve Aytaç (2018: 74), ilk ayak basılan ülkenin mülteci statüsü vermesi yönündeki kuralın Bulgaristan ve Macaristan gibi sınır ülkelerinin aleyhine olduğunu belirtmektedir. Suriyeli sığınmacıların Batı Avrupa'ya geçmek için en önemli güzergâhlarından biri olan Macaristan'ın önce dikenli tel daha sonra ise duvar örerek sınırdaki kontrolleri artırması, sığınmacıların Bulgaristan üzerinden kaçak giriş yapmalarına neden olmuştur. Öte yandan, Bulgaristan'ın da sınır kontrollerini sıkılaştırmasının ardından, sığınmacılar, Doğu Akdeniz rotasındaki Balkan güzergâhı yerine deniz güzergâhına yönelmiş, bu durum ise deniz yoluyla göç eden çok sayıda sığınmacının boğularak hayatını kaybetmesine neden olmuştur.

Dublin Sözleşmesine ilişkin değinilmesi gereken önemli noktalardan biri de EURODAC sisteminin bu sözleşmeyle uygulanmaya başlanmasıdır. Taraf ülkeler sözleşmenin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için bir takım düzenlemelere ihtiyaç olduğunu düşünmüşler ve EURODAC olarak adlandırılan Avrupa Otomatik Parmak İzi Tanıma Sistemi'nin kurulmasına ilişkin konsey tüzüğünü kabul etmişlerdir. (Özcan, 2018: 170). EURODAC, 14 yaşından büyük sığınmacıların kimliklerini kayıt altına almak amacıyla parmak izlerinin alınıp bilgisayar ortamına aktararak üye ülkeler arasında bilgi akışını sağlamaktadır (Bayraklı ve Keskin 2015'ten aktaran Bostancı, 2017: 222). İlk EURODAC sözleşmesi 1998 yılında yapılmasına karşın sistem ilk kez 15 Ocak 2003 tarihinde çalışmaya başlamıştır. Danimarka dışında tüm AB ülkelerinde ve EURODAC düzenlemesine taraf olan Norveç ve İzlanda'da uygulanmaktadır.

1.4.2.3. Maastricht Anlaşması

“Avrupa Birliğini Kuran Anlaşma” olarak da bilinen Maastricht Anlaşması, 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanmış ve 1 Kasım 1993’ten itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmayla, Avrupa Birliği adını alan Avrupa Topluluğu, ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşmeye evrilmiş, bu çerçevede göç ve iltica konularına verilen önem artmıştır (Bostancı, 2017: 220).

Maastricht ile birlikte Avrupa Birliği üç temel sütun üzerine inşa edilmiştir. Birinci sütununda ekonomik ve parasal birlik, uyum fonu, birlik vatandaşlığı ve sosyal protokoller yer alırken, ikinci sütununda “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”na (ODGP) yer verilmiştir. Üçüncü sütun ise Adalet ve İçişleri Konularında İşbirliği’nin oluşturulmasına yöneliktir (Wessels, 2010: 86). Göç ve iltica alanı AB’nin Adalet ve İçişleri sütununda önemli bir politika başlığı olarak yer almaktadır.

Maastricht anlaşmasında göç politikası açısından, özellikle kişilerin serbest dolaşımı ile ilgili gelişmeler olmuştur. Anlaşmayla, “Avrupa Vatandaşlığı” kavramı getirilmiş ve üye ülkelerin vatandaşlarına aynı zamanda Avrupa vatandaşı statüsünü taşıma, üye ülkelerde serbestçe dolaşma gibi haklar tanınmıştır.

Öte yandan, Maastsicht ile iltica politikası, göç politikası ve üçüncü ülke vatandaşları ile ilgili politikalar ve kişilerin üye ülkelerin dış sınırlarının geçmesini düzenleyen kurallar ve sınırların geçiş noktalarında kişilerin kontrolü ile ilgili kurallar üye ülkelerin ortak çıkar meseleleri olarak tanımlanmıştır (Çakran ve Eren, 2017: 14). Bu bağlamda, Maastrich ve sonrasındaki dönemi, Avrupa’da göç konusunda işbirliğinin kurumsallaşmaya başladığı dönem olarak da kabul etmek mümkündür.

1.4.2.4. Amsterdam Anlaşması

2 Ekim 1997 tarihinde AB üyesi ülkeler tarafından imzalanan Amsterdam Anlaşması, uzun yıllar süren tartışmalar ve müzakere maratonunun ardından Maasricht Anlaşmasını revize ederek tamamlamıştır.

Maastricht Anlaşması’nda üçüncü sütun altında düzenlenen birçok konu Avrupa Birliği’nin yetkisi altına alınmış, sadece polis ve cezai alanda işbirliği çalışmaları

üçüncü sütun çerçevesinde kalmaya devam etmiştir. Bu kararlar birlikte, vize, göç, sığınma ve kişilerin serbest dolaşımı ile ilgili bazı konular “Adalet ve İçişlerinde İşbirliği” adlı üçüncü sütundan alınarak, birinci sütuna geçirilmiştir (Wessels, 2010: 94). Bununla birlikte, Anlaşma’da “Adalet ve İçişlerinde İşbirliği” bölümünün altına “Vize, Sığınma, Göç ve Kişilerin Serbest Dolaşımı ile İlgili Diğer Politikalar’ olarak nitelendirilen IV. Başlık eklenmiştir (Koçak ve Gündüz, 2007: 75). Üçüncü sütunun adı ise “Cezai Konularda Polis ve Adil İşbirliği” olarak değiştirilmiştir.

Maasricht Antlaşması’yla yapılan bu düzenlemeler, daha önceleri üye ülkelerin ulusal yetkileri arasında bulunan, göç, sığınma ve dış sınırların kontrolleri gibi konuları AB’ni yetki alanına geçirmesi bakımından önem taşımaktadır. Anlaşmayla, Avrupa Birliği Konseyi’nin uzun süreli vize ya da ikamet izinlerinde uygulanacak usulleri, yasadışı yollarla göç ve ikamet edenlere yönelik alınacak tedbirleri ve bu kişilerin geri gönderilmesinde izlenecek prosedürleri saptaması kararlaştırılmıştır (Doğan, 2008’den aktaran Değirmenci, 2011: 25).

Amsterdam Anlaşması’nda sığınma ve göç konusunda yapılan bir başka değişiklik ise AB üyesi ülkelerin vatandaşlarının sığınma taleplerine yöneliktir. Maastrich Anlaşması’nın 63. maddesine göre, AB ülkelerine sığınma talebi kabul edilecek kişiler, yalnızca AB ülkelerine üçüncü ülkelerden gelecek olan kişilerdir. Amsterdam Anlaşması ile AB üyesi ülkelerin vatandaşlarının sığınma talepleri konusunda önemli bir adım atılmıştır. Amsterdam Anlaşması’na ekli “Avrupa Birliği Üye Devletlerinin Vatandaşlarının Sığınma Hakkına İlişkin” Protokol ve bu Protokole ilişkin 48 ve 49 numaralı Deklarasyonlar ile AB vatandaşlarının sığınma talepleri konusunda neler yapılacağı düzenlenmiştir (Özcan, 2005: 135).

Özetle, Amsterdam Anlaşması, Avrupa’da göç politikalarının ulus üstü boyutta gelişimi için bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu anlaşma ile göç ve iltica konuları ortak bir mesele olarak ele alınmış ve vize, iltica, ikamet konularında ortak yaklaşımlar benimsenmiştir.

1.4.2.5. Tampere'den Lizbon'a Göç Politikaları

AB'nin göç konusunda ortaya koyduğu önemli adımlardan biri de Amsterdam Anlaşması'ndan sonra, 1999 yılında gerçekleştirilen Tampere Zirvesi'dir. 15-16 Ekim 1999 tarihinde düzenlenen Tampere Zirvesi'nde, Birlik topraklarında özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturulabilmesi konusunda bir strateji belirlenmesini amaçlamıştır.

Bu Zirve'de Avrupa Konseyi dört prensibe dayalı ortak bir AB iltica ve göç politikası üzerinde fikir birliğine varmıştır. Bunlar: (1) Kaynak ülkeler ile ortaklık, (2) ortak bir sığınma sistemi oluşturulması için çalışmalar yapılması, (3) üçüncü ülke vatandaşlarına adil muamele ve (4) göç akımlarına karşı daha etkili bir yönetim biçimi olarak ifade edilmektedir (Yılmaz Elmas, 2006: 36). Tampere Programı'yla, göç sorununa sadece hedef ülke bağlamında değil, menşei ülke, transit ülke ve bölgelerdeki siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları da göz önünde bulundurarak daha kapsamlı bir şekilde yaklaşılması ve göç konusuna ilişkin üye ülkelerin daha sık ortak hareket etmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (Carrera, 2009: 6).

Amsterdam Anlaşması'ndan Lizbon Anlaşması'na kadar geçen dönemde, Tampere Zirvesi'nin yanı sıra 2002 Seville Zirvesi'nde AB göç politikasının kaynak ve transit ülkelere genişletilmesi kararlaştırılmış, Mart 2003 gerçekleşen Lahey Zirvesi'yle ise, yasal göçle ilgili standartlar belirlenmesi, yasadışı göçle mücadele, sınır yönetimi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadele gibi konular ele alınmıştır.

10 Mayıs 2005'te ise "AB'de Özgürlük, Güvenlik ve Adaleti Güçlendirmek" başlıklı Hague Programı olmuştur ve bu program ile 5 yıllık bir eylem planı sunmuştur. Program içeriğinde, Avrupa'nın ortak göç politikası oluşturma çabalarında güvenlik düşüncesinin ağırlığını derin biçimde hissedilmektedir. Bu güvenlik vurgusunun iki önemli sebebi olarak, 11 Eylül terörist saldırılarının sınır ötesi suçlara yönelik kaygıları arttırması ve 2004 yılında Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin AB'ye katılmasıyla yaşanan büyük genişleme sayılabilir (Özerim, 2014: 31).

Tampere Zirvesi'nin ardından göç ve sığınma politikalarına yönelik oluşturulan belgelerde AB'nin sınır güvenliği kaygısının yoğunluk kazandığını söylemek mümkündür.

1.4.2.6. Lizbon Anlaşması

13 Aralık 2007 tarihinde AB üyesi ülkeler tarafından Lizbon'da imzalanan Lizbon Antlaşması 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma ile Birliğin daha demokratik, şeffaf ve etkili işleyen bir yapıya kavuşturulması amaçlanmış, hem ekonomik, hem de siyasi bütünleşmeye yönelik köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir (T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı, t.y.: 28).

Lizbon Anlaşması, Maastrich Anlaşması ile getirilen üç sütunlu yapıyı kaldırarak AB'yi tüzel kişiliğe sahip tek bir yapı haline getirmiştir. Buna bağlı olarak, Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın ismi, "Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma" olarak değiştirmiş ve Kurucu Anlaşmalarda kullanılan "Topluluk" kavramı yerini "Birlik" kavramına bırakmıştır (Çalışkan, 2011: 2).

Lizbon Anlaşması'nda yapılan bir başka değişiklik ise karar alma usulüne ilişkindir. Daha önce Amsterdam Antlaşması'nda olduğu gibi göç ve sığınma konusundaki kararlar, üye devletlerin önerisiyle, parlamentoya danışmak suretiyle, Konsey tarafından oybirliği ile alınmaktaydı (Özçelik, 2010: 420). Lizbon Antlaşması sonrasında Konsey'de esas oylama usulü olarak nitelikli çoğunluk kabul edilmiş; oybirliği ve basit oy çokluğunun istisna niteliği taşıdığı belirtilmiştir (T. C. Avrupa Birliği Bakanlığı, t.y.).

Lizbon Anlaşması, 78. maddesinin 3. bendinde, Birliğe üçüncü ülkeden gelen kişilerin yüksek sayıda sığınma talebine yönelik hükümlere yer vermektedir. Anlaşmada yer alan madde şu şekildedir: "Birliğe üçüncü ülkeden kişilerin yüksek sayılarda sığınma talep etmeleri durumunda Konsey, Komisyon'un tavsiyesi üzerine üye ülkelerin yararına olacak acil çözüm önlemlerini alabilmektedir." 2015 yılında Avrupa Komisyonu, İtalya, Yunanistan ve Macaristan'da beklemekte olan sığınmacılardan 120 bininin üye ülkelerin ekonomik durum ve nüfuslarına göre

yerleştirilmesine yönelik kota sistemini uygulamaya koymuştur. Bu karar, Lizbon Anlaşmasının 78. maddesine göre alınmıştır (Kanat ve Aytaç, 2018: 72).

2 Aralık 2009'da Lizbon Antlaşması çerçevesinde belirlenen Stockholm Programı'nda, göçmen ve sığınmacıların haklarının korunmasının yanı sıra, yasa dışı göçle mücadele ve sınır kontrolü gibi konular üzerinde durulmuştur. Program sonunda, göç ve sığınma alanında ortak sığınma sistemi tamamlanmış, yasal göçe yönelik giriş ve kabul koşulları belirginleştirilmiş ve göçmenlerin bir kısım ortak hakları kabul edilmiştir (Çilingir, 2017: 24-25). Yasadışı göç ve sınırı aşan suçla mücadeleye ağırlık veren Stockholm Programı, güvenlik anlayışının etkilerini açıkça bir üst düzeye taşımıştır. Bununla birlikte, programda küresel ekonomik ve finansal krizin göçle bağlamı da gözle görülür biçimde vurgulanmıştır (Özerim, 2014: 32).

AB'nin göç politikasına bakıldığında, göçe yönelik konuların giderek Birlik yetki alanı içine girmeye başladığını, hükümetlerarasılık özelliğinin aşamalı bir şekilde yerini ulus üstülüğe bıraktığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte, 1990'lı yılların başında, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla, AB üyesi devletlerin göçe endişeyle yaklaşması ve kısıtlayıcı bir tutum sergilemesi, özellikle Tampere sonrasında imzalanan belgelerde yerini sınır güvenliği kaygısına bırakmıştır.

1.5. Suriye İç Savaşı ve Sığınmacı Krizi

18 Mart 2011 tarihinde Suriye'de başlayan rejim karşıtı gösteriler, kısa sürede ülke içinde ciddi çatışmalara neden olmuş, sonrasında ise iç savaşa dönüşür. Bu durum ise milyonlarca Suriyelinin ülkesinden kaçmasına, komşu ülkelere ve Avrupa'ya doğru dramatik bir göç hareketinin yaşanmasına neden olmuştur. Başlangıçta rejim ve rejim karşıtları arasında başlayan çatışmalara, daha sonra farklı grupların, çeşitli terör örgütlerinin, ABD ve Rusya gibi devletlerin de dâhil olmasıyla, iç savaş, çok kutuplu bir yapıya bürünmüştür. Bugün gelinen noktada ise Suriye iç savaşı, milyonlarca insanın yerlerinden edildiği küresel bir krize dönüşmüştür.

1.5.1. Suriye İç Savaşı'nın Kökenleri

21. yüzyılın en önemli olaylarından biri olan ve Ortadoğu'dan kaynaklanan göç dalgalarını anlayabilmek için göç veren bölgelerin toplum yapısına ve siyasi tarihine bakmak, gerek Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketlerinin nedenlerini kavrayabilmek, gerekse Suriye'de patlak veren iç savaşın altında yatan dinamikleri görünür kılmak bakımından kaçınılmazdır.

“Arap Uyanışı” ya da “Arap Ayaklanması” olarak da isimlendirilen ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika topraklarında domino etkisi yaratarak çok sayıda ülkeyi kapsayan bir halk ayaklanmasına dönüşen Arap Baharı, 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlamıştır. Tunus'un Sibi Buzid kasabasında seyyar satıcılık yapan üniversite mezunu Muhammed El-Bouazizi'nin polisle tartışmasının ardından sokak ortasında kendini yakması, Tunus halkını sokağa dökmüş ve bu olay Arap Baharı'nın başlangıcı olarak kabul edilmiştir (CNN Türk, 2011).

Tunus'ta başlayan gösterilerin sonucunda Devlet başkanı Zeynel Abidin Bin Ali, 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeden ayrılmış ve 23 yıllık iktidarı sona ermiştir. Ardından, rejime karşı halk hareketleri Mısır'a sıçramış, Mısır halkının Tahrir Meydanı'ndaki gösterisiyle 30 yıl boyunca Mısır'ı yöneten Hüsnü Mübarek, 11 Şubat 2011 tarihinde istifa etmiştir (Sandıklı ve Semin, 2012: 193-194). Arap dünyasında yaşanan bu gelişmeler, Tunus ve Mısır'ın ardından Libya'yı da etkisi altına almıştır. Şubat 2011'de Libya'da Muammer Kaddafi iktidarına karşı başlayan ayaklanmalar, 42 yıllık Kaddafi devrinin sonunu getirmiş ve 20 Ekim 2011 günü Ulusal Geçiş Konseyi tarafından yakalanan Kaddafi, halk tarafından linç edilerek öldürülmüştür (BBC, 2011). Yemen'de meydana gelen halk hareketleri sonucunda ise 23 Kasım 2011'de Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih, Körfez İşbirliği Konseyi'nin barış planı çerçevesinde Riyad'da yetkilerini devretmeye mecbur bırakılmıştır (Sandıklı ve Semin, 2012: 194).

Arap Baharı'ndan etkilenen ülkeler Tunus, Mısır, Libya ve Yemen ile sınırlı kalmamıştır. Cezayir, Lübnan, Sudan, Irak, Ürdün, Moritanya, Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt ve Suriye de protestolara ve gösterilere sahne olmuştur. Tüm bu ülkelerde, bölge halklarını gösterilere ve hatta ayaklanmalara iten ana nedenler;

“lkelerdeki diktatörlük ve mutlak monarşi yönetimleri, tek adam ve aile yönetimlerinin tahakkümü, insan hakları ihlalleri, yönetimlerdeki bozulmalar, ekonomik gerileme, işsizlik, aşırı yoksulluk, gıda fiyatlarındaki artış ve yaşam standartlarındaki yani gelir dağılımındaki eşitsizlik ve adaletsizlik” olarak ifade edilebilir (Bostancı, 2017: 150).

Arap Baharı olarak adlandırılan isyan dalgasının bugün bir iç savaşın hâkim olduğu Suriye’ye yansıması 2011 Mart’ına denk gelmektedir. Suriye’de halk ayaklanmalarının fitilini ateşleyen ilk olayın, ülkenin Ürdün sınırında yer alan, tarım ve kaçakçılıkla meşgul Dera kentinde başladığı düşünülmektedir. 6 Mart 2011’de Dera’da, yaşları 15-17 arasında 12-18 çocuk Tunus ve Mısır’da başlayan isyan dalgasından etkilenerek okulun duvarlarına “El şeab yurid iskat el nizam” yani “Halk rejimin yıkılmasını istiyor” yazmışlar ve Dera Valisi Faysal Gülsüm tarafından yakalanarak işkenceye maruz kalmışlardır. Yaşanan bu olaylara tepki gösteren Suriye halkının sokağa çıkması, Suriye’de Arap Baharı sürecinin de başlangıcı olmuştur. Femih Taştekin, “*Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!*” adlı kitabında, o gün Dera’da yaşananları şöyle ifade etmektedir (2015: 22):

Muhaberat apar topar gençleri enseledi. İsrail’le köşe kapmaca oynayabilen Ortadoğu’nun en güçlü istihbarat şebekesi, surda delik açılmasına izin verecek değildi! Aileler çocuklarını almak için Vali Faysal Gülsüm’n kapısını çaldı, olmadı. Ardından emniyet-istihbarat merkezinde Beşşar el Esad’ın teyzesinin oğlu Atıf Necib’e gittiler, kovuldular. Hatta Necib ısrar ederlerse eşleriyle birlikte kendilerini de tutuklatacağı tehdidi savurdu. Ağır bir aşağılamaydı. Sonunda valilik binası basıldı, çocuklar ailelerine teslim edildi. Ama bir sorun vardı: Muhaliflerin iddiasına göre çocukların tırnakları çekilmiş, bazılarına da tecavüz edilmişti! Suriye yönetiminin kesinlikle reddettiğı bu iddialar üzerine gözler karardı, Eba Zeyd ailesinin aşireti isyan bayrağını çekti. Onlara göre artık bu bir onur meselesi haline gelmişti. 18 Mart 2011’de binlerce kişi sokağa döküldü.

Dera’da çocukların maruz kaldığı bu insanlık dışı muamele, halkın sokağa inmesini tetikleyen bir etken olsa da, Suriye’yi bu sürece iten farklı alt dinamikler olduğunu söylemek mümkündür. Tarihinde çok sayıda darbelere ve karşı darbelere tanık olan ülkede, uzun yıllar istikrarsız bir dönem yaşanmış, birbirinden farklı etnik ve

mezhepsel grupları barındıran Suriye topraklarında halk, ayrımcı ve baskıcı bir yönetime maruz kalmıştır.

Suriye'nin iç savaş öncesi nüfusunun 22 milyon civarında olduğu düşünülmektedir (BBC, 2016). Heterojen bir yapıya sahip olan ülke nüfusunun % 90'ını Araplar, %9'unu Kürtler, %1'ini ise Türkmenler, Ermeniler, Çerkesler ve diğerleri oluşturmaktadır. Öte yandan, ülkede, etnik bölünmüşlüğü yanı sıra mezhepsel bir ayrılık da söz konusudur. Nüfusun %74'ü Sünni Müslümanlık, %13'ü Arap-Alevisi olarak da bilinen Nusayrilik, %10'u Hristiyanlık ve %3'ü Dürzilik inancını benimsemektedir (Şen, 2013: 60). Toplumdaki bu mezhepsel ayrılık, günümüzde Suriye'de iktidarı elinde bulunduran Baas Partisi'nin iktidara geldiği ilk yıllarda parti içinde de kendini göstermiş ve çeşitli anlaşmazlıklara yol açmıştır.

1963 yılında darbeyle iktidara gelen Baas Partisi, sağ ve sol olmak üzere iki kanattan oluşmaktadır. Parti'nin sağ kanadında, Mişel Eflak, Emin Hafız ve Salah Bitar gibi isimler alırken, sol kanatta, Salah Cedid, Nurettin Atasi ve Hafız Esad yer almaktadır. Çoğunlukla Nusayrilerin yer aldığı sol kanat, 1966 yılında darbe gerçekleştirmiş ve sağ kanadı yönetimden uzaklaştırarak partiye ve orduya kendi ağırlığını koymuştur (Cevizci, 2017: 34). 1970 yılının Kasım ayında ise Hafız Esad, parti içinde bir darbe gerçekleştirerek iktidarı ele geçirmiş ve yapılan referandum sonucunda oyların yaklaşık %99'unu alarak ülkenin Nusayri kökenli ilk Devlet Başkanı olmuştur (Demir, 2018: 34).

Hafız Esad, iktidarda kaldığı süre boyunca ülkede azınlıkta olan Nusayrileri, orduda ve bürokraside önemli görevlere getirmiştir. Hafız Esad'ın vefatı üzerine 10 Temmuz 2000 tarihinde iktidara gelen Beşar Esad döneminde de bu tutum devam etmiş ve Nusayrilerin desteğini korumak isteyen yönetim ülke içinde bu gruba ayrıcalıklar tanımaya devam etmiştir. Ülkede, siyasi ve ekonomik gücü Esad'a yakın olan küçük bir grubun elince bulundurması, halka uygulanan baskılar, muhalif liderlerin idamı gibi nedenler Nusayriler ve diğer gruplar arasındaki gerilimi arttırırken, ülkede zaman zaman rejim karşıtı gösterilerin baş göstermesine neden olmuştur.

Halkların Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında yükselen demokrasi, özgürlük ve adalet taleplerinin Suriye'ye de yankılanması ve Dera'da hürriyet isteyen çocukların

işkenceye maruz kalması, ülkenin mevcut toplumsal ve siyasi arka planı içinde fitili ateşleyen etken olmuştur.

1.5.2. Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar

Suriye’de ortaya çıkan iç savaştan en çok etkilenen ülkelerden biri hiç kuşkusuz Türkiye’dir. Esad rejiminin baskısından kaçan Suriyeli sığınmacılar, komşuları Lübnan, Irak ve Ürdün’ün yanı sıra yoğun bir şekilde Türkiye’ye göç etmişlerdir. Suriye ile 911 km’lik sınırı bulunan Türkiye’ye ilk toplu göç hareketi 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay’ın Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısından 252 kişilik bir grupla olmuştur (Erdoğan ve Kaya, 2015: 318).

Suriyeli sığınmacılar konusunda, tarihi ve kültürel birikiminin de etkisiyle tamamen insani kaygılarla hareket eden Türkiye, “açık kapı politikası” izlemiş ve kendisine sığınan Suriyelilere kapılarını açmıştır (Uzman, 2016: 138). Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ilk olarak “zulüm ve savaştan kaçan bu misafirler için sınırların açık olduğunu ve öyle kalacağını, gelenlerin Türkiye’deki temel ihtiyaçlarının karşılanacağını ve kimsenin zorla gönderilmeyeceğini...” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Erdoğan ve Kaya, 2015: 318). Türkiye’nin izlediği “açık kapı politikası” doğrultusunda, Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin sayısı her geçen gün artmış ve 2019 yılında 3 buçuk milyonun üzerinde bir rakama ulaşmıştır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün açıkladığı 7 Mart 2019 verilerine göre, Türkiye’de kayıt altına alınmış 3 milyon 642 bin 738 Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların cinsiyet dağılımına bakıldığında, erkek nüfusun kadınlardan fazla olduğu görülmektedir. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların yaklaşık 1 milyon 666 binini kadınlar oluştururken, yaklaşık 1 milyon 976 binini erkekler oluşturmaktadır. Öte yandan, kayıt altına alınan Suriyeli sığınmacıların 141 bin 627’si geçici barınma merkezlerinde kalmakta, geri kalan yaklaşık 3 buçuk milyon Suriyeli sığınmacı ise geçici barınma merkezleri dışında kalmaktadır (Göç İdaresi, 2019). Türkiye’deki sığınmacıların büyük bir çoğunluğunun barınma merkezleri ya da kamplar dışında yaşamını sürdürmek istemesinin başlıca nedenleri şöyle ifade edilebilir: (Orhan, 2014: 15):

- Sığınmacının ülkeye kaçak giriş yapması ve herhangi bir yere kaydolmak istememesi,
- Kampta yaşamaya başlayan sığınmacının kamp hayatına adapte olamaması,
- Maddi durumu iyi olan sığınmacının kişisel nedenlerden dolayı kamp dışında yaşamayı tercih etmesi,
- Kampların kapasitesinin dolması nedeniyle sığınmacının dışarıda beklemek durumunda kalması,
- Türkiye’de akrabalık ilişkileri bulunan sığınmacının, kamplar yerine akrabalarının gösterdiği yerlerde yaşamayı tercih etmesi.

Kamplarda kalan Suriyeli sığınmacıların hizmetlere ulaşım imkânları göz önünde bulundurulduğunda, kamp dışında kalanlara göre daha iyi durumda olduklarını söylemek mümkündür. Kamp içinde kalan sığınmacıların gıda ve temizlik ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bununla birlikte, kamplarda kalanlar sağlık ocağı ve eğitim merkezi hizmetlerinden kolaylıkla yararlanabilmektedirler. Kamp dışı sığınmacılar ise bu hizmetlere ulaşım açısından daha dezavantajlı durumdadır. Sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma hakları bulunmasına karşın, düzenli bir gelirleri bulunmamakta ve barınma konusunda sorun yaşayabilmektedirler (Taş ve Özcan, 2018: 42).

İç savaşın ilk yıllarında, Suriyeli sığınmacıların yarattığı etki yoğun olarak sınıra yakın illerde görülmüş ve sığınmacılar Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Osmaniye, Kilis, Kahramanmaraş ve Adıyaman gibi Suriye’ye yakın bölgelerde kurulan çadır kentlerde barınmayı tercih etmiştir (Bostancı, 2017: 209). Suriyeli sığınmacıların sınıra yakın bölgelere yerleşmeyi tercih etmesinde akrabalık ilişkilerinin etkisi de söz konusu olmuştur. Akrabalık ilişkileri özellikle Suriyeli Kürtlerin Türkiye’ye göçünde belirleyici bir etken olmuştur. Türkiye’nin Suriye sınırında yaşayan pek çok aile sınırın diğer tarafındaki akrabalarını yayına almıştır (Orhan, 2014: 16). Öte yandan, 2017 yılından sonra sığınmacıların Türkiye’nin dört bir yanına dağıldığı görülmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün “Geçici Koruma” kapsamındaki Suriyelilerin illere göre dağılımını hakkındaki açıklamasında Türkiye’nin her ilinde Suriyeli sığınmacı olduğu görülmektedir (Göç İdaresi, 2019).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Antonio Guterres, 2015 yılında BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada Türkiye'nin dünyada en çok sayıda sığınmacı barındıran ülke olduğunu açıklamıştır (Erdoğan ve Kaya, 2015: 318). Her ne kadar AFAD, Türk Kızılay'ı ya da sığınmacılara yönelik çeşitli sivil toplum kuruluşları Türkiye'deki sığınmacıların mevcut durumunu iyileştirmek için çeşitli çalışmalar yürütseler de, kamp dışında yaşayan ve barınma, beslenme, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve zor şartlar altında yaşayan çok sayıda sığınmacının bulunduğunu söylemek mümkündür.

1.5.3. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı Çocuklar

Suriye iç savaşından ve savaşın neden olduğu göç dalgasından en çok etkilenen kesim, hiç kuşkusuz ki çocuklardır. İç savaşın neden olduğu travmanın izleriyle, sonu belirsiz bir yolculuğa çıkan çocuklar, göç ettikleri ülkelerde sosyal, ekonomik ve psikolojik çok fazla sorunla başa çıkmaya çalışmaktadırlar.

Suriye iç savaşının ardından Türkiye'ye göç eden sığınmacıların, yaklaşık 1 milyon 663 binini çocuklar oluşturmaktadır (Göç İdaresi, 2019). Bu rakam, sadece kayıt altına alınmış sığınmacı çocuklara işaret etmektedir. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların yarısına yakınına çocukların oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı çocukların büyük bir çoğunluğunu okul çağındaki çocuklar oluşturmaktadır. Tablo 1'den anlaşılacağı üzere, Türkiye'de, 5-18 yaş arasında bulunan kayıt altına alınmış çocukların sayısı yaklaşık 1 milyon 167 bin kadardır. Geri kalan kısımda ise 0-4 yaş arası çocuklar yer almaktadır. UNICEF'in Kasım 2018 verilerine göre, Türkiye'de sadece 590 bin 114 Suriyeli sığınmacı çocuk eğitime ulaşabilmektedir (UNICEF, 2018). Bu sonuçlar, okul çağındaki çocukların neredeyse yarısının eğitim hakkından mahrum bırakıldığını göstermektedir.

Tablo 1: Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı³

Yaş	Erkek	Kız	Toplam
Toplam	868,402	795,233	1,663,635
0-4	256.742	239.824	496.566
5-9	259.950	244.374	504.324
10-14	202.394	187.474	389.868
15-18	149.316	123.561	272.877

Kaynak: (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Türkiye’de, Suriyeli sığınmacı çocukların eğitime ulaşımını sağlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Başlangıçta, sığınmacıların ülkelerine geri dönecekleri düşüncesiyle sadece kamplarda çocuklara yönelik eğitim programları hazırlanmış ve Milli Eğitim Bakanlığı, Suriyeli sığınmacı çocukların ülkelerine geri döndüklerinde herhangi bir sorun yaşamamasını amaçlayarak Suriye müfredatına uygun Arapça eğitimi desteklemiştir (Dinçer, 2012’den aktaran Emin, 2016: 12-13).

Suriyeli sığınmacı çocukların kısa süre içerisinde ülkelerine geri dönemeyeceği anlaşıncı, eğitim alanında da farklı düzenlemeler yapılmış ve Türkiye’deki Suriyeli sığınmacı çocuklara, hem devlet okullarına hem de Suriyeli öğrencilerin devam ettiği geçici eğitim merkezlerine kayıt olma hakkı tanınmıştır (Adıgüzel, 2017: 39).

Ancak atılan bu adımların Suriyeli sığınmacı çocukların eğitime ulaşımını sağlamakta yeterli olmadığını söylemek mümkündür. Kampların hepsinde Suriyeli sığınmacı çocukların eğitimlerine yönelik merkezler kurulmasına karşın, kamp dışında yer alan geçici eğitim merkezleri her ilde bulunmamaktadır (Emin, 2016: 17). Suriyeli sığınmacı çocukların büyük bir kısmının kamp dışında yaşadığını belirten Türkbay, eğitime ulaşım konusunda asıl sorunu kamp dışına taşan “kentli sığınmacılar”ın yaşadığını belirtmektedir (Türkbay, 2016: 75).

Her ne kadar Suriyeli sığınmacı çocukların Türkiye’deki devlet okullarında eğitim alması için kapılar açılmış olsa da, konuyla ilgili yapılan çalışmalar, Suriyeli

³ Tablo, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 7 Mart 2019 tarihinde yayınladığı “Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı” başlıklı tablodan yararlanılarak oluşturulmuştur. Tablodaki veriler, sadece kayıt altına alınmış çocuklara ilişkindir.

sığınmacı çocukların devlet okullarından çok geçici eğitim merkezlerini tercih ettiğini göstermektedir (Emin 2016: 19). Bu durumun temel nedenlerini, söz konusu çocukların birçoğunun Türkçe'yi yeterli seviyede kullanamaması, diğer öğrencilerin ve velilerinin sığınmacı çocuklara yönelik önyargılı tutumu ve okula kaydolmaları konusunda isteksizlikleri, öğretmenlerin ise yaşanan ayrımcı tutum ve davranışlarla baş etmek konusunda yeterli donanıma sahip olmaması şeklinde ifade etmek mümkündür (Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, 2015: 4).

Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları bir diğer sorun ise çocuk işçiliği ve zorla çalıştırılma durumlarıdır. Kırsalda yaşayan sığınmacı çocukların tarlalarda ve bahçelerde, kentlerde yaşayan sığınmacı çocukların ise atölyelerde ve sokaklarda çalıştırıldığını belirten Teoman Akpınar, şöyle devam etmektedir (Akpınar, 2017: 23):

Antep, Kilis, Urfa, Antakya gibi sınır illerde, Suriyeli çocuk işçiler, trikotaj atölyelerinde, tekstil fabrikalarında, kuru meyve fabrikalarında, ayakkabı imalat atölyelerinde ve araba tamirhanelerinde, tarım işçiliğinde, sokaklarda kâğıt mendil, su satıcılığı gibi işlerde çalıştırılabilmektedir. Çocuklar yetişkinler için bile tehlikeli kabul edilen işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır.... Suriyeli göçmenler ve Suriyeli çocuklar, artık kayıt dışı ekonominin bir parçası olmuş ve bu alanın en ağır koşullarına mahkûm edilmiş durumdadır.

Her ne kadar, Türkiye'de sığınmacı çocuklara yönelik olumlu adımlar atılmaya çalışılıyor olsa da birçok sığınmacı çocuğun en temel haklardan bile mahrum olduklarını söylemek mümkündür. Eğitim hakkından mahrum bırakılan, sokağa itilen, eğitim yaşında olmasına karşın sokakta dilendirilen ya da çalıştırılan sığınmacı çocukların varlığı reddedilemez. Her çocuğun hak ve özgürlüklere sahip birer birey olduğu konusunda toplumda bir bilinç oluşturulması ve sığınmacı çocukların en sık karşılaştığı sorunlardan biri olan çocuk işçiliğinin bir suç olduğu gerçeğinin anlaşılması adına medyaya ve devletlere daha fazla sorumluluk düştüğü söylenebilir. Medya, çocuk hakları konusunda farkındalık yaratmayı amaçlayan yayınları arttırabilir. Devletler ise hak ihlaline uğrayan çocuklara yönelik denetimlerle, üretilen politikalarla gerek toplumdaki tüm çocukların, gerekse sığınmacı çocukların karşılaştığı ihlalleri en aza indirmeyi amaçlamalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARI: SIĞINMACI ÇOCUKLAR VE MEDYADA ÇOCUK HAKLARI

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin hak haberciliği bağlamında inceleneceği bu çalışmada çocuk haklarına yer ayırmak önem taşımaktadır çünkü hak haberciliği, hak temelli bir perspektiften habere yaklaşmaktadır. Bu kapsamda, çalışmanın bu bölümünde ilk olarak çocukluk kavramına yer verilerek, geçmişten günümüze toplumda çocuğa nasıl yaklaşıldığı ve çocukluğun tanımlamalarına yer verilmiştir. Çocuk haklarının ele alındığı ikinci bölümde ise çocuklara yönelik hakları belirleyen uluslararası düzenlemelere ve sözleşmelere yer verildikten sonra sığınmacı çocuklara yönelik uluslararası belgelere değinilmiştir. Son bölüm ise medya ve çocuk haklarına ayrılmış, medyanın çocuk hakları konusundaki sorumluluklarına işaret edilmiştir.

2.1. Çocukluk Kavramı

Tarihsel süreç içinde çocuğa ve çocukluk kavramına yönelik farklı bakış açıları olmuştur. Çocukluk kavramına yüklenen anlam, içinde bulunulan döneme, kültüre ve topluma göre değişiklik göstermiştir.

Bir yetişkinler dünyası olarak ifade edebileceğimiz Antikçağ'da çocuğa oldukça az ilgi gösterilmiştir ve çocukluk kavramına ilişkin tanımlar belirsiz kalmıştır (Toran, 2012: 2). Ortaçağ'da ise çocuklar Katolik Hristiyan inancına göre "ilk günah ürünü" olarak görülmüş ve Kilise, olumsuz bir çocuk imgesini yaygınlaştırarak, meşrulaştırmıştır. Çocuğun, kötülüklerin kaynağı olarak görülen şeytanı anımsattığına inanılan bu dönemde, günahlarından ancak vaftiz olarak arındırılabilirdiği düşünülmüş ve çocuklar önemsiz varlıklar olarak görülmüştür (İnal, 2014 76-78). Bununla birlikte, Ortaçağ'da çocukluk olarak görülen dönemin bir hayli kısa olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu dönemde çocukluk, Katolik Kilisesi'nin akıl yaşı olarak belirttiği ve çocukların kendilerine söyleneni anlayabildiği ve kendilerini ifade edebilmeyi öğrendikleri yaş olarak görülen yedi yaşına kadar sürmektedir (Postman, 1995: 20).

Kuyumcu'ya göre, Antikçağ'dan 18. yüzyıla kadar Batı'da çocukların eksik yetişkinler olarak görüldüğünü, Ortaçağ yazarlarınca yeterinde önemsenmediklerini ve yok sayıldıklarını söylemek mümkündür (2014: 709).

Çocukluğa ilişkin olumsuz tutumların ağırlıklı olduğu yaklaşımlardan uzaklaşılması ve sevgi ve duyarlılık temelli bir çocukluk anlayışının oluşması ise Rönesans sonrası döneme denk gelmektedir (İnal, 2014: 74-78). Rönesans ile birlikte, Ortaçağ'ın çocuğu günahkâr olarak gören düşüncesi terk edilmiştir. Neil Postman, çocukluk fikrinin Rönesans'ın büyük ve belki de en insani icatlarından biri olduğunu belirtmekte ve 16. yüzyılda oluştuğunu ya da ortaya çıktığı ifade etmektedir (1995: 8). Dolayısıyla, Rönesans'ın beraberinde getirdiği bilim, keşif ve özgürlük ruhu, çocukların da toplumda birer birey olarak dikkate alınmasında etkili olmuştur denilebilir.

Modern çocukluk düşüncesinin ortaya çıkışında John Locke ve Jean Jaques Rousseau gibi düşünürlerin görüşleri de oldukça büyük bir öneme sahiptir (Tan, 1994; İnal, 2014: 85) Locke, Ortaçağ'da hâkim olan çocuğun “ilk günah ürünü” anlayışını reddetmiş ve her yeni doğan çocuğun zihnini boş bir levhaya (tabula rasa) benzetmiştir (Güçlü, 2016: 4; Öztürk, 2017: 266). Locke'a göre çocuklar ne günahkâr olarak dünyaya gelmektedir, ne de erdemli. Boş bir levha gibi dünyaya gelen çocuklar, sahip oldukları değerleri ve davranışları bu dünyadaki deneyimleriyle öğrenirler (Öztürk, 2017: 266). Rousseau'nun çocuk ve çocukluk üzerine görüşleri de Locke'u destekler niteliktedir. Çocuğun doğuştan gelen bir masumiyeti olduğunu vurgulayan Rousseau, *Emile* kitabında görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

İnsanın doğuştan iyi olduğunu bilsin, bunu hissetsin, insanları kendine bakarak değerlendirsün; ama toplumun insanların ahlakını nasıl bozduğunu, onları nasıl baştan çıkardığını görsün. İnsanların önyargılarında onların tüm kötülüklerinin kaynağını bulsun; her kişiye değer versin; kalabalığı küçümsesin; tüm insanların neredeyse aynı maskeyi taşıdıklarını görsün, ama maskelerin örttüğü yüzlerin arkasında daha güzel yüzler olduğunu da bilsin (2011: 322-323).

Postman ise çocukluk düşüncesinin ortaya çıkmasının yetişkinlerin dünyasında gerçekleşen bir değişim sonucu olduğu belirtmekte ve bu değişimin matbaanın

icadıyla gerçekleştiğini ifade etmektedir (1995: 23). Matbaanın icadıyla birlikte, yazılı ürünlerin basımı ve çoğaltımı kolaylaşmış ve bu durum, okuma yeterliliğine dayanan yeni bir yetişkinlik tanımlamasının doğmasına sebep olmuştur. Bu yeni yetişkinlik tanımı ise okuma yetersizliğine dayalı yeni bir çocukluk anlayışını beraberinde getirmiştir (ztrk, 2017: 271). Postman, bu düşüncesini şöyle dile getirmektedir: “ocuklar, yetişkinler dünyasından kovulurlarken onlara yerleşebilecekleri yeni bir dünya bulma gereği doğmuştur. Onların yeni dünyası, çocukluk dünyası olacaktır” (1995: 23).

Günümüzde ise en genel kabul görmüş ocuk tanımı “yetişkin olmayanlar” şeklinde yapılmaktadır ve söz konusu dönem bebeklikten 18 yaşına kadar devam etmektedir (etinkaya,1997: 77- 82). Kemal İnal da, bebeklikten ergenliğe kadar olan dönem içinde bulunanların, çoğu kültür ve toplumda “ocuk” olarak tanımlandığını belirtmektedir (İnal, 2017).

Çocuğun ve çocukluğun tanımı hukuksal sözleşmelerde de yer almaktadır. Birleşmiş Milletler ocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 1. maddesinde, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç 18 yaşın altındaki her insan ocuk olarak tanımlanmaktadır (UNICEF, 2004: 4).

Buraya kadar değinilenler çerçevesinde, çocukluk tanımının geçmişten günümüze farklı biçimlerde yapıldığını ve çocuğa ve çocukluk kavramına yaklaşımın toplumların zaman içerisinde tanık olduğu bilimsel ve teknolojik gelişmelerden etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu değişim ve etkilenme ise çocuğun yetersizliğini, eksikliğini ve hatta “kötü”lğn vurgulayan olumsuz tanımlamalardan, masumiyetini, özgürlüğünü ve bir birey olduğunu vurgulayan olumlu bir tanımlamaya doğru olmuştur. Haklar perspektifinden bir yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada, 18 yaşın altındaki her birey ocuk olarak kabul edilmektedir.

2.2. ocuk Hakları

Hak kavramı, en temel biçimde, bir şeyi yapma veya başkalarından bir şeyi yapmalarını ya da belirli bir şekilde davranmalarını isteme yetkisi olarak

tanımlanabilir. Bu yetki ise, hukukla güvence altına alınmaktadır. Yürürlükteki hukuk açısından çocuk hakları, çocuk hukukuna ilişkin kurallar çerçevesinde düzenlenmiş, yargı organlarınca gerçekleştirilen koruma yollarına kavuşturulmuş haklardan oluşmaktadır. Söz konusu haklar, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlâkî ve ekonomik açıdan korunmasını ve gelişmesini sağlamaktadır (Akyüz, 2012: 3).

Çocuk hakları ve çocuğun korunmasına yönelik düşüncelerin temelleri çok eskiye dayanmaktadır. Çocuk hakları konusunda ilk toplumsal politika belgesinin 1779 yılında İsviçre'nin Zürih Kantonu'nda yayınlanan bir emirname olduğu bilinmektedir (Talas, 1990: 203). Bununla birlikte, uluslararası hukuk temelinde çocuğun korunmasına yönelik girişimler 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Başlangıçta, çocukların fuhuş ticaretine konu olmalarını engellemeye yönelik girişimlerle başlayan bu çabalar, daha sonraları madenlerde, fabrikalarda ve gece işyerlerinde çalıştırmayı engellemeye yönelmiştir (Odman, 2012: 307).

Özellikle, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa'da çocukların korunması büyük önem kazanmıştır (Deveci, 2014: 19). Savaş, yıkık binaların, harap ve terk edilmiş evlerin yanı sıra, kimsesiz ve yersiz yurtsuz kalan birçok çocuğu da geride bırakmıştır. Savaş sonrası durumun çocukların korunması konusunu üst sıralara taşıdığını söylemek mümkündür.

Bu konuda, ilk adım, 1920 yılında Cenevre'de atılmış ve Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği adlı özel bir örgüt kurulmuştur (Deveci, 2014: 19). 1924 yılına gelindiğinde ise Milletler Cemiyeti tarafından Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiş ve bu Bildirge ile çocukların, ilk kez uluslararası hukuk boyutunda, özel olarak korunmaya alınması öngörülmüştür (Odman, 2012: 307).

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin yanı sıra, çocuk hakları konusunda öne çıkan sözleşme ve bildirgeler arasında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ve günümüzde çok sayıda ülke tarafından kabul görmüş olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme yer almaktadır. Söz konusu bildirge ve sözleşmeleri ayrı ayrı ele almak, çocuklara tanınan hak ve özgürlüklerin daha iyi kavranması açısından önemlidir.

2.2.1. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi

Çocukların yaşatılmalarının, gelişmelerinin ve korunmalarının uluslararası anlamda temel ilke olarak benimsendiği Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 26 Eylül 1924 tarihinde ülkelerin imzasına sunulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti adına Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1928 yılında imzalanmıştır (Kurt, 2016: 104). Bildirge şu cümleler ile başlamaktadır:

“Umum Milletlerin erkek ve kadınları, insanlığın haiz olduğu en mutena şeyi çocuğa vermeğe mecbur bulunduğunu rızki, milli ve dini her türlü telkinler haricinde bir vazife olmak üzere kabul ettiklerini Cenevre Beyannamesi ismi verilen bu Çocuk Hakları Beyannamesi ile tasdik ederler” (Atılğan ve Atılğan, 2009: 6).

Bildirge metninde, toplumun çocuklara sahip olduklarının en iyisini sunmayı borçlu olduğu belirtilmekte ve çocuklara yönelik temel sorumlulukların altı çizilmektedir. Çocuk hakları konusunda genel bir çerçeve çizen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, toplumda çocuk haklarına ilişkin bir bilinç yaratılması bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir.

5 maddeden oluşan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’nin maddeleri şöyledir (Dirican, 2018):

- Çocuk, beden ve ruhen doğal biçimde gelişmesine uygun şartlar içinde barındırılmalıdır.
- Acıkan çocuk beslenmelidir, hasta çocuk tedavi edilmelidir, fikren geri kalmış çocuk eğitilmelidir, yoldan çıkmış çocuk doğru yola getirilmelidir, terk edilmiş çocuk korunmalı ve yardım görmelidir.
- Çocuk, hayatını kazabilecek bir hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı korunmalıdır.
- Herhangi bir felaket zamanında öncelikli olarak çocuk yardım görmelidir.
- Çocuk yeteneklerini toplumun hizmetine adanacak bir düşünce ile yetiştirilmelidir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında çocukların daha güvenli bir şekilde yetiştirilmesi, korunup kollanması düşüncesiyle hazırlanan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Milletler Cemiyeti'nin geçerliliğini yitirmesi sonucu yaptırım gücünü kaybetmiştir (Kurt, 2016: 104). Her ne kadar yaptırım gücünü kaybetmiş olsa da, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin, çocuk hakları konusunda bir farkındalık yaratması, genel bir çerçeve sunması ve ardından gelecek olan bildirge ve sözleşmelere temel oluşturması bakımından önemli olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

İkinci Dünya Savaşı, tıpkı Birinci Dünya Savaşı gibi çok sayıda çocuğun hayatını kaybetmesine, geride kalan birçok çocuğusa korunmasız kalmasına neden olmuştur. Savaş süresince beş milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir. Bu insanların yaklaşık bir milyonunu ise çocuklar oluşturmuştur (Karasubaşı, 2015: 444).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin çocukları koruma konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmış ve Birleşmiş Milletler'in kurulmasıyla birlikte çocukların korunmasına yönelik çalışmalar yürütmek üzere "Sosyal Sorunlar Meclisi" oluşturulmuştur. Meclis, gerçekleştirdiği toplantıda Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin yeniden düzenlenmesine karar vermiştir (Kurt, 2016: 105). Bunun üzerine, 20 Kasım 1959 tarihinde 10 temel ilkeden oluşan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir.

Çocuk Hakları Bildirgesi'nin birinci ilkesinde, tüm dünya çocuklarının, ırkı, rengi, cinsiyeti, dili, dini, milliyeti, siyasi tutumu ya da sosyal sınıfı dolayısıyla hiçbir ayrımcılığa uğrayamayacağı ifade edilmiş ve Bildirge'de yer alan haklardan yararlanması gerekliliği vurgulanmıştır (UNICEF, 2004). Başka bir deyişle, Bildirge'nin ilk maddesinde, hiçbir fark gözetilmeksizin tüm çocukların eşit haklara sahip olduğunun altı çizilmiştir.

Bildirge'nin diğer ilkelerinde ise çocuğun yasalar önünde yüksek yararının korunması, bir ada ve vatandaşlığa sahip olma hakkı, yeterli beslenme, barınma, dinlenme, oyun olanaklarının sağlanması, çocuğa kendini özgürce geliştirme imkânı

verilmesi ve çocuğun eğitim hakkının sağlanması gibi konulara değinilmiştir (UNICEF, 2004).

1959 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nin ilanının ardından Türkiye de çocuk hakları konusunda yerini almış ve bu Bildirge doğrultusunda Türk Çocuk Hakları Bildirisi hazırlanarak, 28 Haziran 1963 tarihinde UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 7. Genel Kurulu'nda benimsenmiştir (Kurt, 2016: 105).

Gerek Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, gerekse Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi kabul eden devletleri hukuki anlamda bağlamamaktadır (Dirican, 2018: 46). Bu nedenle, her iki bildirge taraf devletlerin iyi niyet göstergesi olmaktan öteye gidememiştir (Kurt, 2016: 105). Buna karşın, bildirge, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye kaynaklık etmesi ve çocuk haklarını Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'ne göre daha kapsamlı bir şekilde ele alması bakımından önemlidir.

2.2.3. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiş ve 26 Ocak 1990 tarihinde imzaya açılarak 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Onat ve Akço, 2012: 76 – 77). Dünya'da en fazla kabul gören sözleşme olma niteliğini taşıyan ve Türkiye'nin de taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne imza atan ülkelerin sayısı 2015 yılında Somali'nin de katılımıyla 194'e yükselmiştir.

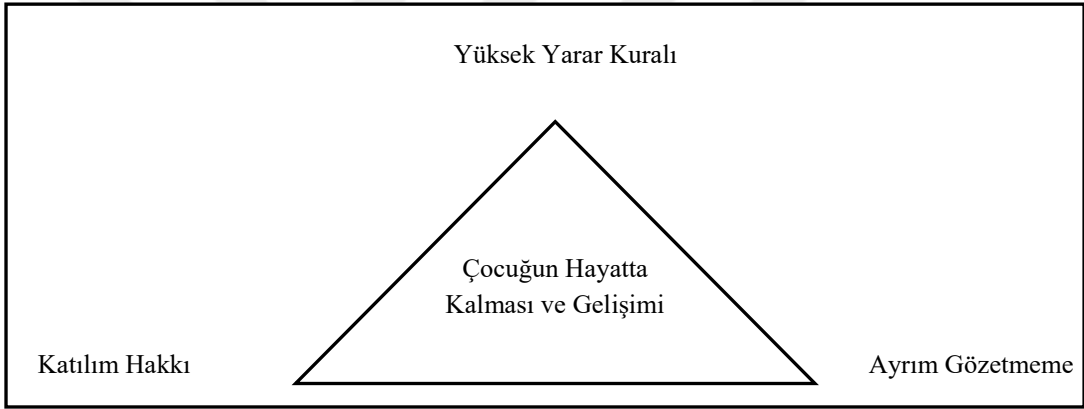
Sözleşme'nin en önemli özelliği, çocuklarla ilgili bütün hak ve özgürlükleri, diğer insan hak ve özgürlüklerine göre standartları ve koruma alanını daha da genişleterek ve güçlendirerek özel olarak düzenlemiş ve tanımış olmasıdır (Odman, 2008: 9 – 10). Çocuk hak ve özgürlüklerini bütüncül bir yaklaşımla ele alan Sözleşme, doğumdan ergenliğe ve genç yetişkinliğe kadar çocukların yaşamlarının tüm evrelerini içermektedir (Kurt, 2016: 107).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 54 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin 1. maddesinde, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşın altındaki her insan çocuk olarak tanımlanmaktadır (UNICEF, 2004). Tüm insanlar

için evrensel olarak kabul edilmiş olan yaşam hakkı, çocukların en temel haklarından biridir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde her çocuğun temel yaşam hakkına sahip olduğunu belirtilmekte ve Sözleşmeye taraf devletlerin çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı göstereceği ifade edilmektedir (UNICEF, 2004).

Odman, çocuğun hayatının neredeyse her yönünü kapsayan bu Sözleşme'de hayati önem taşıyan ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temeli olarak nitelendirilebilecek üç hak olduğunu belirtmektedir. Bunlar, çocuğun “yüksek yararı”, “ayırım gözetmeme” kuralı ve “katılım hakkı” olarak ifade edilmektedir. (2008: 10).

Şekil 2: Haklar Üçgeni

Kaynak: (BMMYK, 1994: 21).

Sözleşmenin 3. maddesinde yer alan çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuğun menfaatleri toplumsal veya bireysel başka menfaatlerle çakıştığında, çocuğun menfaatine öncelik tanınmasını ifade etmektedir. Bu ilke ile hassas ve kırılgan bir yapıya sahip olan çocuk için yasama, yürütme ve yargı erklerine sorumluluk yüklenmekte ve hukukta çocuğun önceliği vurgulanmaktadır (Yenisey, 2017: 32-33).

Tüm çocukların eşit haklara sahip olduklarının belirtildiği Sözleşmenin 2. maddesinde ise ayırım gözetmeme ilkesi vurgulanmakta ve çocuklar arasında ırk, renk, cinsiyet, dil ya da din farkı bulunduğu için ayırım yapılmaması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. The Kids Rights Foundation tarafından 2018 yılında yayınlanan ve 182 ülkeyi kapsayan rapora göre, istisnasız araştırma kapsamındaki tüm ülkelerde çocuğa yönelik ayrımcılık notlarının bir hayli düşük olduğu

belirlenmektedir. Rapora göre, kız çocukları, engelli çocuklar, yoksul çocuklar, göçmen çocuklar ve sokak çocukları toplumda ayrımcılıkla karşı karşıya kalmakta ve kendilerini geliştirebilmeleri için diğer çocuklarla eşit fırsatlara sahip olamamaktadırlar (The Kids Rights Foundations, 2018).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temeli niteliğindeki bir diğer hak olan katılım hakkı, çocuğun kendini ve düşüncelerini ifade etme özgürlüğünü ve temel sivil hakları içermektedir. Sözleşmenin 12. maddesine göre her çocuk, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerini serbestçe ifade etme, görüşlerinin dikkate alınmasını isteme ve katılma hakkına sahiptir (Erbay, 2013: 40).

Çocuk haklarına yönelik oldukça kapsayıcı maddeler içeren Sözleşme'nin en büyük eksikliği, yargısal nitelikte bir yaptırım gücünün bulunmamasıdır. Öte yandan, bu eksiklik, taraf devletlerin bu sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusundaki çalışmalarını inceleyen Çocuk Hakları Komitesi'nin oluşturulması ve denetim mekanizmaları aracılığıyla bir ölçüde giderilmeye çalışılmıştır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış, Sözleşme, 27 Ocak 1995 günü 22184 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. (Tutkun ve Koç, 2003: 12). Sözleşme, T.C. Anayasasının 90. maddesi uyarınca iç hukuk normuna dönüşmüştür ve yasa hükmündedir (Avcı, 2011: 95). Bu noktada belirtmek gerekir ki, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Sözleşme'yi imzalarken çekince koymuştur. 1982 Anayasası'nın 3 ve 6. maddeleri ile 1923 tarihli Lozan Anlaşması'nın hükümlerine ters düştüğü gerekçesiyle Sözleşme'nin çekince konulan maddeleri 17, 29 ve 30. maddelerdir (İnan, 1995: 766). Söz konusu maddeler, etnik azınlıklardan ve yerel halktan çocukların anadillerini medyada, okullarda ve eğitim kurumlarında kullanma haklarına ilişkindir (Avcı, 2011: 96). Türkiye'nin bu maddelere ilişkin çekincesi günümüzde de devam etmektedir.

2.2.3.1. Sığınmacı Çocuklar Açısından Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk haklarına yönelik temel hak ve özgürlükleri belirleyen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, hiçbir ayırım gözetmeksizin 18 yaş altındaki tüm çocukların haklarını içermekte ve her birinin eşit haklara sahip olduğunu

vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin sığınmacı ya da mülteci çocukların haklarını da kapsadığı kabul edilmektedir (Çobaner, 2015: 31). Başka bir ifadeyle, Sözleşme, tek başına sığınmacı ya da mülteci çocuklara yönelik bir belge niteliğinde olmasa da içeriğinde yer alan tüm maddeler özel olarak belirtilmesine ihtiyaç duyulmaksızın sığınmacı ya da mülteci çocuklar için de geçerlidir.

Sözleşme'nin 22. Maddesi doğrudan sığınmacı durumundaki çocukların haklarını düzenlemektedir. Söz konusu maddenin 1. bendi şu şekildedir (UNICEF, 2004):

Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.

22. maddenin 1. bendi ile hem mülteci statüsü kazanmaya çalışan sığınmacı çocukların haklarına hem de mülteci çocukların haklarına değinilmekte ve taraf devletlere sığınmacı ve mülteci konumundaki çocukların korunması ve her türlü insani yardımdan yararlanma hakkının verilmesi sorumluluğu yüklenmektedir.

Anne-babasından ayrı düşmüş sığınmacı ve mülteci çocuklara da yardım ve koruma sağlanması üzerinde duran 22. maddenin 2. bendinde, söz konusu çocuklara yardım için taraf devletlerin gerektiğinde diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapabileceği belirtilmiştir. 22. maddenin 2. bendi şu şekildedir (UNICEF, 2004):

Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla işbirliği yapan hükümetlerarası ve hükümetdışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumu olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden biraraya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla işbirliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye

göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunmayan çocuğa da tanınacaktır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde sığınmacı ve mülteci çocukları dolaylı yoldan ilgilendiren bir diğer madde silahlı çatışmalarda çocuğun durumunu ele alan 38. maddedir. Silahlı çatışmalar çoğu zaman büyük nüfus hareketlerini de beraberinde getirmekte, komşu ülkelere sığınmak zorunda kalan ya da ülke içinde yer değiştiren çocuklar çatışma nedeniyle korunma ihtiyacı duymaktadır. (Odman, 2008: 31). Çocuk Haklarına Sözleşmesi'nin 38. maddesi bu konu üzerinde durarak taraf devletlere silahlı çatışma halinde çocuklara koruma ve bakım sağlamaları konusunda sorumluluk yüklemekte, 15 yaşından küçük çocukların çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamaktadır (UNICEF, 2004). Söz konusu madde, çocukları silahlı çatışmalardan korumayı amaçlaması bakımından önem taşımasına karşın, 15-18 yaş arasındaki çocukların askere alınması konusunda bir kısıtlama getirmediği için eksiklik taşıdığını söylemek mümkündür.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 19 Temmuz 2000 tarihli Raporu'nda, söz konusu dönem için Dünya'daki 21 milyon olan toplam mülteci nüfusunun yarısını çocukların oluşturduğu belirtilmekte, 13 milyon çocuğun ise kendi ülkesinde yerinden edildiği, 18 yaşından küçük olan ve eline silah almaya zorlanan çocukların sayısının ise 300 bin civarında olduğu açıklanmıştır (Odman, 2008: 31). Suriye'de 9 yıldır devam eden iç savaşında çocuklar açısından benzer sonuçlar doğurduğunu söylemek mümkündür.

İç savaş, çocukları yerlerinden yurtlarından etmiş ve yaklaşık 6 milyon Suriyeli çocuk çatışma nedeniyle evlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Öte yandan, Suriye'de savaşan grupların hemen hepsinin çocukları asker olarak kullandığı bilinmektedir (NTV, 2018). Birleşmiş Milletler'in 2018 yılında duyurduğu "Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar" raporunda, Suriye'deki iç savaşta 2018 yılı içinde bin 854 çocuğun yaşamını yitirdiği ya da yaralandığı belirtilmiştir (TRT Haber, 2019).

Silahlı çatışmalarda çocuğun durumunu ele alan 38. madde, çocukların silahlı çatışmalara katılmalarının önüne geçmeyi ve silahlı çatışma durumunda çocukları

korumayı amaçlasa da Suriye iç savaşında silahlı çatışma hukuk ilke ve kurallarının ihlal edildiğini söylemek mümkündür.

2.2.4. Sığınmacı Çocuklara Yönelik Diğer Uluslararası Belgeler ve Sözleşmeler

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 194 ülkenin imzasını taşıması ve doğrudan sığınmacı çocuklara yönelik haklar barındırması açısından uluslararası düzeyde kabul görmüş en önemli sözleşme niteliğinde olmasına karşın, dolaylı yoldan sığınmacı çocukları ilgilendiren ya da bölgesel düzeyde kabul gören farklı uluslararası belgeler ve sözleşmeler de bulunmaktadır.

Afrika Birliği Örgütü tarafından 11 Temmuz 1990 tarihinde kabul edilen ve 29 Kasım 1999 tarihinde yürürlüğe giren Çocuk Hakları ve Esenliği Hakkında Afrika Şartı (African Charter on the Rights and Welfare of the Child Rhights) bu anlamda dikkat çeken uluslararası sözleşmelerden biridir. Şart'ın Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden en önemli farkı sığınmacı ve mülteci çocuklara yönelik hükümleri ayrıntılı bir şekilde ele almış olmasıdır (Odman, 2008: 18). Afrika Birliği bünyesindeki 57 ülkeden 47'si tarafından onaylanan Afrika Şartı, bölgesel düzeyde kabul görmüş bir sözleşme niteliğindedir.

Çocuk Hakları ve Esenliği Hakkında Afrika Şartı'nın 23. maddesi “Mülteci Çocuklar” başlığını taşımaktadır. Söz konusu maddenin 1. bendinde, mülteci statüsü talep eden ya da mülteci olarak tanımlanan çocukların, aileleri tarafından eşlik edilip edilmemelerine bakılmaksızın, korunmaları, insani yardım almaları ve üye devletlerin taraf oldukları diğer uluslararası insan hakları belgelerinde düzenlenen haklardan yararlanmaları öngörülmüştür (United Nations, 1999).

23. maddenin 2. bendinde, taraf devletlere sığınmacı ve mülteci çocukları korumak için diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaları konusunda sorumluluk yüklenirken, 3. bendinde refakatsiz çocuklara yönelik koruma ele alınmaktadır. Söz konusu maddenin 4. bendinde ise her ne sebeple olursa olsun ülke içinde yerinden edilen çocuklara da 23. maddenin tüm hükümlerinin uygulanacağı belirtilmektedir (United Nations, 1999). Bu maddenin 4. bendi ışığında, mülteci çocuklar kavramının

içine iç savaş, doğal afet, ayaklanma, ekonomik veya sosyal düzenin bozulması nedeniyle ya da herhangi bir sebepten dolayı ülke içinde yerinden edilmiş çocukların da girdiğini söylemek mümkündür (Odman, 2008: 19).

Afrika Şartı'nın yanı sıra, doğrudan sığınmacı ya da mülteci çocuklar konusuna değinmemesine karşın, bu çocukları ilgilendiren uluslararası belgeler de bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1974 yılında kabul edilen Olağanüstü Durumlarda ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildiri bu belgelerden biridir. Bildiride, kadın ve çocukların savaşın yıkıcı etkilerinden korunması için gerekli görülen tüm önlemlerin alınması gerektiği vurgulanarak, kadın ve çocuklara yönelik her türlü baskı ve insanlık dışı muamelenin suç olarak görüleceği, olağanüstü durumlarda ve silahlı çatışma ortamında bulunan kadın ve çocuklara uluslararası hukuk belgelerinde yer alan barınma, beslenme, tıbbi yardım gibi kaçınılmaz hakların sağlanması gerektiği belirtilmektedir (Öktem, 2018: 83-84). Bildirgede yer alan bu ifadeler, çatışmanın ortasında kalan ve sığınma ihtiyacı duyan çocuklar açısından da bir hayli önemlidir.

Benzer şekilde, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de dolaylı olarak sığınmacı çocukları ilgilendirmektedir. Bildirge'nin temel sığınma hakkına değinen 14. maddesi, herkesin zulüm karşısında başka bir ülkeye sığınma hakkı olduğunu belirtmektedir (Beter, 2005: 34). Herhangi bir yaş sınırlaması getirmeyen bu maddenin zulüm karşısında çocuklara da sığınma hakkı tanıdığını söylemek mümkündür.

2.3. Medya ve Çocuk Hakları

Medya ve insan hakları kavramları 20. yüzyılın sonlarına doğru büyük önem kazanan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde, medyanın etki gücü sınırları aşarken, insan hakları konusu ise devletlerin kendi meseleleri olmaktan çıkmış ve uluslararası anlamda bir öneme sahip olmuştur. Medya ve insan hakları kavramları arasında varoluşsal bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Öyle ki, insan haklarının olmadığı yerde özgür medya, özgür medyanın olmadığı yerde ise insan hakları var olamaz (Arcan, 2011: 249).

Medya, insan haklarının korunması ve desteklemesi konusunda sorumluluk sahibidir. G. N. Ray, medyanın bu sorumluluğunu farklı şekillerde yerine getirebileceğini belirtmektedir. Ray'e göre, medya insan hakları ihlallerini gündeme taşıyabilir, insan hakları ihlallerine yönelik davaları takip edebilir ya da insan hakları açısından korunmaya muhtaç kişilere dikkat çekebilir (2007: 6). Medya, böylelikle toplumda insan hakları konusunda farkındalığın artmasına katkı sağlayabilir.

Toplumda hak ihlallerine en fazla maruz kalan ve hakları konusunda bilincin eksik kaldığı en önemli kesimi çocukların oluşturduğu söylemek mümkündür. Tıpkı insan hakları gibi, çocuk hakları konusunu gündeme taşımak da medyanın sorumluluklarından biridir. Yanı sıra, medyadan çocuklara ilişkin haberlerin üretim sürecinde de özel bir özen ve sorumluluk göstermesi beklenmektedir (Arcan, 2011: 249).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, medyanın çocuk hakları konusundaki sorumluluğuna yönelik bazı temel ilkeler içermektedir. Sözleşme'nin çocukların medya aracılığıyla bilgi ve enformasyon edinme hakkını, başka bir deyişle iletişim özgürlüğünü düzenleyen başlıca maddeler şunlardır:

Sözleşme'nin 12. maddesinin 1. bendi, önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere çocuğun katılım hakkını düzenlemektedir. Söz konusu madde şu şekildedir: "Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun, kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar" (UNICEF, 2004). Çocuğun yararını gözetken bir habercilik için medyada çocuklara daha fazla yer verilmeli, onlara kendilerini ifade etme hakkı tanınmalı ve medyaya katılımları sağlanmalıdır.

Çocukların ifade özgürlüğünü güvence altına alan 13. madde ise Sözleşme'nin 12. maddesini destekler niteliktedir. Söz konusu maddenin 1. bendi şu şekildedir (UNICEF, 2004): "Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir." Bu madde ile ülke sınırlarına bakılmaksızın

çocuğun yazılı, sözlü ya da basılı her türlü kitle iletişim aracından bilgi ve enformasyon edinme hakkı olduğu vurgulanmakta ve Sözleşme’ye taraf devletlere bu hakların sağlanması için sorumluluk yüklenmektedir. 13. maddenin 2. bendi ise bazı durumlarda çocuğun bu haklarını kullanmasına kısıtlama getirmektedir. Buna göre, çocuğun düşüncesini özgürce açıklama hakkı, başkasının kişilik haklarını ve itibarını korunmak ya da milli güvenlik, kamu sağlığı, kamu düzeni gibi kamusal çıkarları korumak amacıyla kısıtlanabilir (UNICEF, 2004).

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 17. maddesi ise doğrudan kitle iletişim araçlarının önemine değinmesi ve çocukların medya aracılığıyla bilgi ve belge edinme hakkını ele alması bakımından önemlidir. “Taraflar Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar” (UNICEF, 2004). Bu madde ile medyaya çocuk haklarının özenli bir biçimde korunabilmesi için sorumluluk yüklenmekte ve çocuk haklarına saygılı bir yayıncılık ilkesi benimsenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda, medya, çocuk haklarının korunabilmesi için toplumda duyarlılık yaratmalı, çocuğa yönelik olumsuz haber söylemleri (şiddet, suç, uyuşturucu, pornografi vb.) yerine, çocukların toplumdaki olumlu rollerini öne çıkaran, çocuklar açısından toplumsal, ruhsal ve kültürel yararı olan bir yayıncılık politikası benimsemelidir (Avcı, 2011: 96-97).

Yukarıda söz edilen maddelerden hareketle, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin, taraf devletlere kitle iletişim araçlarıyla ilgili ikili bir sorumluluk verdiğini söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, “kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan” bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik etmektir. İkincisi ise “çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için” uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik etmektir (Uzun, 2014: 155).

Çocuklara yönelik haberlerde, medyaya çocuk haklarını gözetken habercilik yapması yönünde teşvik eden hukuki belgelerin yanı sıra medya mensuplarının etik sorumlulukları olduğunu belirten belgeler de bulunmaktadır. UNICEF tarafından 2002 yılında yayınlanan Çocuklar ve Gençlerle ilgili Etik Kurallar Çerçevesinde

Habercilik İçin İlkeler ve Kılavuzlar (Child Rights And Media: Guidelines for Journalists) isimli belge, çocuk hakları açısından medya mensuplarının özen göstermesi gereken etik ilkeleri ortaya koymaktadır (Avcı, 2011: 98). Söz konusu ilkeler şöyledir (Alankuş, 2012:286):

- Her koşulda, tüm çocukların onuruna ve haklarına saygı gösterilmelidir.
- Çocuklarla görüşme sırasında (ya da haber yaparken), her çocuğun özel yaşam ve gizlilik hakkına, görüşlerini ifade etmesine, onları etkileyecek kararlara katılmalarına ve her türlü zarar ve misillemeden (potansiyel olanlar dahil) korunma haklarına özen gösterilmelidir.
- Her çocuğun yararı, çocuklarla ilgili konularda savunuculuk ve çocuk haklarının yaygınlaştırılması da dahil olmak üzere, başka her tür konudan üstün tutulacaktır.
- Bir çocuğun yüksek yararı belirlenmeye çalışılırken, yaş ve olgunluk düzeyi açısından, çocuğun durumunu en iyi bilen ve en iyi şekilde değerlendirebilecek olan kişilere danışılacaktır.
- Kimlikleri değiştirilmiş, gizlenmiş ya da kullanılmamış olsa bile, bir çocuğu, kardeşlerini veya yaşıtlarını tehlikeye sokacak haber ve görüntüler yayınlanmamalıdır.

UNICEF'in çocuklarla ilgili haberlerde gözetilmesi gereken etik kurallar çerçevesinde belirlediği ilkeler arasında, hiçbir çocuğun damgalanmasına izin verilmemesi ve toplum tarafından olumsuz tepkilere uğramasına (ayrımcılık ya da dışlanmaya gibi) neden olabilecek sınıflandırmalardan uzak durulması; cinsel istismar ya da sömürüye maruz kalan çocuğun veya suç teşkil eden bir fiilden dolayı suçlanan çocuğun adının her zaman değiştirilmesi ve görüntüsünün gizlenmesi gibi ilkeler de yer almaktadır (Alankuş, 2012: 287-288). Öte yandan, UNICEF'in belirlediği etik ilkeler arasında sığınmacı ve mülteci çocuklara yönelik bir kural da bulunmaktadır. Buna göre, zarar görme ya da misilleme riskinin bulunduğu (ya da potansiyel riskin mevcut olduğu) durumlarda sığınmacı, mülteci ya da yerinden edilmiş çocukların görüntüleri gizlenmeli ve isimleri değiştirilmelidir (UNICEF, t.y.).

Uluslararası düzeydeki sözleşme ve belgelerin yanı sıra, Türkiye’de de ulusal düzeyde medya ve çocuk haklarına ilişkin hukuki düzenlemeler ve etik kodlar bulunmaktadır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 31. maddesini medya ve çocuk hakları bağlamında yorumlamak mümkündür. Bu maddeye göre, “fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz”. Başka bir deyişle, 12 yaşından küçük çocukların eylemlerinden “suç” olarak bahsedilemez ve bu çocuklar “suçlu” olarak nitelendirilemez (Avcı, 2011: 99). 31. maddenin 2. paragrafında ise 12-15 yaş arasındaki çocukların “işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması” durumlarında, eylemlerinin suç olarak kabul edilemeyeceği belirtilmektedir (Avcı, 2011: 99-100).

Medya mensuplarının çocuklara yönelik haberlerde izlemesi gereken yollara değinen bir başka belge de Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’dir. Bildirge’de “gazetecinin doğru davranış kuralları” başlığı altında çocuğun medyada yer alış biçimine ilişkin gazetecinin dikkat etmesi gereken noktalara değinilmektedir. Söz konusu noktalar şunlardır (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2019):

- Suça itilmiş çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda 18 yaşından küçük çocukların, suç faili ya da mağduru olmasına bakılmaksızın, kimlikleri açıklanmamalı ya da tanınmalarına neden olacak şekilde yayın yapılmamalı, fotoğraf, görüntü ve çizim kullanılmamalıdır.
- Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda, bir aile büyüğünün ya da çocuktan sorumlu başka bir kişinin izni alınmadan çocukla röportaj yapmamalı ya da görüntüsü alınmaya çalışılmamalıdır.
- Çocukları konu alan haberlerde soruna dikkat çekilmeli, kamuoyunda yaratacağı etki ve yarar göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'ne benzer şekilde, Türkiye'de 9 Haziran 2004'te kabul edilen 5187 sayılı Basın Kanunu'nun "kimliğin açıklanmaması" başlıklı 21. maddesinde, 18 yaşından küçük olan suç faili veya mağdurlarının, kimliklerinin açıklanması ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılması yasaklanmış ve bu yasayı ihlal edenlere para cezası öngörülmüştür (Resmi Gazete, 2004).

Özetle, yukarıda sözü geçen maddeler, 18 yaşın altındaki suça itilmiş çocukların veya cinsel istismar ve cinsel suç mağdurlarının kimliğinin açıklanmasını ya da tanınmalarına yok açacak şekilde yayın yapılmasını yasaklamaktadır. Çocuklara ilişkin haberlerde, çocuğu damgalayan, sansasyonel biçimde kimliğini teşhir eden bir söylem kullanılmamalı, karşılaşılan problemin altında yatan nedenleri sorgulayan bir habercilik anlayışı benimsenmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALTERNATİF MEDYA VE ALTERNATİF HABERCİLİK BAĞLAMINDA HAK ODAKLI HABERCİLİK

“Eğer, o radyo anteni benim olsaydı, hava sesimi herkesin duyacağı mermi gibi kelimelerle taşırdı. (...) Eğer, o anten benim olsaydı, favelanın⁴ hayallerini ve sesini yayardı. O anten bizim olduğunda, dalgalarım tüm kapıları açacak ve dünya değişecek” (Radio Favela, 0:19:35’ten aktaran Bailey vd., 2007: 35). 1980’li yıllarda Brezilya’nın Belo Horizonte şehrinin bir favelası olan Aglomerado da Serra’da kurulan Radio Favela’nın gerçek hikâyesinden esinlenilerek çekilen Uma Onda no Ar (Havadaki Dalga) filminde geçen bu sözler, ait oldukları topluluğun (favelanın) seslerini duyurabilecekleri alternatif bir radyo kurma hayali taşıyan dört gençten biri olan Brau’ya aittir. Brau’nun filmdeki bu sözleri, alternatif medyanın en temel işlevlerinden birine işaret etmektedir: Sessiz kalanların sesi olmak.

Bu bölümde, ilk olarak alternatif medyanın tarihsel kökenlerine değinilmiştir. Ardından alternatif medya kavramı ve alternatif medyayı tanımlamaya yönelik yaklaşımlar ele alınmıştır. Son bölüm ise alternatif habercilik arayışları içinde yurttaş gazeteciliği, barış gazeteciliği ve hak haberciliğine ayrılmıştır.

3.1. Alternatif Medya’nın Tarihsel Kökenleri

Alternatif medya kavramı her ne kadar yakın döneme ait bir kavrammış gibi düşünülse de geçmişi oldukça eskiye dayanmaktadır. Mitzi Waltz, *Alternative and Activist Media* isimli eserinde, alternatif ve aktivist medya tarihinin nerdeyse medyanın tarihi kadar eskiye dayandığı yönünde bir tartışma başlatmanın mümkün olduğunu belirtmektedir (2005: 13). Öyle ki, Batı’da yazılı basın en başından beri statükoya karşı bir meydan okuma olarak görülmüştür (Waltz, 2005: 13). Johann Gutenberg’in matbaa makinesi, İncil’in çoğaltılmasıyla daha önce din adamlarına ait olan enformasyona erişim olanağını halka sağladığı için var olan düzene bir meydan okuma olarak görülmüştür. Gutenberg’in izinden giden ilk gazeteler de iktidar sahiplerinin enformasyon üzerindeki mülkiyetini sarsmıştır (Taylan, 2012: 70).

⁴ Favela, Brezilya’da kentin içinde yer alan gecekondu mahalleleri için kullanılan bir sözcüktür.

Waltz’a göre, bilgi güçtür ve medya bu gücü yayma olanağına sahiptir. Medyanın bu gücünü Waltz şu sözlerle ifade etmektedir: “Avrupa’da ilk gazeteler ortaya çıktığında; gemicilik, bankacılık, savaşlar ve gelişmekte olan ticaretle uğraşan sınıfa ihtiyaç duyacağı enformasyonu sağlamıştır. Bu enformasyon o zamana kadar aristokratlar sınıfına ve onların güvenilir çalışanlarına ait olmuştur” (2005: 13).

Statükoya karşı meydan okuyan alternatif yayınların 19. yüzyılda artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Ancak, bu dönemde alternatif medyanın geleneksel medyaya göre daha yavaş bir gelişim çizgisi izlediğini belirtmek gerekir. 1800’lü yılların başından itibaren, özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde alternatif medya girişimleriyle karşılaşmıştır. Söz konusu dönemde, kölelik ve ayrımcılık karşıtı etnik basın ve işçi sınıfının sorunlarını ele alan işçi gazetelerinin örneklerine rastlanmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri’ndeki etnik basının ilk örnekleri kölelik karşıtı çizgileriyle dikkat çekmişleridir. 29 Ağustos 1817 tarihinde Charles Osborn tarafından yayımlanan ve 1922 yılına kadar yayıma devam eden haftalık gazete *Philanthropist*, Amerika Birleşik Devletleri’nin ilk kölelik karşıtı gazetesi olmuştur. Dini bir söylemi benimseyen bu gazete, köleliğin yanı sıra savaş ve aşırılık karşıtı yazılar da barındırmıştır (Martin, 1916: 511). Asa Earl Martin, *Philanthropist* gazetesinin Amerika Birleşik Devletleri’ndeki ilk kölelik karşıtı gazete olmasının yanı sıra, koşulsuz özgürlüğü savunan ilk gazete olarak da kabul gördüğünü belirtmektedir (1916: 512).

Philanthropist gazetesinden iki yıl sonra, 1819 yılında haftalık olarak yayımlanmaya başlayan *Manumission Intelligencer* ve 1820 yılında yayımlanmaya başlayan *The Emancipator* gazeteleri de kölelik karşıtı yazılara yer vererek dönemin etnik basın örnekleri arasında yerini almıştır (Ostertag, 2006’dan aktaran Taylan, 2012: 71-72). Her iki gazete’nin de editörlüğünü eski bir ticaret adamı olan Elihu Embree⁵

⁵ Amerika Birleşik Devletleri’nin Washington eyaletinde kölelik karşıtı çalışmalar yürüten Elihu Embree tarafından çıkarılan *Manumission Intelligencer* gazetesinin yayınına yaklaşık 1 yıl sonra son verilmiştir. Embree, 1920 Nisan’ında yine kölelik karşıtı bir tutum sergileyen *The Emancipator* gazetesini çıkarmıştır. Bu değişikliğin nedeni ise bilinmemektedir. Gazete sadece 8 ay yayımlanabilmiş, Embree’nin ani ölümü üzerine yayımına son verilmiştir

yapmıştır. *The Emancipator* gazetesinin ilk sayısında gazetenin köleliğe karşı tutumuna ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir:

Bu gazete, köleliğin kaldırılmasını savunmak ve bu önemli konuyla ilgili bilgi havuzu oluşturmak için editör tarafından özel olarak tasarlanmıştır. Afrika kökenlilerin köleliğinin kaldırılmasına yönelik tüm gelişmeleri, onların köleliğe girişleriyle ilgili özlü tarihlerini ve editörün ulaşabildiği konuya ilişkin tüm gerekli bilgileri içerecektir (Martin, 1916: 516).

19. yüzyıl, Amerika Birleşik Devletleri'nde etnik basının yanı sıra işçi gazetelerinin de ortaya çıktığı bir dönemdir. 1828 yılının Nisan ayında Amerika Birleşik Devletleri'nin Philadelphia şehrinde haftalık olarak yayıma başlayan *Mechanic's Free Press* gazetesi, dönemin en önemli işçi gazetelerinden biri olmuştur. 1831 yılına kadar yayınlanan gazete, ortalama 2000 tiraja ulaşmıştır (Streitmatter, 2002'den aktaran Ceyhan, 2008: 75). 1829 yılında, New York'ta iki işçi gazetesi daha yayımlanmaya başlamış, 1830'da ise Workingmen's Party, New York'ta bir işçi gazetesi olan *The Daily Sentinel*'i yayımlamaya başlamıştır (Wasilewski, 2017: 105). Bu dönemde yayımlanan işçi gazetelerinin en fazla ele aldıkları konular ise 10 saatlik işgücü ve çocuk emeğinin azaltılmasıdır (Ceyhan, 2008: 75).

Amerika Birleşik Devletleri'nin yanı sıra, bu dönemde İngiliz basınında da yerleşik düzene meydan okuyan girişimler olmuştur. 19. yüzyılın ortalarında, baskı teknolojilerinin görece ucuz oluşu ve bu teknolojileri kullanmak için gerekli olan uzmanlığın varlığı, emek, din ve insan hakları konusunda radikal fikirlerin yayılmasında etkili olmuş, söz konusu dönemde el ilanları, broşürler ve gazetelerin sayısında bir patlama yaşanmıştır (Waltz, 2005: 13). *Poor Man's Guardian*, *Free Inquirer* ve *People's Paper* gibi statükoya meydan okuyan gazeteler inanılmaz bir popülerliğe ulaşmıştır (Waltz, 2005: 13).

Alternatif yayınların Batı'da yaygınlaşması ise 1960'lı yıllara denk gelmektedir. Bu dönemde patlak veren Vietnam Savaşı'na karşı büyük tepki gösteren genç nesil, Amerika'da bir karşı kültür hareketinin ortaya çıkmasında etkili olmuş, bu gençlik hareketi ise büyük bir sosyal devrim halinde tüm Batı'ya yayılmıştır. Bu dönemde, alternatif medya, büyük oranda sosyal hareketle iç içe bir görünüm sergilemiş, genç

muhalifler ise anaakım medyaya karşı kendi alternatif medyalarını oluşturmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Berkeley Üniversitesi'ndeki *Berkeley Barb*, Michigan Üniversitesi'ndeki *The Paper* ve Mississippi'deki *The Kudzu*, karşıt kültür oluşturmaya çalışan alternatif yayınlardan bazılarıdır (Streitmatter, 2006'dan aktaran Ceyhan, 2008: 77). 1968 yılında yayımlanmaya başlayan *The Kudzu* gazetesi, dönemin hippie kültürünü temsil etmektedir. Bu gazetenin *Barb* ve *The Paper* gibi karşıt kültür gazetelerinden en büyük farkı ise daha tutucu bir bölgede yayımlanmış olmasıdır (Streitmatter, 2001: 206).

1990'lı yıllardan sonra internet ağının yaygınlaşmasıyla birlikte, yeni toplumsal hareketlerin kendi medyalarını oluşturması için elverişli bir ortam oluşmuştur. Alternatif medya mecraları internet ortamında da kendilerine yer bulmuş ve birçok alternatif medya mecrası bu sayede potansiyel okuyucu sayısını arttırmıştır. İnternet ve yeni iletişim teknolojilerindeki gelişmeler alternatif görüşlerin yaygınlaşmasına da olanak tanımıştır. Söz konusu gelişmelerle birlikte alternatif medyaların artan mevcudiyeti günümüze kadar yükselişini sürdürmüştür.

3.2. Alternatif Medyayı Tanımlamak

Alternatif medya, küresel ölçekte faaliyet gösteren ticarileşmiş yaygın medya karşısında daha farklı iletişim mecralarının da olabileceği düşüncesinden hareketle ortaya çıkmıştır. Alternatif medyaya yönelik kuramsal ve uygulamaya dönük çabaların temelinde eleştirel medya çalışmalarının yer aldığını söylemek mümkündür. Anaakım, geleneksel ya da liberal-çoğulcu yaklaşım olarak da tanımlanan liberal basın anlayışının sorunlu yanlarının olduğu düşüncesi, alternatif medya ve alternatif habercilik arayışlarının da önünü açmıştır.

Liberal basın anlayışına göre yaygın medya Yasama, Yürütme ve Yargı'dan sonra 4. Güç olarak kabul edilmektedir. Medya bu gücü kamuoyunun sesini gündeme getirmek ve siyasal iktidarı gözetleyip denetlemek için kullanmaktadır. Ne var ki, medya alanında görülen tekelleşme eğiliminin etkisi, medyadaki sahiplik yapısı ve medya patronlarının sektör dışı yatırımları gibi nedenler, medyanın kendisine atfedilen görevleri yerine getirmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla, medya patron görüşleri başta olmak üzere belli görüşlerin temsilcisi haline gelmektedir (Özer,

2012a: 9). Bu sorunlara bir çözüm getirmeye çalışan alternatif medya, yaygın medyada kendine yer bulamayanların ya da sadece olağanüstü durumlarda habere konu olanların sesi olmayı amaçlamaktadır.

Alternatif medyayı, “muhalif medya”, “topluluk medyası”, “bağımsız medya”, “karşı medya”, “yeni medya”, “yerel medya”, “başka medya” ve “radikal medya” gibi birçok farklı şekilde ifade eden tanımlamalar da bulunmaktadır (Bilik Yıldırım, 2011: 26). 1984 yılında yayımlanan *Radical Media* adlı eseriyle alternatif medyaya yönelik kuramsal çalışmalarda bir milat noktası başlattığı düşünülen (Haas, 2004: 116) John Downing, alternatif medyayı “hegemonik siyaset, perspektifler ve önceliklere karşı alternatif bir bakışın ifadesi” olarak “radikal medya” biçiminde tanımlamaktadır (2001: V). Chris Atton ise alternatif medya kavramının bir üst terim ve şemsiye kavram olarak radikal medyadan daha kapsayıcı olduğunu belirtmekte ve alternatif hayat tarzı dergilerinden, çeşitli zinelere ve şiir ve kurgu yayıncılarının küçük matbaalarına kadar bir yelpazeyi içerdiğini dile getirmektedir (2014: 25). Alternatif medyaya yönelik tüm bu kavramsallaştırmaların, mevcut medya hegemonyası dışında ve bu hegemonya karşısında olana işaret ettiklerini söylemek mümkündür.

Alternatif medya kavramı en genel biçimde, azınlıkta kalanların görüşlerini yayan medya olarak ya da yaygın olarak bilinen ve tüketilen medyanın karşısında olan, ona alternatif üretim yapan medya olarak tanımlanabilir (Aydoğan ve Kırık, 2012: 63). Navaro’ya göre alternatif medya, yaygın medyada duymaya alışık olmadığımız bir şekilde toplumu sorgulayıcı fikir ve görüşlere yer vermekte, sessiz kalanların sesi olarak, kendini ifade edemeyenlere fırsat sağlamaktadır (2004: 677).

Alternatif medya, sadece sıradan insanların seslerini duyurma fırsatı yakaladıkları bir alandan ibaret değildir. James Hamilton, alternatif medyanın yaratım, üretim ve dağıtım süreçlerinde toplumsal katılıma olanaklı kılması gerektiğine değinerek kitle medyasından farklılaşması için gayri-profesyonelleşmiş, gayri-sermayeleşmiş ve gayri-kurumsallaşmış bir yapıya sahip olması gerektiğini belirtmektedir (2001’den aktaran Atton, 2014: 50). Başka bir deyişle, alternatif medya, profesyonel eğitime ve büyük bir sermayeye ihtiyaç duymadan sıradan insanların da fikirlerini üretip

yaydıkları, hem medya içeriğinin üretimine, hem de medyanın karar alma sürecine dâhil oldukları alanlar olarak ifade edilebilir.

Alternatif medya kavramını farklı boyutlarıyla ele alan, birbiriyle ilişki içerisinde olmasına karşın alternatif medyanın farklı yönlerine vurgu yapan çok sayıda farklı girişim söz konusudur. Alternatif medya kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için kavramı tanımlamaya yönelik yaklaşımlara ayrı bir başlık altında yer verilmesi faydalı görülmüştür.

3.2.1. Alternatif Medyayı Tanımlamaya Yönelik Yaklaşımlar

Alternatif medyayı tanımlamak için, alternatif medyanın farklı yönlerine vurgu yapmasına imkan tanıyan farklı yaklaşımların kullanılması gerekmektedir (Bailey vd., 2015: 28). Farklı kuramsal çerçevelerin alternatif medyanın çeşitli yönlerini vurguladığını belirten Bailey vd., alternatif medyanın çeşitliliğini ve özgünlüğünü ele almak, önemini açıklamak ve karşılaştığı sorunları ele almak amacıyla dört farklı yaklaşımı bir araya getirmeye çalışmışlardır. Bu yaklaşımları şöyle sıralamak mümkündür (Bailey vd., 2015):

- Topluluğa hizmet olarak alternatif medya
- Anaakım medyaya bir alternatif olarak alternatif medya
- Sivil toplumun bir parçası olarak alternatif medya
- Rizom (köksap) olarak alternatif medya.

Bu dört yaklaşıma göre alternatif medya; topluma hizmet etmek, anaakım medyaya bir alternatif oluşturmak, sivil toplumun bir parçası olmak ve farklı fikirleri, grupları bir araya getiren heterojen bir yapı oluşturmak (rizomatik medya) gibi işlevlere sahip olması bakımından sınıflandırılabilir.

3.2.1.1. Topluluğa Hizmet Medyası Olarak Alternatif Medya

Alternatif medyayı tanımlamaya yönelik ilk yaklaşım, alternatif medyayı topluluğa hizmet medyası olarak görmektedir. Bailey vd. (2015) alternatif medyanın topluluğa hizmet etme amacını açıklarken, topluluk kavramı ile ne ifade edilmek istendiği üzerine eğilirler. Burada kastedilen topluluk kavramı, coğrafi olarak tanımlanan

mekânsal toplulukların yanı sıra siberuzayda da şekillenen sanal ya da çevrimiçi toplulukları da kapsamaktadır (2015: 33). Topluluğun coğrafi olmayan kavramsallaştırılması, ortak ilgi topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Siyahi topluluk veya Yahudi topluluğu gibi ilgi toplulukları ya da alkol bağımlılığı gibi ortak sorunları ve ortak durumları paylaşan topluluklar coğrafi sınırları aşan bir topluluk kimliğini paylaşmaktadır (Popple, 1995: 4).

Alternatif medyanın amacının topluluğa hizmet etmek olduğu bu ilk yaklaşımda “erişim” ve “katılım” kavramları da ön plana çıkmaktadır. Topluluk üyelerinin medyaya erişimini ve katılımını kolaylaştırmak alternatif medyalar açısından belirleyici unsurlardır. Bu ise iletişimde tek yönlülüğün ötesine geçmeyi ve iki yönlü bir iletişim akışını benimsemeyi gerektirmektedir. Henüz 1932 yılında tiyatro kuramcısı ve yazar Bertolt Brecht, Radio Teorisi başlıklı yazısında iletişimin iki yönlü uygulanma olasılığından söz etmiş ve iki yönlü iletişimin radyo yayıncılığını demokratikleştirme potansiyeline değinmiştir. Brecht’in ifadeleri şu şekildedir:

Radyonun, bir dağıtım sistemi olmaktan bir iletişim sistemine dönüştürülmesi gerekir... sadece ileten değil aynı zamanda alıcı olabilen, dinleyicinin sadece duyduğu değil aynı zamanda konuşabildiği, dinleyiciyi izole eden değil bağlantıya geçiren. Bu radyonun tedarikçi olmayı bırakıp dinleyiciyi tedarikçi olarak organize etmesi anlamına gelir (1983’den akt. Vatikiotis, 2014: 64).

Bailey vd., alternatif medyanın katılımı kolaylaştırma rolüne değinirken medyaya katılım ve medya aracılığıyla katılım olmak üzere iki farklı sınıflandırmaya gitmişlerdir. Medyaya katılım topluluk üyelerinin (amatörlerin) medya üretimine ve medyanın karar alma sürecine ilişkin katılımını ifade ederken, medya aracılığıyla katılım topluluk üyelerinin kamuoyu tartışmalarına katılımına ve kamusal alanda kendilerini temsil edebilme olanaklarına işaret etmektedir (2015: 37). Alternatif medya, kitle iletişim sürecini medya profesyonelleri tarafından kontrol edilen sınırlayıcı bir alan olarak görmemekte, topluluğu da medya içeriğinin üretime ve karar alma sürecine dâhil etmektedir.

Alternatif medyayı topluluğa hizmet medyası olarak tanımlayan yaklaşımda, topluluğun yararını gözetmek ön plandadır. Alternatif medyaların açtığı kanallar

aracılığıyla, sıradan insanlara, başka bir deyişle, toplumsal elitin parçası olmayan insanlara seslerini duyurmaları için fırsat verilir. Topluluğun ortak ilgi alanı içinde yer aldığı düşünülen konular topluluk üyeleri tarafından bu kanallar aracılığıyla tartışılabilir. Toplum içinde tek taraflı ve olumsuz temsil edilen, dezavantajlı gruplar, kendi içsel kimliklerini dış dünyaya duyurarak güçlendirmek için alternatif medyalardan yararlanabilirler.

3.2.1.2. Anaakım Medyaya Alternatif Olarak Alternatif Medya

Alternatif medyayı tanımlayan ikinci yaklaşım, alternatiflik fikrine odaklanmakta ve alternatif medyayı anaakıma karşı bir alternatif olarak ele almaktadır. Bu yaklaşımda, alternatif medya, anaakım medya anlayışının ürettiği tüm egemen biçimlere karşı geliştirilen mücadeleyi içermektedir. Bailey vd., alternatif medyanın Gramsci’ci hegemonya fikrinden ayrı düşünülemeyeceğini belirtmekte ve alternatif medyanın hegemonyaya karşı meydan okumayı ifade ettiğini belirtmektedirler (2015: 43).

Alternatif medyaya yönelik çalışmaların büyük bir kısmının ikinci yaklaşımı benimseyerek alternatiflik fikrine odaklandığını ve alternatif medyanın anaakım medyadan farkı üzerinde durduğunu söylemek mümkündür. Alternatif medya, hem kurumsal yapılanması bakımından hem de içeriği bakımından anaakım medyaya bir alternatif sunmaktadır. Anaakım medya içeriklerinde eksik veya yanlış bir şekilde temsil edilen ya da kendilerine hiç yer bulamayan konular, olaylar ve kişiler alternatif medya içeriklerinde gündeme getirilmektedir. Esasen, anaakım medyadaki temsil sorunu, alternatif medyanın var oluş nedenlerinin başında gelmektedir. Demokrasiyi savunan alternatif medya, iktidarın karşısında ezilenlerin, dezavantajlı grupların, ötekilerin sesi olarak çok sesli bir toplumsal ortamın yaratılmasında en temel öğelerden biri olarak görülmektedir. Chris Atton, alternatif medyayı ana akımda yer bulamayan hikâyelerin evi olarak ifade etmektedir (2014: 27). Aydoğan ve Kırık ise alternatif medyayı, azınlıkta kalanların görüşlerini yayan medya ya da yaygın olarak bilinen ve tüketilen medyanın karşısında olan, ona alternatif üretim yapan medya olarak tanımlamaktadır (2012: 63).

Daha önce de dile getirildiği üzere, alternatif medya sadece içeriksel farklılıklarıyla değil, kurumsal yapılanmasıyla da anaakım medyadan ayrılmaktadır. Bailey vd.

anaakım ve alternatif medyanın temel yapısal özelliklerini şu şekilde sınıflandırmışlardır (2015: 47-48):

Anaakım medya;

- Büyük ölçekli ve geniş bir kurumsal yapılanmaya sahiptir ve homojen bir takipçi kitlesine yöneliktir.
- Devlet destekli kurumlar olarak ya da ticari şirketler olarak faaliyet göstermektedirler.
- Dikey ya da hiyerarşik olarak yapılanmış kadrolarında profesyonellerin çalıştığı kurumlardır.
- Hakim söylem ve temsillerin taşıyıcısı olan kurumlardır

Alternatif medya ise;

- Küçük ölçeklidir ve belli topluluklara (farklılıklarına saygı duyduğu dezavantajlı gruplar gibi) yöneliktir.
- Devlet ve piyasadan bağımsız olarak faaliyet göstermektedir.
- Yatay ya da hiyerarşik olmayan bir yapıya sahip olarak, demokratikleşme ve çoğulculuk çerçevesinde takipçinin erişimini ve katılımını kolaylaştırmaktadır.
- Kendi kendini temsil etmenin önemini vurgulayarak, tahakküm kurmaya çalışmayan söylem ve temsiller sunmaktadır.

Bir alternatif medya aracı olan Liverpool Free Press, 1971 yılında yayına başlamasını duyurmak amacıyla dağıtılan bildiride anaakım medyadan farkını şöyle ifade etmiştir (Whitaker, 1981'den aktaran Atton, 2014: 37):

Büyük bir gazete zincirinin parçası değil ve para yapmaya da çalışmıyor. Free Press şuna inanıyor ki, gazeteler iş adamlarınca kar amaçlı olarak yönetildiği sürece yapılmayan haberler her zaman olacaktır, Free Press işte bu haberleri yapmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, toplulukların, fabrika işçilerinin, kiracıların ve benzerlerinin ilginç olduğu kadar kullanışlı da bulacağı bilgiler sunmaya çalışacaktır. Free Press herhangi bir politik partinin ya da kurumun görüşlerini temsil etmemektedir.

Bu gazetede ne bir editör ne bir müdür vardır -gazete için çalışan (bir grup maaşsız gönüllü) insanlar tarafından çıkartılmaktadır. Free Press gerçekten de farklı bir tür gazetedir. (Whitaker, 1981'den aktaran Atton, 2014: 37).

Free Press'in yayımlanan bildirgesinde değinilen noktalar, Bailey vd.'nin sınıflandırmasında yer alan yapısal farklılıkları destekler niteliktedir ve alternatif medya ile anaakım medya arasındaki farkların, söz konusu medya mecralarının içeriksel farklarından ibaret olmadığını örneklendirmektedir.

Alternatif medyaya yönelik şimdiye kadar yapılan tanımlama çabalarından yola çıkarak, alternatif medyanın ticari kaygıdan uzaklaşarak kar amacı gütmeyen bir yayıncılık anlayışını benimsediğini, hiyerarşik olmayan örgütlenme biçimiyle iletişimde demokratikleşmeyi ön plana çıkarmayı amaçladığını ve hâkim söylemler ve temsillerdense, kamusal alandan dışlanmış ve/veya azınlıkta kalanların sesine kulak vererek, alternatif görüşlerin ifade edilmesine olanak sağladığını söylemek mümkündür.

3.2.1.3. Sivil Toplumun bir Parçası Olarak Alternatif Medya

Alternatif medyaya yönelik üçüncü yaklaşım, alternatif medyayı sivil toplumla ilişkisi bağlamında ele almaktadır. Bu yaklaşımda, devletten ve ticari medyadan bağımsız sivil toplumun bir parçası olarak alternatif medya tasarlanmaktadır.

Sivil toplum kavramı geçmişten günümüze içinde yaşanan tarihsel ve toplumsal bağlamın da etkisiyle çok farklı anlamlarda kullanılmıştır. Charles Taylor, sivil toplumu tanımlamaya yönelik üç farklı yaklaşıma değinmektedir. Bunlardan ilki olan sivil topluma minimalist yaklaşım, devlet denetimi dışında kalan bütün gönüllü örgütlerin bulunduğu alanı kapsamaktadır. Maksimalist yaklaşım olarak adlandırılan ikinci yaklaşıma göre sivil toplum devlet denetimi altında olmayan dernek ve örgütler aracılığıyla toplumun kendini yapılandırabildiği ve eylemlerini düzenleyebildiği alanda var olabilmektedir. Alternatif olarak nitelendirilen üçüncü yaklaşımda ise sivil toplum, örgütlü toplulukların büyük ölçüde devlet politikasını tayin edebildiği ve etkileyebildiği yere işaret etmektedir (Taylor, 1990: 98).

Taylor'ın altını çizdiği sivil topluma dair bu üç farklı anlam, özellikle Batı modernitesi tarihi içinde farklı dönemlerde etkin olmuştur (Keyman, 2005: 17). Sivil toplumun toplumsal sorunların çözümüne yaptığı etki ve katkıları vurgulayan alternatif yaklaşım ise özellikle son yıllarda sivil toplum tartışmaları içinde giderek önem kazanmaktadır (Bekiroğlu, 2012: 117).

Sivil toplum ve medya arasındaki ilişkide demokrasi kavrama yapılan vurgu ön plana çıkmaktadır. Medya, hem sivil toplum ve demokrasi arasındaki ilişkide hem de her iki olgunun iç işleyişinde önemli bir aktör olarak görülmektedir (Bekiroğlu, 2012: 113). Sivil toplumun en önemli işlevlerinden biri demokratik toplumlarda iktidar kullanımının izlenmesi ve dizginlenmesidir. Farklı fikir ve düşünceleri, olayları, sorunları kamuoyunun gündemine taşımak, görünür kılmak ve kamuoyunu bilgilendirmekle yükümlü olan medya, bu yükümlülüklerini yerine getirebildiği ölçüde demokratik işlevlerini gerçekleştirmiş olur. Sivil toplum ve medya arasındaki ilişkiye işaret eden Curran'a göre, medya sivil toplumu canlandıracak biçimde işlev görmeli, toplumsal grupların ve örgütlerin destek arayışlarına yardımcı olmalı, onların görüşlerini ve protestolarını duyurmalarına destek vermelidir (2002: 233). Ancak, medyanın sivil toplum taleplerinin taşıyıcısı olması yönündeki talepler, pratikte her zaman karşılığını bulamamaktadır. Kar amacı güden ticari medya kuruluşlarının çıkarlarıyla, sivil toplumda dile getirilen demokratik talepler çoğu kez birbirine zıt düşmektedir ya da bu talepler medyanın süzgecinden geçirildikten sonra kendilerine içerikte yer bulabilirler.

Alternatif medyayı tanımlamaya yönelik üçüncü yaklaşımlarında, sivil toplumun bir parçası olarak görülen alternatif medya, demokrasinin yaşayabilmesi için hayati öneme sahip olan bir toplumsal parça olarak tarif edilir. Bailey ve diğerlerine göre, alternatif medya sadece sivil toplumun “sıradan” bir parçası şeklindeki tanımıyla yetinilmediğinde önem kazanır çünkü medya aracılığıyla demokratikleşmeye katkıda bulunur (2015: 57). Alternatif medya aracılığıyla, farklı toplumsal kesimler, kamusal alanda süren tartışmalara katılma ve kendini temsil etme olanağı bulurlar.

Öte yandan, alternatif medya sivil toplumun bir parçası olarak tanımlandığında, devlet medyası ve ticari medya arasındaki “üçüncü ses” olarak

konumlandırılmaktadır (Servaes 1999'dan aktaran Bailey vd., 2015: 55). Bu bağlamda, sivil toplum medya kuruluşlarının en belirgin özelliği kapitalist pazar mantığına dayanmamaları ve ticari açıdan kar elde etmeyi temel motivasyon kaynağı olarak görmemeleridir.

3.2.1.4. Rizom (Köksap) Olarak Alternatif Medya

Alternatif medyayı tanımlamaya yönelik dördüncü yaklaşım, alternatif medyayı rizom olarak ele alır ve “rizomatik medya” kavramını kullanır. Esasen bir biyoloji kavramı olan rizom, yeraltında büyüyen ve dallanarak çok sayıda kök üreten bir bitki türünü ifade etmektedir. Gilles Deleuze ve Felix Guattari (1990), *Kapitalizm ve Şizofreni* adlı eserlerinde, hiyerarşik olmayan, tek bir kaynak ya da kökten beslenmeyen çok yönlü bir yapıyı betimlemek amacıyla felsefi bir metafor olarak rizom kavramını kullanmışlardır (Çaba, 2019: 100). Scott Uzelman'a (2015) göre, alternatif medyalar da tıpkı bir bambu bahçesi gibi çoğunlukla yeni alanlarda yatay olarak büyüyen, gündelik hayatın yüzeyinin hemen altında ağlar kuran ve nihayetinde beklenmedik biçimlerde patlayan rizomatik organizmalardır (Ülkü, 2017: 19).

Alternatif medyaya rizomatik yaklaşım, alternatif medyanın sivil toplum kavşağındaki rolü, belirsizliği, piyasa ve devletle kesişimi ve bağları olmak üzere üç alana odaklanır (Bailey vd., 2015: 61). Bu yaklaşımda alternatif medyanın rolü öncelikle, sivil toplumla bağlantılı örgütlerin ve hareketlerin kavşak noktası olarak belirtilmektedir. Bailey vd. bu noktada bir parantez açarak, rizomatik medyanın sivil toplumla ilişkisinin, alternatif medyayı sivil toplumun bir parçası olarak gören üçüncü yaklaşımdan ayrımına değinmektedir. Rizomatik medya yaklaşımı, sivil toplum ve demokrasiye yüklenen önem üzerine kurulmaktadır. Üçüncü sivil toplum yaklaşımında vurgulanan temel mesele alternatif medyanın kamusal alanın bir parçası olarak üstlendiği rol iken, rizom olarak alternatif medya yaklaşımında farklı mücadelelerden ve hareketlerden insanların biraraya geldiği bir kavşak işlevini yürüterek üstlendiği katalizörlük rolü üzerinde durulmaktadır (Bailey vd., 2015: 64). Başka bir deyişle, alternatif medya farklı mücadeleler yürüten insanların bir araya

gelmesi ve örgütlenmesi için bir ortam hazırlamakta ve böylelikle demokrasiyi güçlendirmektedir.

Alternatif medyaya rizomatik yaklaşımın bir başka önemli vurgusu ise piyasa ve/veya devletle olan trans-hegemoniklik ilişkisi üzerinedir. Bu yaklaşım, alternatif medyayı anaakım medyaya bir alternatif olarak gören ikinci yaklaşımdaki gibi devlet ve/veya piyasayla karşı-hegemonik ilişkiler kurmaz. Rizomatik yaklaşımda, alternatif medya hayatta kalabilmek adına piyasa ve/veya devletle bazı ilişkiler kurar. Dolayısıyla, trans-hegemoniktir. Öte yandan, bu şekilde de hala devlet ve ticari medya karşısında istikrar bozucu ya da Deleuze ve Guattari'nin ifadesiyle yersiz yurtsuzlaştırıcı olarak kabul edilebilir (Bailey vd., 2015: 62-63).

Alternatif medyanın belirsiz kimliği üzerine yapılan vurgu, rizomatik medya yaklaşımında önem taşıyan bir diğer konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Alternatif medyanın belirsiz kimliği, başka bir deyişle, tanımlanamazlık özelliği, kamusal ve ticari medyanın katılığını ve kesinliğini sorgulayabilme yeteneği yanında istikrarını bozabilme özelliğinden gelmektedir. Söz konusu belirsizlik, alternatif medya üzerindeki kontrolü ve yasalarla sınırlandırmayı zorlaştırmakta ve bu şekilde alternatif medyanın bağımsızlığını garanti altına almaktadır (Bailey vd., 2015: 64-65).

Rizomatik yaklaşımın alternatif medyanın kimliğini çözümlemeye çalışan diğer yaklaşımlarla karşılaştırıldığında daha toplum kökenli bakan anlayışa sahip olduğunu, üçüncü yaklaşımda yer alan sivil toplum anlayışını daha da derinleştirdiğini, piyasa ve devletle arasındaki antagonistik ilişkiyi yumuşatarak daha agonistik bir ilişkinin sürdürülmesine destek olduğunu söylemek mümkündür. Rizomatik medyanın saydığımız tüm bu yanları, onu diğer yaklaşımlar karşısında daha avantajlı bir konuma getirebilir.

Öte yandan, bu bölümde yer verilen ve farklı biçimlerde birbirleriyle ilişki içinde olan dört yaklaşım da bağımsız olarak ele alındıklarında alternatif medyanın kimliğini anlamlandırmada yetersiz kalmaktadırlar. Bailey, Cammaerts ve Carpentier (2015: 68) alternatif medyaya yönelik çözümlerde bahsi geçen dört yaklaşımın eş zamanlı bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

3.3. Alternatif Habercilik Arayışları

Alternatif habercilik arayışlarının temelinde anaakım medyada ve anaakım medyanın benimsediği geleneksel habercilik anlayışında var olan kimi sorunlara yanıt arama çabası yatmaktadır. Yeni habercilik arayışlarına duyulan ihtiyaç genellikle anaakım medyada karşılaşılan tekelleşme eğilimleriyle ve küreselleşmenin kazanmış olduğu boyutlar sonucunda ortaya çıkan temsil sorunuyla - sıradan insanın olağanüstü koşullar olmaksızın medyada temsil edilmemesi ya da yanlış temsil edilmesi bağlamında – ve anaakım medyanın kamuoyunun sesini gündeme getirme ve siyasal iktidarı denetleyip gözetleme işlevini yerine getirememesiyle ilişkilendirilmektedir. Anaakım medyanın karşı karşıya kaldığı bu sorunlar medyaya duyulan güveni de zedelemekte, alternatif arayışlara duyulan ihtiyacı arttırmaktadır.

Alankuş (2013), geleneksel haberciliğin sorunlu yanlarına bir cevap arama ve ona alternatif sunma amacını taşıyan yeni habercilik arayışlarını yurttaş gazeteciliği, barış gazeteciliği ve hak haberciliği olmak üzere ayrı ayrı ele almaktadır. Bu çalışmada da Alankuş'un bu sınıflandırması yol gösterici olarak kabul edilmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, alternatif habercilik arayışlarını ayrı ayrı ele almak, birinin bir diğerinden tamamen farklı olduğu anlamını taşımamaktadır. Sözü edilen habercilik arayışlarının dayandıkları ilkeler birbirleri ile örtüşmektedir ve birbirleriyle ilişkili, iç içe geçmiş bir görünüm sunmaktadırlar.

3.3.1. Yurttaş Gazeteciliği

Literatürde, kamusal gazeteciliği (public journalism) ya da topluluk bağlantılı gazetecilik (community-connected journalism) olarak da geçen yurttaş gazeteciliğine⁶ (civic journalism) yönelik ilk girişimler, 1980'li yılların sonu ve

⁶ Türkçe literatürde yurttaş gazeteciliği denildiği zaman karşımıza iki farklı gazetecilik türü çıkmaktadır (İrvan, 2017). İngilizcede "civic journalism" ya da "public journalism" olarak bilinen ve haberin merkezine yurttaşı koyan, olay odaklı değil sorun odaklı bir habercilik benimseyen gazetecilik ile "citizen journalism" olarak bilinen, asıl mesleği gazetecilik olmayan yurttaşların yeni iletişim teknolojilerinden de faydalanan haber oluşum sürecine katılmalarını ele alan gazetecilik anlayışı Türkçe'ye "yurttaş gazeteciliği" olarak çevrilmiştir. Uzun (2006: 633)), yurttaş gazeteciliği kavramı yerine kimi zaman topluluk bağlantılı gazetecilik kavramının da kullanıldığını ifade etmektedir. Söz konusu kavramsal karışıklığa değinen İrvan (2017), "public journalism" yerine "halk gazeteciliği" kavramının kullanımının daha doğru olduğunu dile getirmektedir. İrvan'a göre, "public journalism" yerine bazı kaynaklarda tercih edilen "kamusal gazetecilik" kavramında yer alan "kamusal" sözcüğü

1990'lı yılların başında ABD'de ortaya çıkmıştır. 1988 yılında ilk yurttaş gazeteciliği girişimi Columbus Ledger-Enquirer'in Georgia eyaletinde yayıma başlamasının ardından, çoğunluğu günlük gazetelerden oluşmak üzere televizyon ve radyo yayınlarını da kapsayan birçok yeni girişim, ABD ve diğer farklı coğrafyalarda gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Haas, 2009: 303). ABD'de deki bu yeni gazetecilik girişimleri birçok kurum ve vakıf tarafından desteklenmiştir. 1990'lı yıllarda yurttaş gazeteciliği uygulamalarını desteklemeye başlayan Washington DC merkezli Pew Center da bunlardan biridir (Arık, 2013: 275). Öte yandan, yurttaş gazeteciliğinin ABD'de ortaya çıkması oldukça anlamlıdır çünkü medya sektöründe karşılaşılan tekelleşme, ticarileşme ve apolitikleşme gibi sorunların en çok bu ülkede yoğun olduğu görülmektedir (Cangöz, 2005: 109).

Mevcut egemen medyaya bir tepki olarak ortaya çıkan yurttaş gazeteciliğini, haberin merkezine eliti değil yurttaşı koyan, haberi yaparken olaya değil soruna odaklanan, toplumdaki sorunlara bir çözüm arayan, başka bir deyişle “ne yapmalı?” sorusunu yanıtlamaya çalışan alternatif habercilik arayışı olarak tanımlamak mümkündür. Özer, yurttaş gazeteciliğinin temelinde, insanları ikna ederek, demokratik süreçte aktif katılımcı olmalarını sağlama ve onların pasif izleyici olmalarının önüne geçme çabasının yer aldığını söylemektedir (2012b: 26-27).

Ragıp Duran, yurttaş gazeteciliğinin ilkelerini 3 bölümde ele almaktadır (Duran, 2005): Haber kaynaklarının çokluğu, haber kaynaklarıyla etkileşim ve hedefe ulaşmaya kadar yayın yapma ilkesi. Haber kaynaklarının çokluğunu ele alan ilk ilke, haber yaparken resmi makamların değil, yurttaşın bilgi ve görüşlerinin önemli olduğuna değinilmektedir. Gazeteci, haberi oluştururken, habere konu olan ya da konuyla ilgili mümkün olan en yüksek sayıda yurttaşın bilgi ve görüşlerini almalıdır

aynı zamanda devlete gönderme yaptığı için bir tür resmi gazeteciliği çağrıştırma ihtimali vardır. Duran (2019) ise, Türkçeye yurttaş gazeteciliği olarak çevrilen “civic journalism” kavramında yer alan “civic” sözcüğünün Antik Roma'da, özellikle savaşta bir insanı ölümden kurtaranların başına konan taç anlamına geldiğini belirtmektedir. Duran, civic özcüğünün Antik Roma'daki anlamını yurttaş gazeteciliğinin dert edindiği konuyla ilişkilendirmiş ve “mesele sadece yurttaş olmak değil, yurttaş hizmet etmek hatta onu ölümden kurtarmak” şeklinde açıklamıştır. Literatürde, Cangöz (2005), Uzun (2006) ve Duran'ın da (2005) içinde bulunduğu çok sayıda araştırmacı “civic journalism” kavramını Türkçe'ye yurttaş gazeteciliği olarak uyarlamıştır. Bu çalışmada da, “civic journalism” ya da “public journalism” kavramlarının karşılığı olarak yurttaş gazeteciliği kavramının kullanılması uygun görülmüştür.

(Duran, 2005: 96). Geleneksel habercilik anlayışında haberde güvenilir kaynağa yer vermek adına resmi kurum ve kuruluşların görüş ve fikirlerine ağırlık verildiğini söylemek mümkündür. Örneğin, tek bir kaynağın, bir üst düzey bürokratin görüşleri bir haberi oluşturmak için yeterli görülebilmektedir. Ancak, yurttaş gazeteciliğinin gerektirdiği gibi çok sayıda haber kaynağına ulaşılarak elde edilen bilgi, gazetecinin gerçeğe yaklaşmasını kolaylaştırabilmekte ve olayın farklı boyutlarının ortaya çıkmasını sağlayabilmektedir (Özer, 2012b: 30).

Haber kaynaklarıyla etkileşimi ve ilişki türünü ele alan ikinci ilke, haber oluşum sürecinde haber kaynağının rolüne ve gazeteciyle olan ilişkisine yer vermektedir. Yurttaş gazeteciliğinde, haber yapılırken haber kaynaklarıyla sık sık iletişime geçilmektedir. Böylelikle, yurttaş, haber kaynağı olmanın ötesinde, haber oluşum sürecinde aktif bir rol oynamaktadır (Duran, 2005: 97). Yurttaş gazeteciliğinde haber olay-merkezli değil, sorun-merkezli bir yapıya sahiptir. Haberin konusu olan sorunla bağlantılı yurttaşlar, yurttaş gazetecisi tarafından biraraya getirilmekte ve sorunun diyalog içinde çözümü amaçlanmaktadır. Gazetecisi tarafından kendi sorunlarıyla ilgili olarak harekete geçirilen yurttaşlar, haberin bizzat yapıcısı haline gelmektedir (Alankuş, 2013:120).

Duran'ın "hedefe ulaşınca kadar araştırma ve yayın yapma" şeklinde ifade ettiği üçüncü ilke ise yurttaş gazeteciliğinin en önemli niteliklerinden birini oluşturmaktadır. Yurttaş gazetecisinin görevi sadece yurttaşı bilgilendirmek değildir, habere konu olan olayla ilgili yurttaşın yararına olan gelişmeleri gerçekleşene kadar takip etmek ve sonuca ulaşınca kadar haber yapmaktır (Duran, 2005:99). Başka bir ifadeyle, haber sadece gerçekleşen bir olayı kamuoyuyla paylaşmaktan ya da vatandaşları bilgilendirmekten ibaret değildir; haber, var olan bir sorunun çözümüne yöneliktir. Sözü edilen tüm bu ilkeler, insanların medyaya olan güvenlerini olumlu yönde destekleyebilecek niteliklere sahiptir. Yurttaş gazetecisi, insanların sorunlarını çözmeyi hedefleyerek ve sonuç alana kadar haberin peşini bırakmayarak, kendi özel çıkarları için değil, kamu çıkarı için görev yaptığını kanıtlamaktadır.

Yurttaş gazeteciliğinin etik anlayışı, geleneksel gazetecilik pratiklerinin temel ilkelerinden farklı değildir: Doğruluk, nesnellik, bağımsızlık ve adil olma (Cangöz,

2005: 109). Yurttaş gazeteciliği, geleneksel gazetecilikte yitirildiği düşünülen bu ilkelere sahip çıkmayı amaçlamaktadır. Alankuş, bu noktada, objektif habercilik ilkesine yönelik yurttaş gazeteciliği açısından bir çelişkiden söz etmektedir. Alankuş'a göre; "Yurttaş gazeteciliği "yurttaş olma bilincini ve sorumluluğunu kazandırıp harekete geçiren" bir gazetecilik olarak tanımlanıyorsa eğer, aslında bu gazeteciden tarafsız olmasını beklemek yerine, yurttaşlardan yana taraf olmasını bekleyen, bunun için de pro-aktif bir gazeteciliği öngören bir gazetecilik demek" (2013: 120). Benzer şekilde Özer (2012b: 34), yurttaş gazeteciliğinin, liberal medyanın benimsediği objektiflik ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilemeyeceğini çünkü daha haber üretiminin başlangıcında yurttaştan yana taraf aldığını belirtmektedir.

Buraya kadar sözü edilenlerden yola çıkarak yurttaş gazeteciliğinin temel niteliklerini şöyle özetlemek mümkündür:

- Yurttaş gazeteciliği, 5N+1K haber anlatısıyla yetinmeyerek sorunlara yönelmeyi hedeflemektedir.
- Yurttaş gazeteciliği, sivil halkı temsil edecek insanların görüşlerini habere taşımaktadır.
- Yurttaş gazeteciliği, halkın sesi, kulağı olmanın ötesinde doğrudan seslerini duyurmalarına fırsat tanımaktadır.
- Yurttaş gazeteciliği, gazeteci ve halk arasındaki ilişkileri daha demokratik kılmayı hedeflemektedir (Cangöz, 2008: 142-143).

Medyanın mevcut yapısına bir tepki olarak gelişen ve özellikle yerel medyada kendine önemli bir uygulama potansiyeli bulan yurttaş gazeteciliğinin, mevcut hakim medyayı bütünüyle devre dışı bırakacak ya da medya sahnesini topyekün değiştirebilecek bir gazetecilik gibi anlaşılmamalıdır. Öte yandan, Duran, bu yeni gazetecilik anlayışının küçümsenmemesi de gerektiğini eklemektedir. Yurttaş gazeteciliği, "iyi niyetli, reformcu, önemli bir damarı yakalamış bir gazetecilik türü" olarak değerlendirilebilmektedir (2005: 94-95).

3.3.2. Barış Gazeteciliği

Bir kavram olarak barış gazeteciliği John Galtung tarafından 1970’li yıllarda ilk kez kullanmıştır. Barış gazeteciliğinin bir gazetecilik pratiği olarak denenir hale gelmesi ise 1990’lı yıllarda gerçekleşmiştir. Bu durumun tesadüf değildir. 1990 yılında Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesiyle başlayan ve 1991 yılında, Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde, İngiltere, Fransa, Mısır, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Suriye’den oluşan koalisyon ortaklarının Irak’a müdahalesiyle bir savaşa dönüşen Körfez Savaşı, savaş dönemlerinde yapılan haberciliğin sorunlu boyutlara ulaşabileceğinin göstergesi olmuştur. CNN televizyonu tarafından savaşa dair haberler eş zamanlı olarak verilmiş ve insanlar savaşı canlı olarak izlediklerine inanmışlardır. Katz’a göre, insanlar televizyon ekranlarında aslında hiç savaşı görmemişlerdir. Onların gördüğü savaşın sadece bazı yönleridir (1992’den aktaran, Özkaya, 1997: 572). Savaş, medyada Amerika’nın bakış açısıyla, sanki karşı taraf yokmuş gibi - Saddam’ın kötülüğün ve şiddetin sembolü olara temsili dışında - yansıtılmış ve savaş karşıtı görüşlere ve eylemlere televizyon ekranlarında hiç yer verilmemiştir. İnsanlar, Körfez Savaşı olarak televizyon ekranlarında yayınlananların çoğu kez gerçeği yansıtmadığını ve aldatmacalarla dolu olduğunu fark ettiğinde ise uluslararası haber ajanslarının güvenilirliği daha fazla sorgulanır olmuştur. Çavdar, barış gazeteciliğinin 1990’larda bir gazetecilik pratiği olarak gündeme gelmesinin sebeplerinden biri olarak Körfez Savaşı sırasında karşılaşılan problemli savaş haberciliğine işaret etmektedir. Barış gazeteciliği, bu tarz haberciliğin neden olacağı sakıncaları önlemeyi ya da en azından tartışmaya açmayı ve alternatifler sunmanın yolunu açmayı amaçlamaktadır (Çavdar, 2009: 146).

Barış gazeteciliği kavramını ortaya atan John Galtung’a göre; “Barış gazeteciliğine dair bir şeyler söylemek için, barışa dair bir şeyler söylemek gereklidir, barışa dair bir şeyler söylemek için ise çatışmaya ve çatışmanın çözümüne dair bir şeyler söylemek gereklidir” (2015: 1). Galtung, barış kavramına değinirken, negatif ve pozitif barış ayrımına gitmiştir. Negatif barış, savaş içinde olmama durumunu ifade ederken, pozitif barış, negatif barışın üstüne barışı var edecek ve sürdürecektir toplumsal, sosyo-ekonomik yapılarıdaki dönüşümü tanımlamak için kullanılmaktadır (Aydemir ve Bayad, 2017: 19).

Barışın şiddet, çatışma ya da savaş kavramlarıyla ilişkisi üzerinden ele alınması gibi, barış gazeteciliği de savaş gazeteciliğinin, başka bir ifadeyle savaşı kışkırtan gazeteciliğin karşıtı olarak tanımlanmaktadır (Alankuş, 2013: 122). Bu noktada belirtmek gerekir ki, barış gazeteciliği yaklaşımını savunanlar, geleneksel gazeteciliğin kendisinin savaş gazeteciliği özelliklerini taşıdığını ifade etmektedirler. Bu düşüncenin temelinde ise, geleneksel gazetecilikte haber değerliliğinin olağandışılıkla belirlenmesi ve haberin, “iyiler-kötüler”, “kazananlar-kaybedenler” ya da “suçlular-kurbanlar” gibi ikili karşıtlıklar üzerinden kurgulanması gibi nedenler yer almaktadır. Savaş gazeteciliğinde, sadece savaş haber değeri taşıırken, barış gazeteciliğinde şiddetin en yoğun olduğu zamanda bile, barış çabalarına özel bir haber değeri verilmektedir ve savaşı kışkırtmaya yönelik bir yaklaşımdansa, çözüm odaklı bir habercilik yapılmaya çalışılmaktadır (Alankuş, 2013: 122).

Barış gazeteciliği fikrinin yayılmasına öncülük eden Jake Lynch ve Annabel McGoldrick, barış gazeteciliğini şöyle tanımlamaktadır: “Barış gazeteciliği, editörlerin ve muhabirlerin toplumun genelinde çatışmaya yönelik şiddet içermeyen tepkilerin de değerli ve önemli olduğunun anlaşılmasına fırsat yaratacak – hangi haberin verileceği ya da nasıl sunulacağı konusunda – seçimler yapmasıdır” (2005: 9). Barış gazeteciliğinin savaş zamanlarında bile şiddet içerikli haberlerden beslenmiyor oluşu, sadece “iyi haberlere” yer veren bir gazetecilik olduğu anlamına da gelmemektedir. Barış gazeteciliği, geleneksel habercilik pratikleri karşısında, çatışmalarında daha adil bir şekilde haberleştirilmesini amaçlamaktadır (Şinar, 2008: 166).

Barış gazeteciliği, geleneksel habercilik anlayışının benimsediği tarafsızlık ilkesini reddetmektedir. Halkın yararını gözetmek konusunda taraflı bir gazetecilik anlayışını benimseyen barış gazeteciliği, barıştan yana bir tutum sergilemektedir. Bu yaklaşıma göre, gazeteci barış süreci için zemin hazırlanması konusunda yardımcı olmalı ve bu sürece katkıda bulunmalıdır (Yıldız, 2012: 22). Arsan, barış gazeteciliğinin aynı anda “hem doğruyu, hem insanı hem de çözümü esas alan” bir gazetecilik olduğunu belirtmektedir (2005:130). Arsan’a göre barış gazetecisinin taşıması gereken özellikleri şöyle sıralamak mümkündür (2005: 130-131) :

- Barış gazetecisi öncelikle çatışmanın temellerini ortaya koyar ve çatışmanın tarafları, hedefleri üzerinde düşünür.
- Barış gazetecisi, çatışmanın tarihini ve kültürel geçmişini anlamaya çalışır, çatışmayı şeffaflaştırır.
- Barış gazetecisi, taraflara eşit söz hakkı verir ve taraflarla empati kurmaya çalışır. Barış gazetecisine göre, çatışma ve savaş çözülmesi gereken bir problem olmalıdır.
- Barış gazetecisi, tarafları insani boyutuyla ele almalıdır.
- Barış gazetecisi, şiddet başlamadan önce şiddeti önleyebilecek yayınlar yapmalıdır.
- Barış gazetecisi, şiddetin görünmeyen temellerine vurgu yapmalıdır.

Basında, barış yanlısı bir gazetecilik anlayışının uygulanmasına yönelik bir tavır, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin yayınladığı Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi'nde de benimsenmiştir. Bildirge'de, "Gazeteci; başta barış, demokrasi, hukukun üstünlüğü laiklik ve insan hakları olmak üzere; insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur" denilmektedir. (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2019). Öte yandan, 17 Nisan 2019 tarihinde Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi güncellenmiş ve Bildirge'nin ikinci bölümüne Barış Gazeteciliği başlıklı madde eklenmiştir. Bu maddede, "Gazeteci haber ve yorumlarında çatışmacılığı değil, barış gazeteciliğini esas almalıdır. Taraflara eşit mesafede durarak, sansasyonel habercilikten kaçınmalıdır. Çatışmaların görünür ve anlık etkileri yerine uzun vadeli ve travmatik etkilerine odaklanmalıdır. Barış girişimlerini görmezden gelmemeli, desteklemelidir" ifadeleri yer almaktadır (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2019). Görüldüğü üzere, Bildirge'de barışı savunmak gazetecinin temel görevi olarak addedilmiştir.

Daha adil, daha insani, çözüme yönelik ve sorumlu bir gazetecilik anlayışıyla alternatif bir habercilik sunmayı amaçlayan barış gazetecisinin uygulanmasına yönelik bazı engellerin varlığından da söz edilmektedir. İrvan (2015), barış gazeteciliğinin önündeki engelleri, bireysel düzlemdeki engeller, kurumsal düzlemdeki engeller ve ideolojik düzlemdeki engeller olarak sınıflandırmıştır. Barış

gazeteciliğinin önündeki bireysel düzlemdeki engellerde, gazetecilerin haber oluşturma sürecinde sergiledikleri tutum ve eğilimlere, alışkanlıklarına değinilmektedir. Geleneksel gazetecilik anlayışı benimseyen gazetecilerin rol algılamaları, nesnellik anlayışları ve haber değeri ölçütleri haber tercihlerini ve haberi ele alış biçimlerini etkilemektedir. Asıl görevlerini haberi olduğu gibi aktarmak biçiminde gören gazeteciler, barış gazeteciliğinin gerekliliklerinden biri olan çatışmanın çözümlenmesi çabalarına katkı sağlama eylemini gerçekleştirmeyi doğru bulmamaktadır.

Bireysel düzlemdeki engellerin yanı sıra, yaygın medyanın yapısından kaynaklanan sorunlar da barış gazeteciliğinin önünde engel oluşturmaktadır. Medyanın ticari kaygıları, sahiplik yapısı ve iktidar ile ilişkileri haber yapım süreçlerini de doğrudan etkilemektedir. Ticari kaygılar nedeniyle reytinglerini arttırmayı amaçlayan medya için olağandışılık haber değeri taşımaktadır. Şinar, yaygın medyada barışa yönelik haberlerin “az haber değeri taşıdığı” yönünde bir düşüncenin hakim olduğunu belirtmektedir (2008: 166).

İrvan’ın barış gazeteciliğinin önündeki engeller konusunda son olarak değindiği nokta ise ideolojik boyutu temsil etmektedir. Özellikle uluslararası çatışmalar söz konusu olduğunda, medya haber söyleminde milliyetçi bir yaklaşım benimsemektedir (İrvan, 2015). Haberde, “iyi taraf – kötü taraf”, “biz – onlar” ayırımına neden olan bu yaklaşım ise barışçıl bir söylem oluşturulmasının önüne ket vurmaktadır.

Gazetecilerin haber yapma süreçlerine ilişkin alışkanlıkları, medyanın ticari kaygıları barındıran yapısı ve uluslararası çatışmalarda sıkça başvurulan milliyetçi söylem gibi nedenler barış gazeteciliğinin uygulanabilirliğinin önünde engeller oluştursa da imkansız kılmamaktadır. İrvan’a göre, barış gazeteciliği zor olanı seçmeyi gerektiren bir gazetecilik anlayışıdır. Medya tek başına belki barışı sağlayamaz ama barışın inşasına ve sürekliliğine katkıda bulunabilir (2012: 55)

3.3.3. Hak Haberciliği

İnsanın doğuştan sahip olduğu, vazgeçilemez ve devredilemez hakları vardır. Yaşama hakkı, özgürlük, mülkiyet hakkı, kişi dokunulmazlığı, eğitim hakkı, vatandaşlık hakkı, özel yaşamın gizliliği, suçu kesinleşene kadar yasalar önünde suçsuz sayılma gibi haklar insanın en temel hakları arasında yer almaktadır. Bu haklar çoğu kez farklı nedenlerden dolayı ihlale uğramaktadır. İnsanlar, bireysel ilişkilerinde ya da iktidarla olan ilişkileri içinde hak ihlalleri ile karşı karşıya gelmektedir (Tonga, 2016: 889). Görünüşü, şiddeti ve bedeli değişmekle birlikte tüm dünyada hak ihlalleri gerçekleşmektedir (Alankuş, 2013: 118).

Birçok ülkede, özellikle de diktatörlük döneminden çıkmış ülkelerde, bireysel insan hakları devlet meseleleri içinde ikincil planda kalmaktadır ve birçok insan, sahip olduğu haklar konusunda yeterince bilgili değildir. Medyanın bu bilgi eksikliğini gidermek ya da en aza indirmek konusunda önemli bir rolü vardır. Gazetecinin görevi, halkı üstten bir tavırla eğitmekten çok, insan hakları ilkelerini işlerine dâhil ederek halkı bilgilendirmektir (McIntyre, 2007: 167-168).

UNESCO'nun 28 Kasım 1978 tarihinde yayınladığı “Kitle İletişim Araçlarının, Barış ve Uluslararası Anlayışın Güçlendirilmesine ve İnsan Haklarının Yaygınlaştırılmasına ve Irkçılık, Irk Ayırımı ve Savaş Kışkırtıcılığına Karşı Çıkılmasına Katkısına İlişkin Temel İlkeler Bildirgesi” medyada insan hakları merkezli bakış açısının bir ölçüde temellerini oluşturması bakımından önemlidir. Bildirge'nin 2. Maddesi'nde yer alan ilkeler şu şekildedir (UNESCO, 1978):

- İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen; düşünce, ifade ve bilgiye ulaşma özgürlüğünün kullanılması, barışın ve uluslararası anlayışın güçlendirilmesinde hayati bir role sahiptir.
- Halkın habere erişimi, mevcut haber kaynaklarının ve araçlarının çeşitliliği ile garanti altına alınmalı, böylece her bireyin gerçeklerin doğruluğunu kontrol etmesine ve olayları objektif olarak değerlendirmesine olanak sağlanmalıdır. Bu amaçla, gazetecilerin haber verme özgürlükleri ve bilgiye mümkün olan en iyi şekilde erişim olanakları olmalıdır. Benzer şekilde, kitle

iletişim araçlarının halkın ve bireylerin ilgi alanlarına yanıt verebilmesi, böylece halkın haberin işlenmesine katılımını teşvik etmesi önemlidir.

- Barışın ve uluslararası anlayışın güçlendirilmesi, insan haklarının desteklenmesi, ırkçılık, ayrımcılık ve savaş kışkırtıcılığına karşı çıkılması amacıyla, dünya çapında kitle iletişim araçları, oynadıkları rolün gereği olarak, seslerini duyurma olanağı bulamayan baskı altındaki grupların - özellikle sömürgecilik, yeni-sömürgecilik, yabancı işgali ve her türlü ırk ayrımcılığına karşı mücadele edenlerin, kendi topraklarında ezilenlerin - seslerini duyurarak insan haklarına katkıda bulunmaktadır.
- Gazetecilerin ve kitle iletişim araçlarının diğer temsilcilerinin, kendi ülkelerinde veya yurt dışında mesleklerini en iyi koşullar altında icra edebilmeleri için korunmaları sağlanmalıdır.

Görüldüğü üzere, özellikle Bildirge'nin üçüncü ilkesi, doğrudan medyanın insan haklarına katkı sağlaması gerekliliğine vurgu yapmakta ve medyayı, sesini duyurma olanağı bulunmayan baskı altındaki grupların haklarını savunmakla görevlendirmektedir.

Medyaya, insan hakları konusunda halkı eğitici ve insan haklarını destekleyici nitelikte sorumluluklar yüklenirken, kimi zaman medyanın kendisinin hak ihlallerine neden olduğu da görülmektedir. Alankuş (2007: 30), kimi zaman bizzat geleneksel habercilik anlayışının koyduğu kurallar, kimi zaman ise mesleğin etik kurallarına aykırı pratikler nedeniyle medyanın hak ihlallerinde bulunduğunu dile getirirken, Bilik Yıldırım, medyanın hak ihlalleri yapmasına neden olan bir diğer etken olarak tiraj ve reyting kaygısına işaret etmektedir (2011: 46). Tiraj ve reyting kaygısı, haberi ilgi çekici kılmak için olayın sansasyonelleştirilmesine ve dramatize edilmesine neden olabilmektedir. Bu durum ise genellikle, habere konu olan dezavantajlı kesimlerin haklarının ihlal edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bir haberin sansasyonel boyutunu bulmak için çoğu kez ciddi boyutlarda insan hakları ihlalleri yapıldığını belirten Tosun, İzmir'de bir bebeğe tecavüz olayının gazetelerde yer alış biçimi üzerinden bu durumu örneklemektedir. Söz konusu haberlerde, bebeğin çıplak görüntülerinin gazetelerde yer alması, sapkın düşünceli insanların görmek

istediklerini tekrar göstermekte, haberin sansasyonelleştirilmesi adına, bir mağdurun haberi yapılırken bir kez de medya tarafından mağdur edilmektedir (Tosun, 2013: 172).

Alternatif habercilik arayışları içinde yer alan hak haberciliği, medyanın rolünü sadece haklar konusunda insanları bilgilendirmekle sınırlı görmemekte, insanı ve insan haklarını merkeze alan ve haber yaparken hak ihlaline neden olmayan bir habercilik arayışının peşinden gitmektedir. Bir kavram olarak ilk kez 1997 yılında kurulan Bağımsız İletişim Ağı (BİA) tarafından kullanılan hak haberciliği, “hak ihlallerini görmezden gelmeyen, ‘ötekileri’ haber yaparken hak ihlalinin konusu/faili olmalarını bekleyemeyen, herhangi bir haberi yaparken hak ihlaline yol açmayan bir habercilik” (Alankuş, 2007: 22) olarak tanımlanmaktadır.

Hak haberciliği, haberdeki hak ihlallerini, ötekileştirmeyi, yok saymayı ortadan kaldırmak amacıyla, bazı ilkeler ve kurallar belirlemekten öte, gazetecilerin habere ve hak ihlaline bakışını değiştirecek girişimlere ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır (Akça, 2008). Hak haberciliği, geleneksel gazetecilik pratiklerinde haber yazarken uyulması gereken 5N 1K kuralından, haber kaynakları seçimine ve haber değerliliğine kadar haberciliğin birçok kuralını sorunlu bulmaktadır (Alankuş, 2013: 108).

Esasen, hak haberciliği, habere, haber kavramına ve haberciliğe bakışıyla anaakım ya da geleneksel habercilik anlayışından ayrılmaktadır. Geleneksel habercilik anlayışı haberi gerçeğin birebir temsili olarak tanımlamaktadır. Haber, olup bitenin profesyonel habercilik kodları çerçevesinde düzenlenerek yansıtılmasıdır (Timisi, 2010). Haberi olguların ya da olayların yansıtımı olarak tarif edenler, temelde liberal haber anlayışına bağlı bir tanımlamaya bağlı kalmaktadırlar. Bunun alternatifi olarak gelişen eleştirel haber anlayışında ise gerçek, okuyucuya/izleyiciye ya çarpıtılmış haliyle ulaşmaktadır ya da en iyi ihtimalle, habercinin yerine getirdiği bir yeniden kurma işlemi sonucu okuyucunun/izleyicinin karşısına çıkmaktadır (Dursun, 2007: 109). Eleştirel haber anlayışı içinde konumlanan hak haberciliği, haberi dünyaya ilişkin bir anlatı/tasarım ya da “dünyanın tercih edilen belirli bir görünümü” olarak

görmektedir (Timisi, 2010). Gazeteci, olayı haber yapabilmek için kendine göre olgular arasında bir tercih yaparak olayı esas çerçevesine oturtmaya çalışmakta, doğal olarak da, olayın ardında yatan gerçekler üzerinde anlam vermeye yönelmektedir (Tokgöz, 1981: 53-54).

Hak haberciliğinde, habercilik sadece olay yerinde/anında gerçekleşeni “doğru” biçimde aktarmanın ötesinde bir sorumluluk gerektirmekte, haberde insan hak ve özgürlüklerine duyarlı bir bakışın ve dilin kullanılmasını gerektirmektedir (Akça, 2008). Haberde insan hak ve özgürlüklerine duyarlı, sorumlu bir habercilik, toplumda sesini duyuramayanların seslerini duyurmakla ve haklarını savunmakla mümkündür. Hak haberciliği, geleneksel habercilik anlayışının “tarafsızlık” ilkesini benimsememektedir. Gazeteci, haklardan ve hak ihlaline uğrayanlardan yana taraftır. Bu durum, kaçınılmaz olarak toplumdaki dezavantajlı grupların, eşdeyişle, “ötekinin” yanında “taraf” olmayı gerektirmektedir çünkü bu gruplar aynı zamanda hakları - genellikle yaygın ve sistematik olarak - ihlal edilen kesimlerdir (Korkut, 2013: 200).

Geleneksel habercilik pratikleri içinde yer alan 5N 1K kuralı da, hak odaklı bir habercilik yapmak için yetersiz bulunmaktadır. Haberin, “Ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden ve kim?” şeklinde belirtilen bu altı soruya cevap vermesi gerektiğini belirtmek için kullanılan 5N 1K kuralı, geleneksel gazeteciliğin haber yazımında benimsediği kurallardan biridir. Habere konu olan olay ya da durumun ne olduğu, nerede, ne zaman, neden ve nasıl olduğu, kim tarafından gerçekleştiği sorularına cevap vermeyen bir haber, eksik bir haberdir. Haberin eksik olması, okuyucu ya da izleyicinin kafasında soru işaretlerine neden olmakta ve gazeteciye olan güveni zedelemektedir (Arsan, 2013: 112). Öte yandan, hak haberciliğinde, haberi oluştururken, 5N 1K kuralında belirtilen altı soruya yanıt vermenin yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bu sorulara cevap vermek, hayatın karmaşık yapısı içinde ortaya çıkan olguların bilgisini verebilmek açısından yeterli görülmemektedir. “Gerçeğe” dair fotoğrafın bütününe kavramanın hiçbir zaman mümkün olmadığını da ekleyen Alankuş, haberin olmazsa olmaz sorulara cevap vermekle yetinmesinin habere konu olgu ve olayların temsilde eksiklikler yaratacağını ifade etmektedir (2013: 108).

Haberde olabildiğince çok soruya cevap verilmesi gerekliliğini belirten Alankuş, aksi halde ne olacağını bir örnekle açıklamaktadır:

Şu an benzer başlıklarla karşılaşmıyor muyuz? “Yemeğin altını yaktı, dayak yedi.” Bu başlıktan, haberin izleyen cümlesinin nasıl geleceğini, yani şu beş meşhur soruya nasıl cevap verileceğini, özellikle de çok önemli olan “niçin” sorusunun cevabını çıkarabiliyoruz. Ama vahim olan cevap bu öyle değil mi? “Bir kadın yemeğin altını yaktığı için dayak yiyor” ve bu normalleştiriliyor, hatta karikatürize ediliyor. (...) “Olgusal gerçek” nedir burada? Kadının yemeği yaktığı için kocasından dayak yemesi mi sadece? Yoksa kocasının karısını belli ki bulduğu her bahaneyle dövüyor olması mı? Hatta buradan kalkarak pek çok kadının benzer nedenlerle – “aile içi şiddet” bile demek istemiyorum şiddet kullanan erkek özneyi sakladığı için – “erkek/koca şiddeti”ne maruz kalması mı?” (2013: 112 – 114).

Alternatif arayış içinde yer alan yurttaş gazeteciliği ve barış gazeteciliğinde olduğu gibi, hak haberciliğinde de haber kaynaklarının seçiminde sadece toplumdaki saygın kişi ve kurumlarla yetinilmemesi gerektiği vurgulanmakta ve haber kaynaklarının çoğaltılmasının önemine işaret edilmektedir. Korkut’a göre, hak haberciliğinin bir koşulu da haber kaynaklarının çeşitliliğidir. Haberin ilgili olduğu alana yönelik hak örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının, söz konusu alanda çalışan akademisyen ve uzmanların görüşlerine yer ayırmak, hem haberde kaynak çeşitliliğinin sağlanması hem de haberin hak odaklı bir bakış açısıyla işlenmesi açısından önemlidir (2013: 200).

Hak haberciliğinin geleneksel habercilik anlayışından ayrıştığı bir başka nokta da haber değerliliği konusundadır. Bir olayın ya da olduğunun haber olarak değerlendirilebilmesi için haber değerliliği ölçütleri olarak adlandırılan bazı özellikler taşınması gerekmektedir. Oya Tokgöz, genelde haber yapılırken haberde bulunması gerekli olan haber değerlerini beş ana kümede toplamaktadır (1981: 62-63): Zamanlılık (immediacy), yakınlık (proximity), önemlilik (prominence), sonuç (consequence) ve insanın ilgisini çekme (human interest). Tokgöz’ün de belirttiği gibi, bir haberin haber değeri taşıması için sahip olması gereken özelliklerden biri de

ilgi çekiciliktir. Öte yandan, yaygın medyada, bu ilgi çekiciliğin daha çok olağandışılığa ve olumsuzluğa haber değeri atfedilerek sağlanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Hak haberciliği, doğal afetler, ölümlü kazalar ya da savaşlar gibi olağandışı durumların haber değeri taşıdığını reddetmemekle birlikte, haber değerinin sadece olağandışılığa atfedilmesini eleştirmektedir. Sadece olağandışılığın haber sayılması durumunda, kadınlar, çocuklar, yoksullar, etnik, cinsel ve kültürel azınlıklar yaygın medyada yeterinde temsil edilmemekte, temsil edildiklerinde ise “mağdur” ya da “fail” olarak temsil edilmektedirler (Alankuş, 2013: 109).

İçinde kan, şiddet, acı, üzüntü gibi olumsuzlukları barındıran haberlere yaygın medyada daha fazla haber değeri biçildiğini ifade eden Çiler Dursun, insanın bütünlüğüne, haklarına ve varlığına yapılan saldırıların yerleşik olduğu haber anlatımlarının ve dilinin esasen “olayın olumsuzluğuna odaklı” olduğunu belirtmektedir (2007: 113-114). Öte yandan, insan odaklı, hak odaklı ve çözüm odaklı bir haberciliği benimseyen hak haberciliği, yalnızca olgusal değil bağlamsal bir yaklaşımı da gerektirmektedir. Bu durum, olgular üzerine sadece bilgiyi aktaran bir haberciliğin ötesinde, gazeteciye olgulara neden olan sorunları ve olası çözüm önerilerini de araştırma sorumluluğunu yüklemektedir (Korkut, 2013:202).

Özetle, medya, insan haklarına ve hak ihlallerine haberlerde yer vermekle, halkı insan hakları konusunda bilgilendirmek ve eğitmekle yükümlüdür. İnsan haklarını habercilik anlayışının temeline yerleştiren hak haberciliği, medyanın bu yükümlülüklerini vurgulamakla birlikte, medya aracılığıyla yapılan hak ihlallerine de dikkat çekmekte hak ihlallerini haberleştirirken, bizatihi hak ihlalinin bir parçası olmayan bir habercilik arayışı içinde konumlanmaktadır. Hak haberciliği, haberin değerini arttırırken insanın değerini eksiltmeyen, onun eşit, özgür ve onurlu yaşama hakkına saygı gösteren bir habercilik için, olay hakkında sadece olup bitenleri anlatmanın ötesinde, hak ihlaliyle mücadele yollarını işleyen, soruna ve sorunun çözümüne odaklanan, bunu yaparken de haber anlatısında dezavantajlının lehine bir yaklaşımın sergileyen bir yol izlenmesi gerektiğini savunmaktadır.

3.3.3.1. Hak Haberciliği İçinde Çocuk Odaklı Habercilik

Çocuk odaklı haberciliği, haberin merkezine bir birey olarak çocuğu ve çocuk haklarını koyan, çocuk haklarına ve özgürlüklerine saygı gösteren, haber yaparken çocuk hakları ihlaline neden olmayan ve çocuğa haberde yer vermek için mutlaka bir hak ihlalinin konusu ya da faili olmasını beklemeyen bir habercilik olarak tanımlamak mümkündür.

Hak haberciliği, insan hakları odaklı bir haberciliği benimsemişken, neden ayrıca çocuk odaklı bir haberciliğe ihtiyaç var? sorusuna Sevdâ Alankuş, Çocuk Odaklı Habercilik kitabının önsözünde yer vermiştir. Alankuş'un bu soruya verdiği yanıtı geçmeden önce, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ) tarafından gerçekleştirilen "Medya'da Çocuk Haklarını Tanıtmak" konulu çalışmada yer verilen bulguları paylaşmak yerinde olacaktır. FIJ'nin çalışmasında, dünya nüfusunun üçte birini oluşturan çocukların, haberlerde temsil oranının yüzde beşi dahi bulmadığı belirtilmektedir. Öte yandan söz konusu çalışmaya göre, çocuklar habere konu olduklarında ise "çocuk fuhuşu, organ kaçakçılığı, cinsel istismar, eğitim ve sağlık hizmetlerinden mahrum bırakılma, çocuk emeği sömürüsü, sokak çocukları, yakınlar tarafından cinsel taciz" gibi olumsuz örneklerle gündeme gelmektedirler (Alankuş, 2012: 30). FIJ'nin çalışmasında da belirtildiği üzere, çocuklar medyada yeterince temsil edilmemekte, temsil edildiklerinde ise olumsuzluklarla habere konu olmaktadır.

Cangöz, haklarını kullanma ve gerektiğinde talep etme konusunda yetişkinler dünyasında çok daha savunmasız olan çocukların, kadınlar, eşcinseller ya da azınlıklar gibi yetişkin grupların göz ardı edilmesinden çok daha önemli olduğunu öne sürmektedir (2012: 209). Alankuş ise, insan denildiğinde hala çoğunlukla "beyaz", erişkin erkeğin esas alındığını ifade ederek, kadınlara ve çocuklara mevcut eşitsizlikler sebebiyle olumlu ayrıcalıklarla yaklaşılması gerektiğini belirtmektedir (2012: 25). Sadece insan hakları haberciliğiyle yetinilmeyip hak haberciliği içinde çocuk odaklı habercilik kavramsallaştırmasına gidilmesinin nedeni de haberde çocuk haklarına özel bir vurgu yapma isteğinden dolayıdır.

Çocukların en savunmasız ve en az korunan kesimler arasında yer almaları, gerek toplumda, gerekse medyada ayrımcı, damgalayıcı ya da ötekileştirici klişelerle sıkça anılmalarına neden olmaktadır. Örneğin, sokağa itilmiş çocukları ifade etmek amacıyla İngiltere’de “yabanileşmiş (feral) çocuklar” ifadesi kullanılmaktadır (Lister, 2005’ten aktaran Alankuş, 2012: 34). Kolombiya, bu çocuklar için “yatak böcekleri” tanımlamasını yaparken, Vietnam’da “toz böcekleri”, Kamerun’da ise “sinekler” sözcüğü, sokağa itilmiş çocukları nitelendirmek için hem halk dilinde hem de medya tarafından kullanılmaktadır. Her birinin ortak özelliği ise haşareyle bir tutulmalarıdır (Tosun, 2013: 168). Medyada, sokağa itilmiş çocuklara yönelik yapılan haberlerde “sokak çocukları” ya da “tinerci çocuk” ifadelerine sıkça rastlanmakta, olumsuz çağrışımlar uyandıran bu temsil biçimleri ise çocuğu ötekileştirmekte ve etiketlemektedir. Dolayısıyla, çocuğun haklarını gözeten bir habercilik anlayışı, bu tür ifadelerden uzak durmayı gerektirmektedir. Haberde kullanılan ifadeler çocuğu damgalamamalı, çocuğun toplumda dışlanmasına ve ayrımcılığa uğramasına yol açmamalı, ona psikolojik ve fiziksel olarak zarar vermemelidir (Salman, 2019: 23).

Alankuş, medyada “ötekinin” de “ötekisi” olan, yoksul, azınlık engelli ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılığın daha da görünür olduğunu ifade etmektedir (2012: 33). Tez çalışmasına konu olan Suriyeli sığınmacı çocukları da bu kapsama dahil etmek mümkündür. Çünkü onlar, hem çocuk oldukları için hem de sığınmacı oldukları için iki kez ötekileştirilmektedirler. İltica ve Göç Araştırma Merkezi’nin (IGAM) hazırlamış olduğu 18 Aylık Medya İzleme raporunun verilerine göre, 2018 yılında Türkiye’de 1 milyon 600 binin üzerinde sığınmacı ve mülteci çocuk bulunmasına karşılık, 1 Haziran 2017 – 30 Kasım 2018 tarihleri arasında incelenen 7 ulusal ve 7 yerel gazetede, sadece 316 haber ve yazıda sığınmacı ve mülteci çocuklar habere konu edinmişlerdir (IGAM, 2019).

Çocuk odaklı habercilik anlayışının eleştirdiği noktalardan biri, olumsuz konuların öznesi olan çocuğun yaygın medyada habere konu olurken olayın sansasyonelleştirilmesi adına daha da mağdur kılınacak şekilde haberleştirilmesidir.

Oysa medyanın görünür kılması gereken mağdurlar değil, çocukları mağdur hale getirenler ve sistemdeki aksamaların neden ve nasıl ortaya çıktığı olmalıdır (Tosun, 2012: 190). Çocuk odaklı habercilik, çocuğun olumlu haberlerin öznesi olarak da medyada yer almaları gerektiğini vurgulamaktadır. Burada, “olumlu haber” derken ifade edilmek istenen sadece olumlu bir olayın öznesi olarak çocuğun temsil edilmesi değildir. Olumsuz bir olayın öznesi olan çocuk için ya da onunla benzer durumu paylaşanlar için habere konu olan sorunları ortadan kaldıracak “olumlu ayrımcı” politikaların ve çözümlerin üretilmesine katkı sağlayan bir habercilik anlayışı da ifade edilmek istenmektedir (Alankuş, 2012: 39). Çocuk odaklı habercilik, olumsuz bir olayın öznesi olup da kaçınılmaz olarak habere konu olan çocukları mağdur göstermenin ötesinde, çocuğun karşı karşıya kaldığı ihmalleri ve söz konusu ihmallerin sorumlularını sorgulamayı gerektirmektedir.

Çocukların karşılaştıkları hak ihlalleri, eğitimi, sağlığı, güvenliği, oyun hakkı, beslenme ve barınma hakkı ve çocukların sosyal refahı kamuoyunda tartışılması ve haber yapılması gereken konulardır. Tüm bu konular haber yapılırken, çocuğu pasif izleyici konumundan çıkarmak ve çocuğun görüşlerine yer vermek, çocuk odaklı bir habercilik açısından oldukça önemlidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 12. Maddesi çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı olduğunu belirtmektedir (UNICEF, 2004): Buna karşın, medya çocukları olumlu haberlerin konusu olarak ele aldığıda bile, onların görüşlerine çoğu kez yer vermemekte, onları bir özne olarak değil bir nesne olarak temsil etmektedir (Değirmencioğlu, 2012: 142). Değirmencioğlu, gazetelerde çocuklara 23 Nisan’da nasıl yer verdiğini incelediği çalışmasında, basının çocukları kendi görüşleri ve istekleri olan özenler olarak yansıtmak konusunda eksik kaldığını belirtmektedir. Çocukların kendilerine ait bir bayramda bile, devlet görevlilerinin, politikacıların ve diğer kişilerin görüşlerine çocuklardan çok daha fazla yer verilmiş, çocuklar hakları, istekleri ve kendi sözleriyle haberlerde seslerini duyuramamışlardır. (2012: 143).

Buraya kadar değinilenler doğrultusunda, bir haberin çocuk odaklı olabilmesi için taşınması gereken özellikleri şöyle özetlemek mümkündür (Salman, 2019: 16; Üstündağ ve Özmen, 2012: 248):

- Çocuğun bir birey olduğu ve çocuğun da hak ve özgürlükleri olduğu fikrini yaymalı
- Çocuk hakları konusunda farkındalık yaratmalı ve halkı bilinçlendirmeli
- Çocuğun yaşadıklarına devletlerin çocuk haklarına yönelik yükümlölükleri temelinde bakmalı
- Çocuklara yönelik hak ihlallerini takip etmeli ve görünür kılmalı
- Çocuklara yönelik hak ihlallerinin önlenmesi konusunda yol gösterici olmalı
- Hak ihlaline uğrayan çocuğu haberleştirirken, onu daha da fazla mağdur etmeyecek şekilde habere konu etmeli
- Haberi yaparken çocuğun nasıl etkileneceğini sorgulamalı
- Çocuğu olumlu haberlerin de öznesi kılmalı
- Çocuğun kendisini ilgilendiren konularda haber kaynağı olarak ona da yer vermeli, görüşlerini dinlemeli
- Çocuk hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşları ya da uzmanların görüşlerine de haberde yer vermeli.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberler alternatif habercilik arayışı içinde yer alan hak haberciliği bağlamında değerlendirilecektir. Bu aşamada, medyada çocuğu temsil ederken, çocuk haklarını ön planda tutan ve hak haberciliği içinde yer alan çocuk odaklı haberciliğin unsurlarından da faydalanılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİ SĞINMACI ÇOCUKLARA YÖNELİK HABERLERİN HAK HABERCİLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Suriyeli sğınmacıların medyada nasıl sunulduğuna ilişkin çalışmalar son yıllarda artış göstermiştir. Buna karşın, Suriyeli sğınmacı çocuklar özelinde, alternatif bir habercilik arayışı olan hak haberciliği perspektifinden konuyu ele alan bir tez çalışması bulunmamaktadır. Bu çalışmanın konusunu, Suriyeli sğınmacı çocuklara yönelik yazılı basında yer alan haberlerin hak haberciliği bağlamında incelenmesi oluşturmaktadır.

4.1. Problem

Bu çalışmada, Suriyeli sğınmacı çocuklara yönelik haberler, hak haberciliği bağlamında değerlendirilecektir. Çalışmanın problemi somutlaştırmak için 1 ana soru 8 yardımcı soru belirlenmiştir. Çalışmada şu ana soruya yanıt aranmıştır: “Suriyeli sğınmacı çocuklara yönelik haberler, yazılı basında hak haberciliği bağlamında nasıl sunulmaktadır?”

Çalışmanın alt araştırma soruları şunlardır:

1. Suriyeli sğınmacı çocuklara yönelik haberlerinin gazetelere göre dağılımı nasıldır?
2. Suriyeli sğınmacı çocuklar haberlerde hangi temalar ile ilişkilendirilmektedir?
3. Suriyeli sğınmacı çocuklar habere konu olurken olumlu ya da olumsuz olaylarla ne oranda ilişkilendirilmektedir?
4. Haber metinlerinde çocuğun görüşüne ne oranda yer verilmektedir?
5. Haber metinlerinin yayımlandıkları sayfa numaraları ve sayfa konumları nelerdir?
6. Suriyeli sğınmacı çocukların haklarına vurgu yapan haberlere basında ne oranda yer verilmektedir?
7. Haber metinlerinde hak temelli bir yaklaşım benimsenmiş midir?

8. Haber metinlerinde hangi sorunlarla ve hak ihlalleriyle karşılaşmıştır?

Yukarıda yer verilen ilk 6 soruya yanıt aramak amacıyla çalışmada öncelikle nicel içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Ardından, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Posta ve Sözcü gazetelerinden hak odaklı habercilik açısından nitel analiz potansiyeli taşıyan 4'er haber seçiliş ve nitel analiz için 20 haberden oluşan yeni bir örneklem oluşturulmuştur. Bu haberler ise hak odaklı habercilik bağlamında ele alınarak, “Haber metinlerinde hak temelli bir yaklaşım benimsenmiş midir?” ve “Haber metinlerinde hangi sorunlarla ve hak ihlalleriyle karşılaşmıştır?” soruları çerçevesinde incelenmiştir.

4.2. Amaç

Suriyeli sığınmacı çocukların hak haberciliği bağlamında yazılı basında nasıl sunulduğunu ortaya koymak bu çalışmanın genel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, 1 Ocak 2019 – 30 Haziran 2020 tarihleri arasında Türkiye’de tirajı en yüksek beş gazete olan Sözcü, Hürriyet, Sabah, Milliyet ve Posta gazetelerinde yayınlanan Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberler nicel ve nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular hak haberciliği bağlamında yorumlanmıştır.

4.3. Önem

Suriyeli sığınmacıların medyada temsiline yönelik çalışmalar, gerek dünyada, gerekse Türkiye’de son yıllarda artış göstermiştir. Öte yandan, Suriyeli sığınmacı çocuklar özelinde, alternatif bir habercilik arayışı olan hak haberciliği perspektifinden konuyu ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma, Suriyeli sığınmacı çocuklara ilişkin haberleri çocuk hakları temelli bir bakış açısıyla ele alması bakımından önemlidir.

Öte yandan, alternatif bir habercilik arayışı olan hak haberciliği konusunda şimdiye kadar yazılan tezlerin bir hayli kısıtlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda da, çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı ve sonraki çalışmalara, yoksullar, yaşlılar, kadınlar ya da azınlıkta kalan diğer kesimler gibi toplumsal yaşamda dezavantajlı

olarak konumlandırılanların hak haberciliği bağlamında incelenmesine kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

4.4. Sınırlılıklar

Çalışma, 1 Ocak 2019 – 30 Haziran 2020 tarihlerini arasındaki 18 aylık zaman diliminde, tirajı en yüksek 5 gazete olan Sözcü, Hürriyet, Sabah, Milliyet ve Posta gazetelerinde yer alan Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerle sınırlıdır. Söz konusu gazetelerin çevrimiçi haberleri ve köşe yazıları çalışma kapsamı dışındadır. Yanı sıra, çalışma sadece Suriyeli sığınmacı çocuklara ilişkin haberlerle sınırlıdır. Sığınmacı konumunda olmayan, Suriye’de yaşayan, savaş nedeniyle Türkiye’ye ya da bir başka ülkeye göç etmeyen Suriyeli çocuklara ilişkin haberler çalışma kapsamı dışındadır.

4.5. Yöntem

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirileceği bu çalışmada nicel ve nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, geçmişten günümüze toplumbilimlerinin hemen hemen tüm alanlarında sıkça kullanılan bir yöntem olmuştur. Bununla birlikte, içerik analizi yönteminin önem kazanması, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile gerçekleşmiştir. Haber medyası ve gazete haberlerine ilişkin içerik analizi çalışmalarının, özellikle propaganda araştırmalarının arttığı 1940’lı yıllarda yoğunluk kazandığını söylemek mümkündür.

İçerik analizi kavramının ilk kez kim tarafından kullanıldığı konusu tartışmalıdır. 1942 yılında, içerik analizi kavramının bir süredir kullanılıyor olduğuna değinen Roberto Franzosi, Harold D. Lasswell’in içerik analizi kavramsallaştırmasındaki kilit isimlerden biri olduğunu ifade etmekle birlikte, Lasswell’in içerik analizi kavramını isimlendirmeye yönelik bazı belirsizlikler yaşadığını da eklemektedir. Lasswell’in yönettiği, Savaş Zamanı İletişim Çalışmaları Deneyisel Bölümü (Experimental Division for the Study of War-time Communications) isimli araştırma grubunun 1941 yılında yayınladığı “The Technique of Symbol Analysis (Content Analysis)”

başlıklı belgede içerik analizi kavramı parantez içinde, diğer ana tanımlandırma olan “sembol analizi”nin yanında kullanılmıştır (Franzosi, 2007: xxiv).

1940 yılında, Waples, Berelson ve Bradshaw, “What Reading Does to People” adlı kitaplarında içerik analizi kavramını kullanmışlardır. 1941 yılının Nisan ayında ise Waples ve Berelson, “What the Voters Were Told (An Essay in Content Analysis)” adlı çalışmalarının başlığında içerik analizi kavramına yer vermişlerdir (Franzosi, 2007: xxiv).

Krippendorff, içerik analizi kavramına 1941 yılına kadar İngilizce’de rastlanmadığını belirtmekle birlikte, (bu noktada Krippendorff’un Waples ve Berelson’un 1940 yılında yazdıkları kitabı gözden kaçırdığını ya da bir sebepten dolayı dahil etmediğini söylemek mümkündür), sistematik analizin izlerinin 17. yüzyılda kilisenin gerçekleştirdiği araştırmalara kadar gittiğini ifade etmektedir (2004: 3). Bu dönemde basılı malzemelerin çoğalmasıyla birlikte, kilisenin din karşıtı yazıların artmasına ilişkin kaygıları artmış ve basılı malzemelerin içeriği ahlaki açıdan incelenerek içerik sınıflandırması yapılmıştır (Groth, 1948’den aktaran Krippendorff, 2004: 3).

İçerik analizi yöntemi, günümüzde sıklıkla kitle iletişim araçlarının içerikleri ve iletileriyle ilgili araştırmalarda kullanılmaktadır (Aziz, 2008: 119). İçerik analizi yönteminin geliştirilmesinde önemli katkıları olan Berelson, içerik analizini, iletişim içeriğinin tarafsız, sistematik ve nicel betimlemesini yapan bir araştırma yöntemi olarak tanımlamaktadır (1952’den aktaran Bengtsson, 2016: 9). Haluk Geray, içerik analizini, iletişim içeriğinin genellikle önceden belirlenmiş kategoriler çerçevesinde sistematik olarak incelenmesini sağlayan bir araştırma tekniği şeklinde ifade etmektedir (2011: 151). Besim Yıldırım ise, içerik analizi yönteminin 1970’lerden sonraki kullanımlarıyla birlikte, “niteliği” de vurgulayan yeni bir tanımlamayı hak ettiğini dile getirmekte, söz konusu tarihten sonra nicel ve nitel içerik analizi yönteminin sıklıkla bir arada kullanılmaya başlandığını belirtmektedir. Yıldırım’a göre, içerik analizi yöntemi, bu yeni dönemde, Berelson geleneği kapsamında içeriğin açık, aşikâr ve nicel betimlemesini yapan tanımından, medya metinlerinin

Üretim baēlamlarına ve anlamlarına yönelik çıkarsamaları da kapsayan daha bütünleyici bir tanıma kavuşmuştur (2015: 117-124).

İçerik analizi yönteminin amacı, mevcut olan nicel ve nitel göstergelerden yola çıkılarak elde edilen bilgilerden daha fazlasına ulaşmaktır. Bu doērultuda, araştırmacı, mantık çerçevesinde çıkarım, başka bir deyişle, tümdengelim yaparak gözlenen göstergelerden, doērudan gözlemlenemeyen sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır. İçerik analizini diēer yöntemlerden farklı kılan en önemli zelliēi de budur (Gökçe, 2001, s. 19).

Barrie Gunter, içerik analizi yönteminin iletişim araştırmalarında sıklıkla şu amaçlarla kullanıldığını ifade etmektedir (2002'den aktaran Geray, 2011: 153):

- Resmetme: Medyanın kişileri ya da belirli grupları nasıl resmettiēinin ortaya çıkarılması.
- Sahiplik Politikaları: Medya üreticilerinin politikaları ve amaçlarıyla ilgili varsayımların test edilmesi.
- Gerçek Dünyayla Karşılaştırma: Medya içeriklerinin gerçek dünyanın göstergesi sayılan içeriklerle karşılaştırılması.
- Temsil: Toplumdaki belirli kesimlerin medyada nasıl temsil edildiklerinin incelenmesi.
- Medya Etkisi Araştırmalarına Destek: Medyanın etkileri konusunda çıkarımlar elde etmek.

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin hak haberciliēi baēlamında yazılı basında nasıl sunulduēunu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, öncelikle nicel içerik analizi için yukarıda yer verilen araştırma soruları doērultusunda kategoriler ve kodlama kılavuzu oluşturulmuştur. Örnekleme alınan haberlerden 20 tanesi ilk olarak araştırmacı tarafından daha sonra baēımsız bir kodlayıcı tarafından Excel programında kodlanarak leēin gvenirliēi test edilmiştir. Araştırmacı ve diēer kodlayıcı arasındaki uyum %92 olarak hesaplanmıştır. İçerik analizi çalışmalarında, kodlayıcılar arasında %80'in üzerindeki uyum saēlanması kabul edilebilir bir

düzeydeyken, %90'ın üzerindeki uyum iyi/makul, %95'in üzerindeki uyum ise çok iyi olarak değerlendirilmektedir (Yüksel, 2019: 148). Dolayısıyla, araştırmacı ve kodlayıcı arasındaki %92'lik uyum yeterli görülmüş ve içerik analizi için oluşturulan kategorilerin uygun olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 2. İçerik Analizi Uygulamasında Kullanıcılar Arası Uyum Hesaplaması

$$\text{Güvenirlik katsayısı} = 2 (\text{Üzerinde uzlaşılan kodlama sayısı}) / \text{Birinci kodlayıcı tarafından yapılan kodlama sayısı} + \text{İkinci kodlayıcı tarafından yapılan kodlama sayısı}$$

Kaynak: (Sekercioğlu, 2018: 69).

Nitel içerik analizi için ise nicel araştırma sorularına ek olarak 2 spesifik soru daha oluşturulmuştur. Bu sorulara yanıt aramak amacıyla örneklemdeki haberlerden nitel analiz için sığınmacı çocuklara yönelik en fazla tartışma ve nitel analiz potansiyeli taşıyan 20 haber ile yeni bir örneklem oluşturulmuştur. Bu yeni örneklem oluşturulurken, çalışmanın sınırlılıklarını oluşturan Hürriyet, Milliyet, Sabah, Sözcü ve Posta gazetelerinin her birinden 4'er haber seçilmiştir.

4.5.1. Evren ve Örneklem

Bu çalışma, 1 Ocak 2019'dan 30 Haziran 2020 tarihine kadar olan 18 aylık süre zarfını kapsamaktadır. Çalışmanın evreni, Türk yazılı basınında Suriyeli sığınmacı çocuklarla ilgili haberlerdir. Örneklemi ise Sözcü, Hürriyet, Sabah, Milliyet ve Posta gazeteleridir. Çalışmanın örneklemi belirlenirken, ülke içinde en çok satan, en yüksek tiraja sahip olan gazeteler olması dikkate alınmış, tirajı en yüksek olan gazetelerin kamuoyunda en çok okunan gazeteler olduğu varsayılmıştır.

Gazete tirajları incelenirken, haber metinlerinin gazetelerde incelenmeye başlandığı gün olan 1 Ocak 2019 tarihi göz önünde bulundurularak, 2019 yılı Ocak ayının ilk haftasının tiraj rakamları temel alınmıştır. gazetetirajlari.com sitesinden, 31 Aralık

2018 – 6 Ocak 2019 tarihleri arasını kapsayan dönemde yaygın günlük gazetelerin tiraj rakamlarına ulaşılmıştır (Tablo. 4.1).

Tablo 4.1. Yaygın günlük gazetelerin toplam tirajı ve örneklem alınan gazeteler

Gazeteler	Tiraj
Sabah	285.210
Sözcü	265.736
Hürriyet	256.665
Posta	211.383
Milliyet	131.330

Konuyla ilgili haberler “Suriyeli çocuk” ve “Suriyeli” anahtar kelimeleri kullanılarak PRNet adlı medya takip şirketinden elde edilmiştir. Sadece “Suriyeli çocuk” anahtar kelimesiyle yetinilmeyerek “Suriyeli” anahtar kelimesiyle de haber metnlerinin taranmasının sebebi, daha kapsamlı bir tarama gerçekleştirerek Suriyeli sığınmacı çocuklara ilişkin haberlerin gözden kaçmasını engellemektir. Nitekim yapılan bu tarama sonucunda, bazı haberlerde, “Suriyeli çocuk” yerine “Suriyeli bebek” sözcüğünün kullanıldığı gözlemlenmiştir. Yanı sıra, “Suriyeli yetimler” ya da “9 yaşındaki Suriyeli Ahmet” gibi ifadelerin geçtiği ve “Suriyeli çocuk” anahtar kelimesiyle ulaşılamayan haberler de böylelikle çalışmaya dahil edilebilmiştir.

İlk aşamada, belirtilen gazete ve tarihlerde içerisinde “Suriyeli çocuk” ve “Suriyeli” anahtar kelimesi kullanılarak toplam 683 adet habere ulaşılmıştır. Ancak bu haberlerin hepsi çalışma kapsamına alınmamıştır. Örnekleme oluşturan her bir haberin odak noktasında Suriyeli sığınmacı çocuklar olma şartı aranmıştır. Dolayısıyla, her bir haber tek tek incelendikten sonra, doğrudan Suriyeli sığınmacı çocukları konu almayan haberler elenmiş ve analiz edilecek haber sayısı 130 olarak belirlenmiştir.

4.5.2. Verilerin Analizi

1 Ocak 2019 ve 30 Haziran 2020 arasını kapsayan 18 aylık dönemde yayınlanan Sözcü, Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Posta gazetelerinde yer alan Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlere PRNet adlı medya takip sistemi aracılığıyla ulaşılmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere “Suriyeli çocuk” ve “Suriyeli” anahtar kelimeleriyle yapılan tarama sonucunda ulaşılan haberler tekrar bir elemenden geçirilmiş ve odağında Suriyeli sığınmacı çocukların olduğu haberler analiz edilmiştir.

4.5.2.1. Kodlama Kılavuzunun Oluşturulması

Haber metinlerini kodlama kılavuzu 9 kategoriden oluşmaktadır. Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin hak haberciliği bağlamında nasıl sunulduğunun incelendiği bu çalışmanın kategorileri aşağıda belirtildiği şekildedir

Haber No: Çalışmada incelenecek haberler numara verilerek sıralanmıştır. Böylelikle haberlerin kodlanması kolaylaştırılmıştır.

Tarih: Haberlerin yayınlandıkları tarihler kodlama kılavuzunda yer almıştır. Bu şekilde, haber metinlerine ulaşım da kolaylaşmıştır.

Gazete Adı: Haberlerin Türk yazılı basınında tirajı en yüksek 5 gazeteye göre dağılımı bu kategori altında yer almıştır. Bunlar;

1. Sabah
2. Hürriyet
3. Milliyet
4. Sözcü
5. Posta

Sayfa Numarası: Gazetelerde yer alan haberlerinin sayfa numarası bu başlık altında kodlanmıştır. Sayfalar şu şekilde kategorilere ayrılmıştır:

1. Birinci Sayfa

2. Birinci Sayfa ve Devamı
3. Üçüncü Sayfa
4. Dördüncü Sayfa
5. Diğer

Konum: Gazetelerde yer alan haberlerin konumları bu başlık altında incelenmiştir. Gazetenin ilk sayfasında gazete logosunun ve adının üzerinde yer alan haberler “sürmanşet” haber olarak kodlanırken, gazetenin logosunun ve adının hemen altında yer alan haberler “manşet” haber olarak kodlanmıştır. Manşet ve sürmanşet haberlerin dışındaki haberler ise gazete sayfasındaki konumlarına göre, “üst kısım”, “orta/göbek” ve “alt kısım” şeklinde kategorilere ayrılmıştır.

1. Sürmanşet
2. Manşet
3. Üst Kısım
4. Orta/Göbek
5. Alt Kısım
6. Tam Sayfa

Haber Kaynakları: Haberde bilgisine başvurulana, bilgi alınan ya da bilgi veren kişi ve kurumlar haber kaynağı olarak belirtilmiştir. Haber kaynağı başlığı altında 15 alt kategori belirlenmiş ve kodlanmıştır. Bu kategoriler şunlardır:

1. Belirtilmemiş
2. Bakanlıklar ve temsilcileri
3. Çocuğun yakını
4. Çocuğun kendisi
5. Uluslararası örgütler ve temsilcileri
6. Vatandaş, görgü tanıkları
7. Akademisyenler
8. Sivil toplum kuruluşları (vakıflar, dernekler)
9. Zanlı/Suçlu ifadeleri
10. Sağlık profesyonelleri (doktorlar, hemşireler, psikologlar)

- 11.Öğretmenler
- 12.Hakim/Savcı/Avukat
- 13.Siyasi parti temsilcileri, hükümet yetkileri
14. İl ve ilçe müdürlükleri, valilik, belediyeler ve temsilcileri

Haberin Teması: Haber metinlerinde Suriyeli sığınmacı çocukların hangi temalarla gündeme geldiği bu başlık altında incelenmiştir. Haberin teması 16 alt kategoride kodlanmıştır. Bu kategoriler şu şekildedir:

1. Kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma
2. Eğitim
- 3.Çocuğa şiddet
- 4.Topluma entegrasyon/uyum
- 5.Cinsel istismar/taciz/çocuk evliliği
- 6.Sağlık
- 7.Çocuk işçiliği
- 8.Savaş ya da terör saldırısı sonucu ölüm/yaralanma
- 9.Doğum oranları/çocuk nüfusu
- 10.Refakatsiz/kimsesiz/yetim çocuklar
- 11.Doğal afet/yangın/sel felaketi sonucu ölüm/yaralanma
- 12.Göç yolunda yaşanan zorluklar
- 13.Yardım
- 14.Suçta itilen çocuklar
- 15.Başarı öyküsü
16. Diğer

Haberin Olumlu/Olumsuz Olayla İlişkisi: Suriyeli sığınmacı çocuklara ilişkin haberlerin olumlu ya da olumsuz olaylarla/koşullarla ilişkisi bu başlık altında incelenmiş ve 2 kategoride kodlanmıştır. Bu kategoriler şu şekildedir:

1. Olumlu olayla ilişkili

2. Olumsuz olayla ilişkili

Çocuk Haklarına Vurgu: Çocuğun haklarına (eğitim hakkı, sağlık hakkı, barınma hakkı, oyun hakkı, kimliğin gizliliği, vb.) vurgu yapan haberlere gazetelerde yer verilme oranı bu başlık altında incelenmiş ve 2 alt kategoride kodlanmıştır:

1. Var
2. Yok

4.6. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberler nicel ve nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular hak haberciliği bağlamında yorumlanmıştır.

4.6.1. Nicel Bulgular

İçerik analizi yöntemiyle elde edilen nicel bulgulara bu bölümde ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

4.6.1.1. Gazetelerin Haber Sayısı

Hak odaklı habercilik arayışının ilkelerinden biri, daha önce de belirtildiği gibi kadınlar, çocuklar, engelliler, eşcinseller, azınlık grupları gibi toplumda seslerini duyuramayan dezavantajlı kesimlerin seslerini duyurmak ve onları medyada görünür kılmaktır. Çalışmanın kapsamında yer alan Suriyeli sığınmacı çocukların basında ne oranda temsil edildiklerini anlayabilmek amacıyla örnekleme alınan Sabah, Sözcü, Hürriyet, Milliyet ve Posta gazetelerinde, çalışmanın sınırlılıklarını oluşturan 18 aylık dönemde yayımlanan sığınmacı çocuklara ilişkin haberlerin gazetelere göre dağılımı incelemek önemli görülmüştür. Söz konusu dönemde, Suriyeli sığınmacı çocuklara ilişkin 130 habere ulaşılmıştır. Milliyet Gazetesi (41), Suriyeli sığınmacı çocuklara ilişkin en fazla habere yer veren gazete olarak belirlenmiştir. Hürriyet (28) ve Posta (28) gazeteleri ikinci sırada yer alırken, Sabah (20) ve Sözcü (13) gazeteleri

onları takip etmektedir. Haber metinleri incelendiğinde, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin yarısından fazlasının Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde yayınlandığı görülmektedir.

18 aylık dönemde, beş gazetenin incelendiği düşünülürse, toplam 130 haberle Suriyeli sığınmacı çocukların habere konu olma oranlarının düşük olduğunu söylemek mümkündür. Suriyeli çocukların medyada temsiline ilişkin 2015 yılında Aslıhan Ardıç Çobaner ve 2017 yılında Merve Şentöregil tarafından gerçekleştirilen iki farklı çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış ve Suriyeli sığınmacı çocukların habere konu olma oranlarının düşüklüğü ifade edilmiştir. Çobaner, Hürriyet, Birgün, Radikal ve Yeni Şafak gazetelerinin internet sitelerinde 2015 yılı sonu ve 2016 yılı başını kapsayan altı aylık sürede yayınlanan haberler üzerinden gerçekleştirdiği araştırmada 205 habere ulaşmıştır. Öte yandan, 11 Mart 2011'den 2016 yılının sonuna kadar geçen sürede beş farklı gazeteyi (Hürriyet, Posta, Sabah, Sözcü ve Zaman) inceleyen Şentöregil ise, sığınmacı çocuklara ilişkin 353 haber metnine ulaşmıştır. Söz konusu çalışmalar karşılaştırıldığında, yazılı basında Suriyeli sığınmacı çocukların görünürlüğünün daha az olduğu ifade edilebilir.

Tablo 4.6.1. Haber metinlerinin gazetelere göre dağılımı

Gazetenin Adı	Sıklık	Oran (%)
Milliyet	41	31,6%
Hürriyet	28	21,5%
Posta	28	21,5%
Sabah	20	15,4%
Sözcü	13	10,0%
Toplam	130	100.0%

4.6.1.2. Haber Metinlerinin Sayfa ve Konumu

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin örneklemini oluşturan gazetelerin hangi sayfalarında yer aldığı ve sayfalardaki konumlarının incelenmesi haberin önemlilik düzeyinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle,

çalışmada sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin sayfa ve konumlarının incelenmesi gerekli görülmüştür. Birinci sayfada yer alan haberlere daha fazla önem atfedildiği varsayılmıştır. Haberler incelendiğinde, birinci sayfada yer alan bazı haberlerin iç sayfalarda devamlarının bulunduğu görülmüştür. Bu haberler “1. Sayfa ve devamı” kategorisinde kodlanmıştır. Öte yandan, sadece birinci sayfada yer alan ve devamı bulunmayan haberler “1. Sayfa” kategorisinde kodlanmıştır. Gazetelerin üçüncü ve dördüncü sayfaları dışında kalan iç sayfalar ise “Diğer” kategorisi içinde ele alınmıştır.

Tablo 4.6.2. Haber metinlerinin yayımlandığı sayfaların dağılımı

Sayfa Önemlilik Sırası	Haber Sayısı	Oran (%)
1. Sayfa	3	2,3%
1. Sayfa ve devamı	19	14,6%
3. Sayfa	32	24,6%
4. Sayfa	12	9,2%
Diğer	64	49,3%
Toplam	130	100,0%

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin “Diğer” kategorisiyle en çok gazetelerin üçüncü ve dördüncü sayfaları dışında kalan iç sayfalarında yayımlandığı görülmüştür. Sığınmacı çocuklara yönelik incelenen toplam 130 haberden 64’ü, başka bir deyişle sığınmacı çocuklara yönelik yayımlanan toplam haber sayısının %49,3’ü gazetelerin üçüncü ve dördüncü sayfaları dışında kalan iç sayfalarında yayımlanmıştır. Ardından, “Polis-Adliye Sayfası” olarak da nitelendirilen ve çoğunlukla gazetelerde trafik kazası, cinayet gibi haberlerin yer aldığı üçüncü sayfanın, 32 haberle, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin en çok yayımlandığı sayfa olduğu ortaya çıkmıştır. Haber metinlerinin sıklıkla üçüncü sayfalarda yayımlanmasının, Suriyeli sığınmacı çocukların hem gazeteler, hem de kamuoyu tarafından “Polis-Adliye” haberleriyle ilişkili olarak algılanmasına neden olabileceğini söylemek mümkündür.

Öte yandan, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerden 22'sinin birinci sayfada yayımlandığı ve bu haberlerden 19'unun iç sayfalarda devamı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Üçüncü sayfa haberlerinden sonra sığınmacı çocuklara yönelik haberler en çok %14,6 oranıyla “Birinci sayfa ve devamı” kategorisinde kodlanmıştır.

Tablo. 4.6.3. Haber metinlerinin yayımlandığı sayfaların gazetelere göre dağılımı

Sayfa Önemlilik Sırası	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Posta	Sözcü
1. Sayfa	2	0	0	1	0
1. Sayfa ve devamı	4	5	6	3	1
3. Sayfa	8	2	3	16	3
4. Sayfa	0	10	2	0	0
Diğer	14	24	9	8	9
Toplam	28	41	20	28	13

Haber metinlerinin yayımlandığı sayfaların gazetelere göre dağılımını gösteren tabloya (Tablo 4.6.3) bakıldığında ise, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberleri birinci sayfadan en fazla yayımlayan gazetelerin Hürriyet (6) ve Sabah (6) gazeteleri olduğu görülmektedir. Posta gazetesi ise 16 haberle, yayımladığı sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin yarısından fazlasını Polis-Adliye sayfası olarak nitelendirilen üçüncü sayfadan vermiştir.

Yayımlandıkları sayfaların yanı sıra, sayfalardaki konumları haber metinlerinin önemlilik düzeyini belirleyen bir başka unsurdur. Bu nedenle, çalışmada Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin sayfalardaki konumları da incelenmiştir. Gazetelerin en önemli bölümlerinin manşet, sürmanşet ve üst kısım olarak belirtilen bölümler olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 4.6.4'te sığınmacı çocuklara yönelik sadece 6 haberin manşetten verildiği görülürken, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Posta ve Sözcü gazetelerinden hiçbiri araştırmanın kapsamında bulunan 18 aylık sürede sürmanşetten Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haber yayımlamamıştır. Gazetelerin üst kısım (44), orta/göbek (50) ve alt kısımda (47) yayımladıkları haberlerin sayısı ise birbirine oldukça yakındır.

Tablo.4.6.4. Haber metinlerinin sayfa konumları

Konum	Haber Sayısı	Oran (%)
Manşet	6	4,1%
Sürmanşet	0	0
Üst Kısım	44	29,6%
Orta/Göbek	50	33,5%
Alt Kısım	47	31,5%
Tam Sayfa	2	1,3%
Toplam	149	100

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin sayfa konumlarının gazetelere göre dağılımına bakıldığında ise (Tablo 4.6.5), gazetelerin vitrin konumu olarak da bilinen manşetten en fazla habere yer veren gazetenin yayımladığı 4 haber ile Milliyet gazetesi olduğu görülmektedir.

Tablo 4.6.5. Haber metinlerinin sayfa konumlarının gazetelere göre dağılımı

Sayfa Konumları	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Posta	Sözcü
Manşet	1	4	0	1	0
Üst Kısım	13	11	6	11	3
Orta/Göbek	9	15	10	8	8
Alt Kısım	9	16	9	10	3
Tam Sayfa	0	0	1	1	0
Toplam	30	46	26	31	14

4.6.1.3. Haber Kaynakları

Hak haberciliğinin ilkelerinden biri de toplumdaki dezavantajlı kesimlerden biri olan çocukların seslerini duyurmak, çocukların kendisini ilgilendiren konularda haber kaynağı olarak onlara da yer vermek ve görüşlerini yansıtmaktır. Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberleri hak haberciliği bağlamında değerlendirirken, haberde çocuğun görüşüne ne oranda yer verildiği, çocuğun haber metinleri aracılığıyla sesini duyurup duyuramadığı ya da çocuk dışında kimlerin haber kaynağı olduğu gibi

konular önem taşımaktadır. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Hürriyet, Milliyet, Sabah, Posta ve Sözcü gazetelerinde, sığınmacı çocuklara yönelik belirlenen 130 haberde, haber kaynağı olarak çocuğun görüşüne ne oranda yer verildiği incelenmiştir. Haber kaynağı belirtilmeyen haberler “belirtilmemiş” olarak kodlanmıştır.

Tablo. 4.6.6. Haber kaynağı olarak çocuğun görüşüne yer verilme durumu

Haber Kaynağı	Sıklık	Oran (%)
Belirtilmemiş	50	38,4%
Çocuğun kendisi	14	10,8%
Çocuk dışında haber kaynağı	66	50,8%
Toplam	130	100.0%

İncelenen 130 haberden yalnızca 14’ünde başka bir deyişle haber metnlerinin %10,8’inde haber kaynağı olarak çocuğa yer verildiği görülmüştür. 50 haberde haber kaynağı bilgisine yer verilmezken, haber metnlerinin yaklaşık yarısında (%50,8) çocuk dışında kişi, kurum ve kuruluşların görüşüne yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.6.7’de Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerde, haber kaynağı olarak kimlere, hangi kişi, kurum ve kurumlara yer verildiği daha kapsamlı bir çerçevede incelenmiştir. Bu doğrultuda, haber kaynaklarına ilişkin bir liste oluşturulmuş ve habere kaynaklık eden kurum/kuruluş ve kişiler sıralanmıştır. Haber kaynaklarına ilişkin 14 kategori oluşturulmuştur.

Tablo. 4.6.7. Haber kaynaklarının dağılımı

Haber Kaynakları	Sıklık	Oran (%)
Belirtilmemiş	50	38,4
Siyasi parti temsilcileri, hükümet yetkilileri, bakanlıklar ve temsilcileri	24	18,4
Çocuğun yakını	15	11,5
Çocuğun kendisi	14	10,7

Uluslararası örgütler ve temsilcileri	11	8,4
Vatandaş, görgü tanıkları	9	6,9
Akademisyenler	6	4,6
Sivil toplum kuruluşları (vakıflar, dernekler)	6	4,6
Zanlı/Suçlu ifadeleri	6	4,6
Sağlık profesyonelleri (doktorlar, hemşireler, psikologlar)	5	3,8
Öğretmenler	4	3,1
Hakim/Savcı/Avukat	4	3,1
İl ve ilçe müdürlükleri, valilik, belediyeler ve temsilcileri	4	3,1
Diğer	8	6,1

Daha önce de belirtildiği üzere, 130 haberin 50'sinde haber kaynağı belirtilmemiştir. Geriye kalan haberler incelendiğinde, “Siyasi parti liderleri, hükümet yetkilileri, bakanlıklar ve temsilcileri” kategorisi, 24 haberle haber kaynağı olarak en çok kodlanan kategori olmuştur. Çocuğun annesi, babası ya da haberde görüşüne yer verilen diğer yakınlarını ifade eden “çocuğun yakını” kategorisi ise 15 haberle ikinci sırada yer almaktadır.

Çocuk haklarına duyarlı bir habercilik, haberin ilgili olduğu alana yönelik sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine yer vermeyi de gerektirmektedir. Sığınmacı çocukların seslerini duyurmaya çalışan, onların haklarını ya da çıkarlarını korumak içim hareket eden sivil toplum kuruluşlarının görüşüne yer veren haberin sayısının bir hayli az olduğunu söylemek mümkündür. 130 haber içinden sadece 6'sında (%4,6) sivil toplum örgütlerinin haber kaynağı olduğu görülmektedir. Tablo 4.6.8'e bakıldığında, Sabah ve Posta gazetelerinin haber kaynağı olarak sivil toplum kuruluşlarına hiç yer vermediği anlaşılmaktadır. Hürriyet gazetesi 3 haberde sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin görüşüne yer verirken, Milliyet gazetesi 2 haberde, Sözcü gazetesi ise 1 haberde haber kaynağı olarak sivil toplum kuruluşuna yer vermiştir.

Tablo. 4.6.8. Haber kaynaklarının gazetelere göre dağılımı

Haber Kaynakları	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Sözcü	Posta	Toplam
Belirtilmemiş	7	13	7	7	16	50
Siyasi partiler, hükümet, bakanlıklar ve temsilcileri	13	5	1	4	1	24
Çocuğun yakını	4	5	4	0	2	15
Çocuğun kendisi	3	3	6	0	2	14
Uluslararası örgütler ve temsilcileri	4	3	2	0	2	11
Vatandaş, görgü tanıkları	1	2	2	0	4	9
Akademisyenler	2	3	0	1	0	6
Sivil toplum kuruluşları	3	2	0	1	0	6
Zanlı/Suçlu ifadeleri	0	3	0	0	3	6
Sağlık profesyonelleri	1	3	0	0	1	5
Öğretmenler	2	1	1	0	0	4
Hakim/Savcı/Avukat	2	1	1	0	0	4
Siyasi parti temsilcileri, hükümet yetkileri	2	0	0	3	0	4
İl ve ilçe müdürlükleri, valilik, belediyeler ve temsilcileri	0	1	2	1	0	4
Diğer	2	5	0	0	1	8

Tablo 4.6.8. de dikkat çeken bir başka nokta da gazetelere göre çocuğa haber kaynağı olarak yer verme oranlarıdır. Nitekim Sözcü gazetesinde haber kaynağı olarak çocuğa hiç yer verilmediği görülmektedir. Sabah gazetesi 6 haberde çocuğun görüşüne yer verirken, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri 3'er haberde çocuğun görüşünü belirtmişlerdir.

4.6.1.4. Haberin Teması

Çalışmanın bu bölümünde Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerde işlenen temalar incelenmiştir. Sığınmacı çocukların hangi temalarla haberde yer aldıklarının

anlaşılması, hem haberin genel çerçevesinin ortaya konması hem de hangi durumlarda çocuklara haber değeri atfedildiğinin anlaşılması bakımından önemlidir.

Haber metinleri incelendiğinde Suriyeli sığınmacı çocuklara ilişkin haberlerde 16 tema kategorisi belirlenmiştir. Bu kategoriler Tablo 4.6.9’da belirtildiği gibidir.

Tablo 4.6.9. Haber metinlerinde işlenen temalar

Konu	Sıklık	Oran (%)
Kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma	27	20,7
Eğitim	24	18,4
Çocuğa şiddet	18	13,8
Topluma entegrasyon/uyum	14	10,7
Cinsel istismar/taciz/çocuk evliliği	14	10,7
Sağlık	12	9,2
Çocuk işçiliği	11	8,4
Savaş ya da terör saldırısı sonucu ölüm/yaralanma	10	7,7
Doğal afet/yangın/sel felaketi sonucu ölüm/yaralanma	7	5,3
Doğum oranları/çocuk nüfusu	6	4,6
Refakatsiz/kimsesiz/yetim çocuklar	6	4,6
Göç yolunda yaşanan zorluklar	3	2,3
Yardım/dayanışma	3	2,3
Suçta itilen çocuklar	2	1,5
Başarı öyküsü	1	0,7
Diğer	5	3,8

İncelenen 130 haber içinde haber temalarından en fazla kullanılanın 27 haberle (%20,7) “kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma” olduğu tespit edilmiştir. Bu haberlerden 9’unda trafik kazası sonucu hayatını kaybeden ya da yaralanan çocuklar habere konu olurken, 17 haberde kanalizasyon çukuruna düşme, otomatik kapıya sıkışma, pencereden düşme gibi nedenlerle yaralanan ya da hayatını kaybeden çocuklara yer verilmiştir. 1 haberde ise tren yolunda gerçekleşen kaza sonucu çocuğun ölümü habere konu olmuştur. Bu temayı sırasıyla, 24 haberle (%18,4)

“eğitim” teması, 18 haberle (%13,8) “çocuğa şiddet” teması, 14 haberle (%10,7) “topluma entegrasyon/uyum”, 14 haberle (%10,7) “cinsel istismar/taciz/çocuk evliliği” teması, 12 haberle (%9,2) “sağlık” ve 11 haberle “çocuk işçiliği” (8,4) teması takip etmektedir.

Bazı haberlerde birden fazla temadan söz edildiği görülmüştür. Dolayısıyla bu haberlerde birden fazla tema kategorisi kodlanmıştır. Haberin teması kategorisinde örnek olarak kodlanan bazı haber içerikler şu şekildedir:

Posta gazetesinde 29 Mart 2020 tarihli “Canavar Anne” haberinde, çocuğun maruz kaldığı şiddet sonrasında yaşamını yitirdiği belirtilmiştir. Yanı sıra haberde çocuğun kağıt toplayıcılığı yapmaya zorlandığı bilgisine yer verilmiştir. Bu nedenle haberde “çocuğa şiddet” ve “çocuk işçiliği” temalarının ikisi de kodlanmıştır (Görsel 4.1).

Görsel 4.1. Posta gazetesi 29 Mart 2020 tarihli haber

Sabah gazetesinin 13 Nisan 2019 tarihli “Dostluk kazandı” başlıklı haberde Suriyeli ve Türk çocukları bir araya getiren bir spor etkinliği habere konu olmuş ve sporun barışı, kardeşliği, dostluğu pekiştirici gücüne değinilmiştir. Haber, sığınmacı çocukların topluma entegrasyon ve uyumunu güçlendirmeye yönelik bir etkinlik üzerine olduğu için “topluma entegrasyon/uyum” kategorisinde kodlanmıştır.

DOSTLUK KAZANDI

NATO Parlamenter Asamblesi etkinlikleri kapsamında Türk ve Suriyeli çocuklardan oluşan takım ile 29 ülkeden milletvekilleri futbol maçı yaptı

Antalya'da gerçekleştirilen NATO Parlamenter Asamblesi (NATOPA) 99. Rose-Roth Semineri ve Akdeniz Orta Doğu Özel Grubu Ortak Toplantısı kapsamında Suriyeli ve Türk çocuklardan oluşan karma takım ile 29 ülkeden milletvekilleri futbol maçı yaptı. **Gençlik ve Spor Bakanı Mehmet Muharrem Kasapoğlu**, Serik ilçesi Belek Turizm Bölgesi'ndeki bir otelin sahasında oynanan karşılaşma

öncesi, "Sporun evrensel bir dili var, barışı, kardeşliği ve dostluğu pekiştiriyor. Sporu her türlü sorunun barışçıl sonuca ulaşması için önemli bir araç olarak görüyoruz ve bu doğrultuda burada gençlerle bir aradayız" dedi. TBMM NATOPA Türk Delegasyonu Başkanı Osman Aşkın Bak ise, "Kötü hatıraları güzel anılarla sileceğiz" açıklamasını yaptı. Karşılaşmanın tek kazananı ise dostluk oldu.

Görsel 4.2. Sabah gazetesi 13 Nisan 2019 tarihli haber

Gazetelere göre haber temalarının dağılımına bakıldığında ise Milliyet gazetesinde en çok işlenen temanın "kaza ya da ihmal sonrası ölüm/yaralanma" olduğu görülmektedir. Milliyet gazetesinde Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik yayımlanan 41 haberden 9'u "kaza ya da ihmal sonrası ölüm/yaralanma" kategorisinde kodlanmıştır. Bunu, 8 haberle "eğitim" kategorisi, 6 haberle "çocuğa şiddet" kategorisi, 6 haberle "cinsel istismar, taciz ve çocuk evliliği" kategorisi takip etmektedir. Yanı sıra, Milliyet gazetesi 2 haberle "suça itilen çocuklar" temasına yer veren tek gazete olmuştur.

Araştırmanın sınırlılıkları dahilindeki 18 aylık süre boyunca Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik 28 habere yer veren Hürriyet gazetesinde en çok işlenen temanın 8 haberle (%28,5) "eğitim" teması olduğu ortaya çıkmıştır. Hürriyet gazetesinde "eğitim" teması altında kodlanan haberlerden 7'si sığınmacı çocukların eğitim sistemine entegrasyonunun desteklenmesi konusunda atılan adımlara yönelikken,

yalnızca 1 haber eğitime erişimde yaşadıkları zorluklarla ilişkilidir. Bu temayı sırasıyla, “kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma” teması (4), “cinsel istismar, taciz, çocuk evliliği” teması (4) ve “sağlık” teması (4) takip etmektedir.

Posta gazetesinde sığınmacı çocuklara yönelik haber temalarının dağılımına bakıldığında, en çok işlenen üç temanın birbiriyle eşit oranlarda olduğu görülmektedir. Posta gazetesi, “kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma”, “çocuk işçiliği” ve “çocuğa şiddet” temalarına 7’şer haberde yer vermiştir. Çocuğa şiddet temalı 7 haberde şiddetin, 4 haberde üvey anne, 1 haberde baba, 2 haberde ise yabancı kişi tarafından uygulandığı görülmektedir. Posta gazetesinde, çocuğa şiddet temasıyla kodlanan 7 haberden 5’inde habere konu olan ve şiddet gören sığınmacı çocuğun aynı zamanda çalıştırıldığına da değinilmiş, dolayısıyla bu haberler çocuk işçiliği kategorisinde de kodlanmıştır. Hem çocuk işçiliği hem de çocuğa şiddet kategorisinde kodlanan 5 haberden 4’ünde çocuk aile içi (üvey anne ya da baba) şiddete maruz kalırken, 1’haberde ise bir yabancı tarafından şiddete maruz kalmıştır. Dolayısıyla, aile içi şiddete maruz kalan Suriyeli sığınmacı çocukların, aynı zamanda çocuk işçiliğine zorlandığını söylemek mümkündür.

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik toplam 20 habere yer veren Sabah gazetesinde en çok işlenen tema 5 haberle “kaza ya da ihmal sonrası ölüm/yaralanma” olurken, bu temayı sırasıyla 4 haberle “topluma entegrasyon/uyum”, 3 haberle “eğitim, 3 haberle “çocuğa şiddet” ve 3 haberle “savaş ya da terör sonucu ölüm/yaralanma” temaları takip etmektedir. Sabah gazetesinde sığınmacı çocuklara yönelik yer verilen temaların oranlarının birbirine yakın olduğu dikkat çekmektedir.

Sığınmacı çocuklara yönelik toplam 13 habere yer veren Sözcü gazetesindeki temaların dağılımına bakıldığında, 2 haberde “kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma”, 2 haberde “eğitim”, 2 haberde “savaş ya da terör sonucu ölüm yaralanma ve 1’er haberde “çocuğa şiddet”, “topluma entegrasyon/uyum”, “cinsel istismar, taciz, çocuk işçiliği” ve “sağlık” temalarının işlendiği görülmüştür. Sözcü gazetesinin, “çocuk işçiliği” temasına hiç yer vermemesi dikkat çekmektedir.

Tablo 4.6.10. Temaların gazetelere göre dağılımı

Haberin Teması	Milliyet (N=41)	Hürriyet (N=28)	Posta (N=28)	Sabah (N=20)	Sözcü (N=13)	Toplam (N=130)
Kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma	9	4	7	5	2	27
Eğitim	8	8	3	3	2	24
Çocuğa şiddet	6	1	7	3	1	18
Topluma entegrasyon/uyum	4	2	3	4	1	14
Cinsel istismar, taciz, çocuk evliliği	6	4	3	0	1	14
Sağlık	5	4	1	1	1	12
Çocuk işçiliği	2	1	7	1	0	11
Savaş ya da terör sonucu ölüm/yaralanma	3	1	1	3	2	10
Doğal afet, yangın, sel felaketi	2	2	3	0	0	7
Doğum oranı, çocuk nüfusu	2	2	0	0	2	6
Refakatsiz, kimsesiz, yetim çocuklar	1	1	3	1	0	6
Göç yolunda yaşanan zorluklar	1	0	0	2	0	3
Yardım/dayanışma	1	1	0	1	0	3
Suçta itilen çocuklar	2	0	0	0	0	2
Başarı öyküsü	0	1	0	0	0	1
Diğer	1	0	2	1	1	5

Özetle, Suriyeli sığınmacı çocukların hangi temalarla haberde yer aldıkları incelendiğinde karşılaşılan ilk beş tema “kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma”, “eğitim, “çocuğa şiddet”, “topluma entegrasyon/uyum” ve “cinsel istismar, taciz, çocuk evliliği” olmuştur. Suriyeli sığınmacı çocukların karşı karşıya kaldıkları en önemli sorunlardan birinin çocuk işçiliği olduğu bilinmektedir. TOÇEV’in 2019 tarihli “Türkiye’deki Risk Altındaki Çocuklar Raporu”na göre, Hatay ve Şanlıurfa illerinde yaşayan Suriyeli çocukların %70 ila %80’i haftada en az 6 gün, % 90’ı ise günde 8 saatten fazla çalışmaktadır (TOÇEV, 2019: 11-12). İncelenen haber metinlerinde “çocuk işçiliği” temasına yer veren 11 haber olmasına karşın, bu haberlerden sadece 2’sinde çocuk işçiliği çözülmesi gereken bir sorun olarak ele alınmıştır. Geriye kalan 9 haberde ise kaza, ihmal ya da şiddet sonucu ölen/yaralanan

eşdeyişle, başına gelen başka bir olaydan dolayı mağdur ya da fail olan sığınmacı çocukların aynı zamanda zorla çalıştırıldığı haber metni içinde sadece belirtilmiş ve çocuk işçiliğinin önüne geçilmesi gereken bir durum olduğuna dair hiç bir ifadeye yer verilmemiştir.

4.6.1.5. Olumlu ya da olumsuz olayla ilişkisi çerçevesinde çocuğun temsili

Hak odaklı habercilik, çocuğun medyada çoğunlukla şiddet, kaza, cinsel taciz, ihmal gibi olumsuz olayların öznesi olarak temsil edilmesine eleştiri getirmekte ve çocuğa medyada olumlu olay ya da durumların öznesi olarak da yer verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, Suriyeli sığınmacı çocukların gazetelerde temsili olumlu ya da olumsuz olay ya da durumlarla ilişkilendirilmeleri çerçevesinde ele alınmıştır. 130 haber incelenmiş, “olumlu olayla ilişkili” ve “olumsuz olayla ilişkili” olmak üzere 2 alt kategoride kodlanmıştır.

Olumlu ya da olumsuz olayla ilişkisi çerçevesinde çocuğun temsili kategorisinde örnek olarak kodlanan bazı içerikleri şu şekildedir:

Sabah gazetesinin 1 Ocak 2019 tarihli “Suriyeli çocukların eğitimine PİCTES desteği” başlıklı haberinde Suriyeli çocukların eğitimini desteklemeye yönelik olumlu bir durumdan söz edilmektedir. Bu sebeple, kodlama kılavuzunda haber “olumlu olayla ilişkili” olarak işaretlenmiştir.

Suriyeli çocukların eğitimine PİCTES desteği

SURİYE'DEKİ savaş-
tan kaçarak Türkiye'ye
sığınan Suriyeli sığın-
macıların çocukla-
rı, eğitime PİCTES'le
(Suriyeli Çocukların
Türk Eğitim Sistemine
Entegrasyonunun
Desteklenmesi Projesi)
entegre oluyor. Proje kap-
samında Avrupa Birliği'nden

tahsis edi-
len 300 mil-
yon euroluk büt-
çenin 270 milyon eurosu proje
hesabına yatırılırken, bu paranın
da 23 Ekim itibarıyla 220 milyon
147 bin euroluk bölümü, proje
kapsamında kullanıldı. Proje ile
Suriyeli çocukların ihtiyaç duy-
duğu eğitimin verilmesi planla-
nıyor. **Evrin GÜVENDİK/ANKARA**

Görsel 4.3. Sabah gazetesi 1 Ocak 2019 tarihli haber

Posta gazetesinin 13 Şubat 2020 tarihli “Küçük çocuk işkenceyle öldürüldü” başlıklı haberinde, şiddet ve işkenceye maruz kalan Suriyeli iki kardeş habere konu edilmiştir. Haberde çocuklar olumsuz bir olayla temsil edildikleri için kodlama kılavuzunda da “olumsuz olayla ilişkili” kategorisi kodlanmıştır.

KÜÇÜK ÇOCUK İŞKENCEYLE ÖLDÜRÜLDÜ

Bursa Gemlik'te, Suriyeli bir ailenin çocuğu olan
9 yaşındaki Muhammed Hüseyin evinde ölü
bulundu. Gözaltına alınan baba Yahya Hüseyin (40)
ile üvey anne Emine Hüseyin (44) tutuklandı.
Emine Hüseyin, Muhammed'i 14 yaşındaki
ablası H.H.'nin boğarak öldürdüğünü iddia etti.
Ancak hem Muhammed'in hem de ablasının
vücudunda işkence izleri bulundu. ■ 3'te

Görsel 4.4. Posta gazetesi 13 Şubat 2020 tarihli haber

Tablo 4.6.11'de Suriyeli sığınmacı çocukların gazetelerde olumlu ya da olumsuz olayla ilişkili olarak nasıl temsil edildikleri gösterilmektedir. İncelenen 130 haberden

86'sında (%66,2), sığınmacı çocukların şiddet, cinayet, kaza, yaralanma, ihmal gibi olumsuz olaylarla ilişkili olarak temsil edildikleri görülmektedir. Çocuğun olumlu olaylarla ilişkili olarak temsil edildiği haber sayısı ise 44'tür. Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin yarısından fazlasında çocuğun olumsuz olayla ilişkili olarak temsil edildiği anlaşılmaktadır.

Gazetelere göre olumlu ya da olumsuz olayla ilişkisi çerçevesinde çocuğun temsiline bakıldığında ise Posta gazetesinin Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik yayımladığı 28 haberden 23'ünde, başka bir deyişle %82,1'inde şiddet, trafik kazası, ihmal, cinsel istismar gibi olumsuz olaylarla ilişkili olarak yer verdiği görülmektedir. Gazete, yalnızca 5 haberde (%17,9) sığınmacı çocukları olumlu bir olay ya da gelişmeyle ilişkili olarak temsil etmiştir. Bu haberler ise sığınmacı çocukların eğitime destek, topluma entegrasyonları için gerçekleştirilen faaliyetler, sağlık hizmetleriyle ilişkilidir.

Tablo. 4.6.11. Olumlu ya da olumsuz olayla ilişkisi çerçevesinde çocuğun temsili

Gazeteler	Olumlu olayla ilişkili		Olumsuz olayla ilişkili	
	Haber Sayısı	Oran (%)	Haber Sayısı	Oran (%)
Posta	5	17,9%	23	82,1%
Sözcü	3	23,1%	10	76,9%
Milliyet	16	39,1%	25	60,9%
Sabah	8	40,0%	12	60,0%
Hürriyet	12	42,8%	16	57,2%
Toplam	44	33,8%	86	66,2%

Sözcü gazetesi, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik yer verdiği haberlerin %76,9'unda (10 haber), sığınmacı çocukları olumsuz olayla ilişkili olarak temsil ederken, haberlerin %23,1'inde olumlu olayla ilişkili olarak temsil etmiştir. Olumlu ya da olumsuz olayla ilişkili olarak sığınmacı çocukların temsil oranlarının birbirine en yakın olduğu gazete ise Hürriyet gazetesi olmuştur. Hürriyet gazetesi, haberlerin % 57,2 sinde (16 haber) Suriyeli sığınmacı çocuklara olumsuz olayla ilişkili olarak yer verirken, %42,8'inde olumlu olayla ilişkili olarak yer vermiştir.

İnternet gazetelerinde (Hürriyet, Habertürk, Sözcü ve Haberler.com) çocuk içerikli haberlerin sunumunu inceleyen Feyyaz Fırat, 6-20 Mayıs 2015 tarihleri arasında kapsayan araştırması sonucunda çocukların olumlu ya da olumsuz olayla ilişkili olarak temsili konusunda benzer sonuçlara ulaşmıştır. Fırat, söz konusu dönemde çocuklara yönelik 122 haberin %79,5’inde çocuğun olumsuz olaylar söz konusu olduğunda internet haber sitelerinde yer aldığını belirtmektedir (Fırat, 2015: 829). Genelde çocukların, özelde ise Suriyeli sığınmacı çocukların olumsuz olayların öznesi olduklarında haberleştirildiklerini söylemek mümkündür. Bu durum ise şiddet, cinsel taciz, çocuğun ölümü ya da yaralanmasıyla sonuçlanan kaza ya da ihmal içeren olayların veya benzeri olumsuz durumların, çocuklara yönelik olumlu olay ya da durumlara göre daha fazla haber değeri taşıdığı anlamına gelmektedir.

4.6.1.6. Haberde çocuk haklarına vurgu

Hak haberciliğinin en temel ilkelerinden biri de insan haklarını, kadın haklarını ya da çocuk haklarını habercilik anlayışının temeline yerleştirmektir. Haklar konusunda halkı bilinçlendirmek, farkındalık yaratmak medyanın sorumlulukları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerde çocuk haklarına yer veren haberlerin oranının anlaşılması, bu çalışma için önem taşımaktadır. Tablo 4.6.12’de gazetelere göre Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerde çocuk haklarına yer verme oranları gösterilmiştir.

İncelenen 130 haberden sadece 7’sinde çocuk haklarına vurgu yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sayı toplam haber sayısının %5,4’üne denk gelmektedir. Başka bir deyişle, haber metinlerinin %94,6’sında çocuk haklarına yer verilmemiştir.

Tablo 4.6.12. Gazetelere göre haber metinlerinde çocuk haklarına yer verme oranı

Gazeteler	Çocuk haklarına yer verilen haberler		Çocuk haklarına yer verilmeyen haberler	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Milliyet	5	12,2%	36	87,8%
Hürriyet	1	3,6%	27	96,4%

Posta	1	3,6%	27	96,4%
Sabah	0	0.0%	20	100%
Sözcü	0	0.0%	13	100%
Toplam	7	5,4%	123	94,6%

Gazetelere göre haber metinlerinde çocuk haklarına yer verme oranına bakıldığında, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik 41 haberin yayımlandığı Milliyet gazetesinin 5 haberle haber metinlerinde çocuk haklarına en fazla vurgu yapan gazete olduğu anlaşılmaktadır. Hürriyet ve Posta gazeteleri sadece 1'er haberde çocuk haklarına yer verirken, Sözcü ve Posta gazetelerinde hiç yer verilmediği görülmüştür. Elde edilen veriler doğrultusunda, çalışmanın kapsamındaki 18 aylık süre boyunca Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerde hak temelli bir yaklaşımın eksikliğinden söz etmek mümkündür.

4.6.2. Nitel Bulgular

Bu bölümde, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlere nitel analiz uygulanmıştır. Bu doğrultuda, Milliyet, Hürriyet, Posta, Sabah ve Sözcü gazetelerinden nitel analize uygun görülen 4'er haber seçilmiş ve toplam 20 haberle yeni bir örneklem oluşturulmuştur. Nitel bulgular kategorilere ayrılırken, sığınmacı çocuklara yönelik en çok işlenen ilk 5 tema dikkate alınmıştır. Hak odaklı habercilik açısından sorunlu haberler barındırması bakımından ilk 5 temaya ek olarak “doğum oranları ve çocuk nüfusu” teması da eklenmiş, nitel analiz potansiyeli taşıyan diğer temalardaki haberlere ise “Nitel analizde incelenen diğer haber metinleri” başlığı altında yer verilmiştir. Örnekleme dahil edilen haberler, söz konusu kategoriler altında incelenmiş ve hak odaklı hak odaklı habercilik bağlamında değerlendirilmiştir.

Haber metinleri incelenirken 2 ana soru üzerinde durulmuştur:

- Haber metinlerinde hak temelli bir yaklaşım benimsenmiş midir?
- Haber metinlerinde hangi sorunlar ve hak ihlalleriyle karşılaşılmıştır?

4.6.2.1.Kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma

Araştırmanın kapsamındaki 18 aylık süre boyunca Milliyet, Hürriyet, Posta ve Sabah gazetelerinde Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik yer verilen 130 haber içinde haber temalarından en fazla kullanılanın 27 haberle (%20,7) “kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma” olduğu tespit edilmiştir.

Milliyet gazetesinin 21 Nisan 2019 tarihli “*Bebek parkta kuyuya düştü*” başlıklı haberi (Görsel 4.5.), kaza ya da ihmal sonrası ölüm/yaralanma temasında kodlanan haberlerden biridir.

Görsel 4.5. Milliyet gazetesi 21 Nisan 2019 tarihli haber

Haber aynı zamanda sığınmacı çocukların yaşadıkları olumsuz olayların ardından habere konu oldukları örneklerdendir. Hak odaklı habercilik, olumsuz bir olayın öznesi olup kaçınılmaz olarak habere konu olan çocukları haberleştirirken, habere konu olan sorunları ortadan kaldıracak politikaların ya da çözümlerin üretilmesine katkı sağlayan bir haberciliği gerektirmektedir. Söz konusu haberde “Çocuk, parkta

bulunan havuzun açık bırakılan basınç kuyusuna düştü. Bebeğin 7 metre derinliğinde olduğu belirtilen kuyuya düştüğünü gören anne de çocuğunu kurtarmak için kuyuya atladı” ifadelerine yer verilerek bebeğin parkta bulunan 7 metre derinliğindeki kapağı açık kuyuya düştüğü belirtilmiş ancak çocukların oyun alanı olan bir parkta, 7 metre derinlikte bir kuyunun kapağının neden açık bırakıldığı sorgulanmamıştır. Dolayısıyla haber, sadece gerçekleşen olayı yansıtmış, soruna, sorumluların kim olduğuna ilişkin sorgulayıcı bir yaklaşım benimsenmemiştir. Haber metninde, “Görevliler anne ve çocuğunun düştüğü kuyunun ağzını tahta ve taş koyarak kapattılar” denilerek sorun çözüme kavuşmuş gibi sunulsa da, benzer ihmallerin tekrar yaşanmasına kalıcı bir çözüm getiremeyecek olan yöntem sorgulanmamıştır.

Çocuğun her türlü ihmale karşı korunma hakkı vardır. Buna karşın, haberde çocuğun korunmasına ilişkin devletin yükümlülüklerine yer verilmemiş, hatta var olan ihmale hiç değinilmeyerek, ihmal görmezden gelinmiştir. Dolayısıyla, haberin hak temelli bir yaklaşımdan uzak olduğunu söylemek mümkündür.

Hürriyet gazetesinin 11 Temmuz 2019 tarihli “Kanalizasyondan çıkamadı” başlıklı haberi, kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma temasında kodlanan bir başka haberdır (Görsel 4.6.).

Görsel 4.6. Hürriyet gazetesi 11 Temmuz 2019 tarihli haber

Haber metninde, pazar yerinde “üstü açık olan kanalizasyon çukuruna” düşen Suriyeli 6 yaşındaki Salih’in yaşamını kaybetmesi işlenmiştir. Haber, kanalizasyon çukuruna düşen çocuğun bulunmasına ve kurtarılmasına yönelik ekiplerin gerçekleştirdiği çalışmalar üzerinde durulmuş, “Bebek parkta kuyuya düştü” başlıklı

Milliyet gazetesinde yayımlanan haberle benzer şekilde, olayın bir ihmalden dolayı gerçekleştiğine, sorumluların kim olduğuna, alınması gereken tedbirlere ve çocuğun yaşam hakkına değinilmemiştir.

Posta gazetesi ise aynı haberi 12 Temmuz 2019 tarihinde, Hürriyet gazetesinden bir gün sonra “Artık çok geç” başlığı ile yayımlamış ve Suriyeli Salih’in ölümüne neden olan kanalizasyon çukuruna yeni kapak takılması üzerinden konuyu işlemiştir.

Görsel 4.7. Posta gazetesi 12 Temmuz 2019 tarihli haber

Haberde ihmal sözcüğü açık açık geçmese de “Artık çok geç” başlığından Salih çukura düşüp hayatını kaybetmeden önce kapağın takılı olması gerektiği ve bu konuda bir ihmalin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. “Sorumluları tespit edin” alt başlığını taşıyan haberde, ihmalin sorumlularının kim olduğunu sorgulayan ifadelerle mahalle muhtarının şu cümleleriyle yer verilmiştir: “Pazar kurulduktan sonra bu kapakları ya hurdacılar ya da pazarcılar, birileri sık sık alıyor. Sonra yerine yenileri takılıyordu”. Muhtarın cümlelerinden, aynı ihmalin sürekli yaşandığı ancak kapağı kimin aldığı belirsizliği ve kalıcı bir çözümün üretilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, ihmalin sorumlusu kapağı almış olabileceği düşünülen “hurdacılar, pazarcılar ya da başka birileri” olarak nitelendirilirken, bu soruna çözüm

getirmeyen yetkililerin sorumluluğundan söz edilmemiştir. Haberde gözler önüne serilen bir hak ihlali ise çocuğun cansız bedeninin sergilenmesiyle gerçekleştirilmiştir. “6 yaşındaki Salih’in cansız bedeni dalgıç polisler tarafından bulunmuştu” ifadesiyle sunulan fotoğraf, çocuğun mahremiyetini zedelerken, yakınlarının yaşadığı travmayı da arttırabilmektedir.

Kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma kategorisinde yer alan ve yukarıda değinilmeyen diğer haberlerde de hak temelli bir yaklaşımın eksikliği dikkat çekmiştir. Bu tema altında kodlanan haberlerin hiç birinde çocuk haklarına vurgu yapılmadığı görülmüştür.

4.6.2.2. Eğitim

18 aylık süre boyunca gazetelerde Suriyeli sığınmacı çocuklara ilişkin yayımlanan 130 haberden 24’ünde eğitim temasına yer verilmiştir. Bu tema altında kodlanan haberlerden sadece 1’i eğitim alamayan çocukları işlemektedir. Yanı sıra, Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonu amacıyla atılan adımlar, eğitime desteğin maddi boyutu, Suriyeli öğrencilere psikososyal destek gibi konular, haber metinlerinde işlenen diğer konular arasında yer almaktadır.

Milliyet gazetesinin 24 Mayıs 2019 tarihli “650 bin Suriyeli çocuk Türk okullarında” başlıklı haberi, eğitim kategorisinde kodlanan haberlerden biridir (Görsel 4.8.). Haberde, Türkiye’de eğitim gören Suriyeli çocukların sayısına vurgu yapılmış ve Suriyeli ve Türk çocukların eğitimde entegrasyonu konusu işlenmiştir. Haber metninde, Suriyeli sığınmacı çocuklarının eğitimi konu alınırken, çocukların sayılara indirgendiğini söylemek mümkündür. Eğitime erişim sağlayabilen Suriyeli çocukların karşılaşılabileceği sorunlara (dil sorunu, uyum sorunu, vb...) haberde hiç değinilmezken, eğitime erişimi olmayan, zorla çalıştırılan ve eğitim hakkından mahrum bırakılan Suriyeli çocukların ise yok sayıldığı ifade edilebilir.

650 bin Suriyeli çocuk Türk okullarında

Milli Eğitim Bakan Yardımcısı Reha Denemeç, 650 bine yakın Suriyeli çocuğun Türk okullarında okuduğunu söyledi. Denemeç ve Alman hükümeti temsilcisi Manuel Paulus, yerinden edilmiş kişilerin ve ev sahibi toplulukların dayanıklılıklarının güçlendirilmesini içeren programa yönelik CerModern'de düzenlenen "Qudra Günü" açılışına katıldı. 3.6 milyon Suriyeli'nin Türkiye'de misafir edildiğini aktaran Denemeç, Suriyeli çocuklar için eğitimin önemine

işaret etti. Denemeç, "Şu an 650 bine yakın Suriyeli çocuk Türk okullarında okuyor. Bunun az bir kısmı, artık geçici eğitim merkezlerinde. Bir yıl sonra da tamamı Türk kardeşleriyle aynı sınıfları paylaşacaklar" dedi. Denemeç, Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi kapsamında okul öncesi Türk ve Suriyeli çocukların kaynaşması için 9 haftalık bir eğitim programının düzenleneceğini açıkladı. ● ANKARA Milliyet

Görsel 4.8. Milliyet gazetesi 24 Mayıs 2019 tarihli haber

Sözcü gazetesinin 1 Aralık 2019 tarihli *"Suriyeli çocuklar için 234 milyon harcandı"* başlıklı haber, eğitim temasıyla kodlanan haberlerden bir diğeridir. Haber metninde, *"Suriyeli çocukların okullaştırılması için 2017-2019 yılları arasında 234 milyon liralık 141 ihale düzenlendi"* ifadeleri yer almış ve başlıkla benzer şekilde Suriyeli çocukların eğitimi için yapılan harcamalar vurgulanmıştır. Metinde ayrıca, bir siyasi parti temsilcisinin Meclis'e taşıdığı şu soruya yer verilmiştir: *"Suriyeli çocuklara eğitim sistemine entegre olması için harcanan para fondan mı yoksa MEB bütçesinden mi karşılanmaktadır?"* Eğitim, dil, din, ırk, etnik kimlik fark etmeksizin tüm çocukların hakkı iken, haber metninde Suriyeli çocukların eğitime yapılan harcamalara dikkat çekilmesi ve harcamaların nereden karşılandığının sorgulanması nedeniyle bir yük olarak yansıtıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla, eğitim temalı bu haber, dikkatleri çocukların eğitim hakkına değil, onlar için yapılan harcamalara çekerek hak odaklı bir habercilikten oldukça uzaklaşmıştır.

Suriyeli çocuklar için 234 milyon harcandı

MİLLÎ Eğitim Bakanlığı ve İl Milli Eğitim Müdürlükleri, Suriyeli sığınmacıların çocuklarının okullaşması için 2017-2019 yılları arasında 234 milyon liralık 141 ihale düzenledi. İYİ Parti Kocaeli Milletvekili Lütfü Türkkan, konuyu TBMM'ye taşıyarak, Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un yanıtlaması isteğiyle soru önergesi verdi. Türkkan, "Suriyeli çocuklara eğitim sistemine entegre olması için harcanan paralar fondan mı, yoksa MEB bütçesinden mi karşılanmaktadır?" diye sordu.

Görsel 4.9. Sözcü gazetesi, 1 Aralık 2019 tarihli haber

Sabah gazetesinin 2 Aralık 2019 tarihli “*Resim ve müzik ortak dilleri oldu*” başlıklı haberi, Suriyeli çocukların eğitime entegrasyonunu konu alan haberlerden biridir (Görsel 4.10). Haberin spotunda, “*Sınıf öğretmeni Müzeyyen Yılmazoğlu, tamamı yabancı uyruklu 16 kişilik sınıfta öğrencileriyle resim çizip türkü söyleyerek iletişim kurdu. Bu sayede çocuklara Türkçe öğreten Yılmazoğlu, ‘Grup Entegre’ isimli bir de koro kurdu*” denilmektedir. Suriyeli ve Yemenli çocukların eğitimde karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri olan dil sorununa değinilen haberde bu sorunun resim ve müzikle aşıldığına değinilmiştir. Dolayısıyla haberde, olay odaklı değil, sorun ve sorunun çözümüne odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir.

Resim ve müzik ortak dilleri oldu

Sınıf öğretmeni Müzeyyen Yılmazoğlu, tamamı yabancı uyruklu 16 kişilik sınıfta öğrencileriyle resim çizip, türkü söyleyerek iletişim kurdu. Bu sayede çocuklara Türkçe öğreten Yılmazoğlu, "Grup Entegre" isimli bir de koro kurdu

Ülkelerindeki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriye ve Yemen uyruklu bazı aileler, Ankara'nın Altındağ ilçesine yerleşti. Yaşadıkları semtlerde en yakın okullara kaydedilen çocuklar, eğitim ve öğretime başlama imkanına kavuştu. Piri Reis İlkokulu'nda tamamı Suriye ve Yemenlilerden oluşan 16 çocuk, aynı sınıfta öğrenim hayatına başladı. Birkaç Türkçe kelimeyle birinci sınıfa giden öğrenciler, ilk zamanlarda iletişim kurmakta zorlandı. Bunun üzerine sınıf öğretmeni Müzeyyen Yılmazoğlu, çocuklarla resim ve müzik aracılığıyla iletişim kurmayı denedi. Öğrencilerden olumlu dönüş alınması üzerine derslere bu şekilde devam eden Yılmazoğlu, bu sayede çocuklara Türkçe'yi sevdirdi.

Müzeyyen Yılmazoğlu, derslerde "Susun, lütfen beni dinleyin. Bana bakar

mısınız?" diye seslendiği çocukların hiçbirinin ilk başta kendisine karşılık vermediğini belirtti. Yılmazoğlu, "Ben de türkü söylüyordum. Çocuklar sesimi çok sevdikleri için susuyorlardı. Ertesi gün o türküyü bir şekilde öğrenerek gelmiş oluyordular" diye konuştu. Öğrencilerin müziğe ilgisinden dolayı geçen yıl koro oluşturmaya karar verdiklerini vurgulayan Yılmazoğlu, "Koroya 'Grup Entegre' adını verdik. 17 yıllık meslek hayatımda öğretmenliğin hazzını yaşadığım sınıf, bu sınıf oldu" dedi.

Suriyeli 8 yaşındaki Sariye Absi, öğretmenlerinin desteğiyle hem Türkçe öğrendiklerini hem de müzik grubu kurduklarını belirtti. 10 yaşındaki Hane Gadir de büyüyünce öğretmen olmak istediğini söyledi. Öğrencilerden 9 yaşındaki Jana Alsaedi ise 5 yaşında resim yapmaya başladığını ve öğretmeni sayesinde kendini geliştirme imkanı bulduğunu ifade etti. AA

Görsel 4.10. Sabah gazetesi 2 Aralık 2019 tarihli haber

Suriyeli çocuklara haber kaynağı olarak yer verilen haberde, "Suriyeli Sariye Absi, öğretmenlerinin desteğiyle hem Türkçe öğrendiklerini hem de müzik grubu kurduklarını belirtti. 10 yaşındaki Hane Gadir de büyüyünce öğretmen olmak istediğini söyledi. Öğrencilerden 9 yaşındaki Jana Alsaedi ise 5 yaşında resim yapmaya başladığını ve öğretmeni sayesinde kendini geliştirme imkanı bulduğunu ifade etti" denilmektedir. Çocukların görüşüne yer veren haber, onların kendilerini ifade etme haklarını kullanmalarına ve haberin öznesi olarak, resim ve müzik eşliğinde aldıkları eğitime yönelik kendi düşüncelerini dile getirmelerine olanak sağlamıştır.

Hürriyet gazetesinin 28 Haziran 2019 tarihli "403 bin Suriyeli Çocuk Eğitim Almıyor" başlıklı haberi, eğitim alamayan Suriyeli çocukları işleyen tek haber olması bakımından önemlidir (Görsel 4.11). Haberde, "Türkiye'de sığınmacı olan Suriyelilerin 1 milyon 47 bini okul çağında çocuklardan oluşuyor. Milli Eğitim Bakanlığı'nın verilerine göre ise Suriyeli çocukların 643 bin 58'i okullarda kayıtlı.

403 bin 942 Suriyeli çocuk eğitim almıyor” denilmektedir. Suriyeli çocukların başat sorunlarından biri olan eğitime erişimdeki güçlüklerle değinen haber, bu konuyu sadece rakamlarla ele almış, eğitimin her çocuk için en temel hak olduğuna, eğitime erişimde yaşanan güçlüklerle baş etme yollarına ya da çocukların neden eğitime erişemediğine yer verilmemiştir. Haberin konuyu yüzeysel bir şekilde ele aldığını ve soruna ve sorunun çözümüne yönelik bir yaklaşımdansa olay odaklı bir yaklaşımı benimsediğini söylemek mümkündür.

Görsel 4.11. Hürriyet gazetesi 28 Haziran 2019 tarihli haber

Suriyeli sığınmacı çocukların eğitimine yönelik haberlerde, eğitim sistemine entegrasyon ve uyum teması öne çıkarken, eğitim alamayan çocukların haberlere konu olmadığı – sadece 1 haberde (Görsel 4.11), yetersiz bir şekilde konuya değinilmiştir - görülmüştür. Eğitime erişimi olmayan dezavantajlı çocuklara haber değeri atfedilmezken, okula giden Suriyeli çocuk sayılarındaki artış, Suriyeli çocukların eğitimi için yapılan destekler sıklıklar gazetelerde işlenen konular arasında yer almıştır. Eğitime erişimi olmayan Suriyeli çocuklara haberlerde yer verilmemesi ise söz konusu çocuklara yönelik bir hak ihlalidir.

4.6.2.3. Çocuğa şiddet

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerde, en çok kodlanan üçüncü tema çocuğa şiddet teması olmuştur. Posta gazetesinin 29 Mart 2020 tarihli “Canavar Anne” başlıklı haberi çocuğa şiddet temalı haberlerden biridir. Haberde çocuk, olumsuz bir olay çerçevesinde, üvey annesi tarafından şiddet görmesi ve hayatını kaybetmesi sonucunda habere konu olmuştur. Haber metninde yer alan şu ifadeler, çocuğun maruz kaldığı şiddetin ayrıntılarıyla tasvir edildiğini göstermektedir: *“Abdullah’ı eve geç geldiği için hortumla dövüp defalarca yere attığını, bayıldıktan sonra yüzüne su döktüğünü, ayılmayan ve ağzından kan gelen çocuğu yatağına yatırdığını itiraf etti”*. Şiddetin bu denli detaylı sunumu, şiddetin pornografikleştirilmesine neden olmaktadır.

Haber metninde çocuğa uygulanan şiddetin yanı sıra *“Kağıt toplayıcılığı yapmaya zorladığı 7 yaşındaki Azzam’ı üvey anne hortumla dövüp yere çarparak öldürdü”* ifadeleri de geçmekte ve çocuğun zorla çalıştırıldığı bilgisi verilmektedir. Bu nedenle haber, hem çocuğa şiddet hem de çocuk işçiliği temalarında kodlanmıştır. Haber metninde, 7 yaşındaki bir çocuğun zorla çalıştırılmasının suç olduğuna ve çocuğa yönelik bir hak ihlalinin varlığına değinilmemiştir.

Görsel 4.12. Posta gazetesi 29 Mart 2020 tarihli haber

Çocuğa şiddet temalı yayımlanan bir başka haber de yine Posta gazetesinde yer alan 3 Mayıs 2019 tarihli “*Caniye Müebbet*” başlıklı haberdır. Haber metninde, “*Ailesine katkı olsun diye parkta su ve mendil satan çocuk 43 yerinden bıçaklanarak öldürülmüştü*” ifadeleri yer almaktadır. Bir önceki haberle benzer şekilde, çocuğa şiddet ve çocuk işçiliği temalarında kodlanan haber metninde hayatını kaybeden çocuğun mendil ve su sattığı bilgisine yer verilmiştir. Haber, 5 yaşındaki bir çocuğun çalıştırılmasını bir suç ya da çocuğa yönelik bir hak ihlali olarak sunmamış, aksine “*ailesine katkı olsun diye*” ifadesiyle, bu suçu meşrulaştırmıştır.

Görsel 4.13. Posta gazetesini 3 Mayıs 2019 tarihli haber

Yukarıda yer verilen iki habere benzer şekilde, sokakta çalıştırılan ya da dilendirilen çocukların ailesinden biri ya da bir yabancı tarafından şiddete de maruz kaldığını gösteren haberler bulunmaktadır. Sabah gazetesinin 12 Şubat 2020 tarihli “9 yaşındaki çocuk evinde ölü bulundu” haberi, benzer haberlerden biridir. Haberde, “*Vücudunda yanık ve kesik izleri*” olduğu belirlenen ve evinde cansız bedeni bulunan 9 yaşındaki Suriyeli çocuğun annesi tarafından dilendirildiği bilgisine

sadece “Mahalleli gözaltı sırasında anneye tepki göstererek çocukları dilendirdiğini öne sürdü” cümlesinde yer verilmiştir.

9 yaşındaki çocuk evinde ölü bulundu

BURSA'DA 9 yaşındaki Suriyeli bir çocuk evinde ölü bulundu. Çocuğun vücudunda yanık ve kesik izleri olduğu belirlendi. Olay Gemlik Eşref Dinçer Mahallesi 127 nolu Sokak'ta meydana geldi. İlk incelemede 11 yaşındaki ablası tarafından boğularak öldürüldüğü öne sürülen çocuğun vücudunda yanık ve kesik izleri olduğu belirlendi. Çocuğun anne ve babası savcılık talimatıyla gözaltına alındı. Mahalleli gözaltı sırasında anneye tepki göstererek çocukları dilendirdiğini öne sürdü. Çocuğun naaşı savcılık incelemesinin ardından kesin ölüm nedeninin tespiti için morga kaldırıldı.

Görsel 4.14. Sabah gazetesi 12 Şubat 2020 tarihli haber

Yukarıdaki metinlerde habere konu olan çocuklar, ya hem aile içi şiddet görmekte ve sokakta çalıştırılarak veya dilendirilerek tehlikenin içine sürüklenmekte, başka bir deyişle, hem ev içinde hem de ev dışında suça maruz kalmaya açık bırakılmakta ya da sokakta çalıştırıldığı için bir yabancı tarafından şiddete mazur kalmaktadır. Öte yandan haber metinlerinde çocukların karşı karşıya kaldığı bu tehlikeden bahsedilmemekte, sadece çocukların maruz kaldıkları şiddet olay odaklı bir sunumla ele alınırken, zorla çalıştırılmaları ya da dilendirilmeleri satır arasında belirtilmektedir. Çocuğa şiddetin bir hak ihlali olduğu vurgusuna haberlerde rastlanmamakla birlikte, çocuğun korunma hakkından ve devletlerin bu konudaki yükümlülüklerinden de söz edilmemektedir.

4.6.2.4. Topluma entegrasyon/uyum

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haber metinleri incelendiğinde en fazla kullanılan dördüncü temanın çocukların topluma entegrasyon ve uyumuna yönelik gerçekleştirilen etkinlikler ve atılan adımlara ilişkin olduğu görülmüştür. Bu tema

altında yer alan haberlerin Suriyeli sığınmacı çocukları olumlu olayla ilişkisi çerçevesinde sunduğunu söylemek mümkündür.

Posta gazetesinin 19 Ağustos 2019 tarihli “*Şehre bir sirk gelir...*” başlıklı haberi topluma entegrasyon/uyum kategorisinde kodlanan haberlerden biridir. Hem Mardinli, hem de Suriyeli ve Iraklı çocukları bir araya getiren ve “*savaştan kaçan çocukları yeniden hayata döndürmeyi*” amaçlayan bir sirk festivalini konu alan haberde, “*...düzenlenen bu etkinliklerle, çocuklara, en temel hakkı olan ancak savaş ve zor koşullar nedeniyle ellerinden alınan oyun oynama hakkı yeniden kazandırılmaya çalışılıyor*” ifadeleri yer almaktadır. Haber, çocukların oyun oynama hakkına değinen ve savaş travması yaşayan çocukların topluma yeniden entegrasyonu için oyunun öneme işaret eden tek haber olması bakımından dikkat çekicidir.

Görsel 4.15. Posta gazetesi 19 Ağustos 2019 tarihli haber

Posta gazetesinin “Şehre bir sirk gelir...” başlığıyla yayımladığı habere, Sabah gazetesi 19 Ağustos 2019 tarihinde, “Her şey çocuklar biraz gülsün diye” başlığıyla birinci sayfadan yer vermiştir. Haberin devamı Sabah gazetesinde dördüncü sayfada “Her şey çocuklar için” başlığıyla yayımlanmıştır. Sabah gazetesi, haberi ele alırken, Posta gazetesinden farklı olarak çocuğun en temel haklarından biri olan oyun hakkına değinmemiştir. Posta gazetesinde, etkinliğin amacı savaştan kaçan çocukların ellerinden alınan oyun oynama hakkının tekrar kazandırılması şeklinde dile getirilirken, Sabah gazetesinde, etkinliğin amacı “Savaştan kaçan çocukların travmalarını atlatmalarına yardımcı olmak” olarak ifade edilmiş ve çocuğun oyun

hakkı vurgulanmamıştır. Öte yandan, Posta gazetesi haber metninde çocuğun görüşüne yer vermezken, Sabah gazetesi Sirk okuluna katılan 14 yaşındaki Suriyeli Ziyat El Makid'in Sirk okuluna yönelik görüşlerine yer vermiş ve çocuğun kendini ifade etmesine olanak tanımıştır.

Sabah gazetesinin 3 Şubat 2019 tarihinde yayımlanan “*Koruma altındaki çocukların kayak keyfi*”, Hürriyet gazetesinin 13 Nisan 2019 tarihli “*İşte sporun gücü*” başlıklı haberi, Milliyet gazetesinin 21 Haziran 2019 tarihli “*Mülteci çocuklara atla terapi*” haberi topluma entegrasyon/uyum kategorisinde kodlanan haber örneklerinden bazılarıdır.

4.6.2.5. Cinsel istismar, taciz, çocuk evliliği

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haber metinleri incelendiğinde en fazla kullanılan beşinci temanın “cinsel istismar, taciz ve çocuk evliliği” teması olduğu görülmüştür. Bu tema altında kodlanan haber sayısı (14), topluma entegrasyon/uyum teması altında kodlanan haber sayısı ile eşittir.

Milliyet gazetesinin 4 Haziran 2019 tarihli “*Şaşırtan karar!*” başlıklı haberi (Görsel 4.16.) bu tema altında kodlanan haberlerden biridir. Haberin spotunda “*Türkiye’de 15 yaşından küçük Suriyeli bir kız çocuğu hamile kalınca, ‘eşi’ne istismar davası açıldı. Ama İstanbul’daki mahkeme, olayın Suriye için normal olduğu gerekçesiyle sanığı beraat ettirdi!*” ifadeleri yer almaktadır. Haberde, 15 yaşından küçük bir kız çocuğuyla dini nikahla evlenen sanığın beraat ettirilme nedeni, söz konusu evliliğinin Suriye’de normal karşılanması olarak belirtilmiştir. Çocuğa cinsel istismarda alınan beraat kararının “şaşırtan karar” olarak betimlenmesi, Suriye için normal bir durum olarak nitelendirilse de çocuk evliliğinin normal bir durum olarak karşılanamayacağına yönelik bir vurgu olarak anlamlandırılabilir.

Şaşırtan karar!

Suriye'deki savaştan kaçan ailesiyle Türkiye'ye sığınan 15 yaşından küçük A.J. adlı kız çocuğu, kendisi gibi savaştan kaçan 25 yaşındaki Suriyeli E.F. ile resmi nikahsız evlendirildi. Hamile kalan A.J. doğum için hastaneye kaldırılınca hastane yönetimi savcılığa ihbarda bulundu. Savcılık E.F. hakkında "çocuğun cinsel istismarı" suçundan dava açtı. Mahkeme, çocukla ilişkiye giren E.F.'yi "suç işlemeyi, hata yaptı" diyerek beraat ettirdi. Kararın gerekçesinde, Suriye'de evlenmek için 'cinsel olgunluğa erişmenin yeterli olduğu' iddiasının bulunması dikkat çekti.

Yargılama sırasında sanık E.F. savunmasında, "Suriye'de kız çocukları benim eşim A.J. ile evlendiğim yaşta da evlilik yapabilmektedir. Mağdur ile imam nikahı ile Türkiye'de 2015'te evlendik. Bir çocuğum var" dedi. Mağdur A.J. ve ailesi ise sanıktan şikayetçi olmadıklarını belirtti.

İstanbul 3. Ağır Ceza Mahkemesi, iki tarafın da Suriyeli olduğunu, savaş sebebiyle Türkiye'ye geldiklerini, Suriye'de evlenmek için cinsel olgunluğa erişmenin yeterli olduğunu, sanığın Türk kanunlarını bilmediğini, ergenliğe erişmiş olan mağdurun Suriye'de evlenebildiğini, ailenin bu evliliğe rıza gösterdiğini, şikayetçi olmadıklarını, evliliğin iki tarafın isteğiyle gerçekleştiğini, sanığın cinsel ilişkiye girmesinin hata halini oluşturduğunu belirterek, sanığın beraatine karar verdi.

'Kanuna aykırı'

Türk Hukukçu Kadınlar Derneği'nin eski başkanı, avukat Aydeniz Tuskan, kararı "Türkiye'de yaşayan kişi için yabancı da olsa Türk hukuku geçerlidir. Bu çok hukukludur. Lozan'a ve Cumhuriyet kanunlarına aykırıdır. Bizde tek hukuk sistemi vardır. Verilen karar buna aykırıdır. Türkiye'de yaşayan tüm vatandaşlar aynı ve tek bir hukuk sistemine göre yargılanırlar" sözleriyle değerlendirdi.

Türkiye'de 15 yaşından küçük Suriyeli bir kız çocuğu hamile kalınca, 'eşi'ne istismar davası açıldı. Ama İstanbul'daki mahkeme, olayın Suriye için normal olduğu gerekçesiyle sanığı beraat ettirdi!

'Çocuk hukuken korunmalı'

İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi Başkanı, avukat Aşkın Topuzoğlu, "Bu ülkede yaşayan herkese aynı hukuk sistemi uygulanır. 18 yaşını bitirmemiş kişi çocuktur. Çocukların korunmaları gerekir. Bu çocuk bizim sorumluluğumuzda olduğundan hukuken korunması lazım. Kanunları bilmemek mazeret sayılmaz. Bizim için nasil mazeret sayılmıyorsa, yabancı kişiler için de mazeret sayılmaz. Yasa kimseye farklı uygulanamaz. O çocuğun tüm korumalardan faydalanması lazım. Buna hukuk da dahil" dedi.

Görsel 4.16. Milliyet gazetesi 4 Haziran 2019 tarihli haber

Haberde, Türk Hukukçu Kadınlar Derneği eski başkanına ve İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi Başkanı'na, eşdeyişle, çocuk hakları alanında bilgi sahibi kişilere haber kaynağı olarak yer verilmiştir. Haber metninde, dezavantajlının lehine bir anlatım benimsenmiş, çocuğun hukuken korunması gerektiği vurgulanarak, 18 yaşın altındaki herkesin çocuk olduğu, belirtilmiş ve çocuk yaşta evliliğin kanuna aykırı olduğu ifade edilmiştir. İstanbul Barosu Başkanı avukat Aşkın Topuzoğlu'nun haber metninde geçen ifadeleri haberde dezavantajlının lehine anlatımın örneklerindendir: "Bu ülkede yaşayan herkese aynı hukuk sistemi uygulanır. 18 yaşını bitirmemiş kişi çocuktur. Çocukların korunmaları gerekir. Bu çocuk bizim sorumluluğumuzda olduğundan hukuken korunması lazım." Haber, sadece Suriyeli kız çocuğuna istismar davasından "eşi"nin beraat ettiği bilgisini vermekle yetinmemiş, çocuk evliliği sorununa ve kararın yanlışlığına değinerek olay odaklı bir anlatımdansa soruna ve sorunun çözümüne odaklı bir anlatım benimsemiştir. Haber metninde yer verilen ve yukarıda sözü edilen ifadelerden, haberin haklar konusunda bilgilendirici ve farkındalık yaratıcı olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla Milliyet

gazetesinin 4 Haziran 2019 tarihli “*Şaşırtan karar!*” başlıklı haberini haklara duyarlı bir habercilik örneği olarak göstermek mümkündür.

Suriyeli kızlar çocuk yaşta evlendiriliyor

Prof. Cankurtaran Suriyelilerle ilgili araştırmasını Medis'te açıkladı: “Suriyeli çocuklar 12 yaşında evlendirilip hizmetçi gibi kullanılıyor”

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölüm Başkan Yardımcısı Prof. Özlem Cankurtaran, Suriyeli kadınlarla ilgili araştırmasını TBMM'de açıkladı. Cankurtaran “Suriyeli kız çocukları 12 yaşında evlendiriliyor. En az 2 kayıinvalideleri oluyor. Birden fazla evlilik var. Hiçbir hak da tanınmıyor. 12 yaşında evlendirilen kız çocukları çocuk gelin oluyor ve görevleri sadece hizmet etmek” dedi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü Araştırma Görevlisi Hande Albayrak ise şu bilgileri verdi: “Bu çocuklar 12-14 yaşlarında genellikle akrabalarıyla evleniyorlar. O aile içerisinde, gücü en yukarıda olan kimse onun çocuğuyla evleniyorlar. Şiddette görüyorlar. Eğer bu kadının ailesi de güçlüyse şiddete maruz kalmıyor.”

Görsel 4.17. Sözcü gazetesi 29 Ekim 2019 tarihli haber

Sözcü gazetesinin 29 Ekim 2019 tarihli “*Suriyeli kızlar çocuk yaşta evlendiriliyor*” başlıklı haberi, çocuk evliliğine dikkat çekmesi bakımından önemli görülmüştür. Haber, incelenen zaman diliminde, doğrudan Suriyeli çocukların zorla evlendirilmesini konu alan tek haberdir. “*Suriyeli kadınlarla ilgili araştırma*” bulgularına yer verilen haber metninde, araştırmayı yapan akademisyenler habere kaynaklık etmiştir. Haber metninde, “*Suriyeli kız çocukları 12 yaşında evlendiriliyor. En az 2 kayıinvalideleri oluyor. Birden fazla evlilik var. Hiçbir hak da tanınmıyor. 12 yaşında evlendirilen kız çocukları çocuk gelin oluyor ve görevleri sadece hizmet etmek*” denilmektedir. Bu ifadeler, Suriyeli kız çocuklarının ikinci ya da üçüncü “eş” olarak evlendirilmelerine, ev halkına sadece hizmet etmekle görevlendirildiklerine ve bu çocuklara hiçbir hak tanınmıyor oluşuna dikkat çekilmiştir.

Haberin devamında, araştırmada yer alan bir başka haber kaynağının şu sözleri yer almaktadır: *“Bu çocuklar 12-14 yaşlarında genellikle akrabalarıyla evleniyorlar. O aile içerisinde, gücü en yukarıda olan kimse onun çocuğuyla evleniyorlar. Şiddette görüyorlar. Eğer bu kadının ailesi güçlüyse şiddete maruz kalmıyor”*. Söz konusu ifadelerde, Suriyeli kız çocuklarının zorla evlendirilmesi, yetişkin bireylerin kendi rızasıyla yaptıkları evlilikler gibi sunulmuş olması bakımından sorunludur. Haber metninde, *“Bu çocuklar (...) evleniyorlar”*, *“onun çocuğuyla evleniyorlar”* gibi ifadelerin yer alması ve Suriyeli kız çocukları için *“bu kadınlar”* tanımlamasının kullanılması, çocukların kendi istekleriyle evlendikleri yönünde bir algıya neden olabilmekte, çocuk evliliğinin bir hak ihlali olduğu gerçeğinin ise üstünü örtmektedir.

Haber metninde, gerçekleştirilen akademik bir çalışmaya yönelik bilgileri doğrudan araştırmayı yapan haber kaynaklarının ifadeleriyle aktarılmış, ancak haber işlenirken hak temelli bir yaklaşım benimsenmemiştir. Haber, Suriyeli kız çocuklarının yaşadığı en önemli sorunlardan biri olan çocuk evliliği konusunda bilgilendirici olmakla birlikte, çocuk evliliğinin bir hak ihlali olduğuna, bu çocukların eğitimden mahrum kaldıklarına, oyun haklarının ellerinden alındığına ve birer yetişkin olmaya zorlandıklarına değinilmemiş, çocuk evliliği sorununa yönelik mücadele yöntemlerinden bahsedilmemiştir.

4.6.2.6. Doğum oranları ve çocuk nüfusu

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberler incelendiğinde, doğum oranları ve çocuk nüfusu temasında toplam 6 haber kodlanmış ve en çok kodlanan temalar sıralamasında onuncu sırada yer almıştır. Bu tema altında kodlanan haberler sayıca fazla olmamasına karşın hak odaklı habercilik açısından incelendiklerinde bazı sorunlar barındırdıkları gözlemlenmiş ve nitel analize dahil edilmeleri gerekli görülmüştür.

Sözcü gazetesinin 22 Ocak 2019 tarihli *“Kilis’te Suriyeli çocuk sayısı, Türk’ü geçti”* başlıklı haberi, doğum oranları ve çocuk nüfusu teması altında kodlanan haberlerden

biridir. Kilis'teki Suriyeli çocuk doğum oranlarına vurgu yapılan haber metninde, “Kilis'te 2018'de doğan Suriyeli çocuk sayısı, yeni doğan Türk çocuklarını geçti” denilerek, bir siyasi parti temsilcisinin şu ifadelerine yer verilmiştir: “Belediye Başkanı şehir girişine astığı afişte nüfus dağılımını 93 bin Kilisli, 131 bin Suriyeli olarak belirtmiştir. 2018 yılı içinde toplam 4 bin 111 doğum olayının 2 bin 524'ü Suriyeli, bin 587'si Türk vatandaşıdır. Bugünlerde ticaret ve sanayi odasına yapılan kayıtların yüzde 80'i Suriye, yüzde 20'si Türk uyruklu kişilerden oluşmaktadır. Önlem alınmazsa bir süre sonra oda başkanının Suriyeli olması bizleri şaşırtmayacaktır”. Haberde Suriyeli çocukların sayısal olarak çokluğu öne çıkarılmış ve bu durum önlem alınması gereken bir sorun olarak ele alınmıştır. Haber metninde, Suriyeli sığınmacı çocukların bir tehdit olarak yansıtıldığını, biz ve onlar ayrımı üzerine inşa edilen bir dil kullanıldığı söylemek mümkündür.

Kilis'te Suriyeli çocuk sayısı, Türk'ü geçti

KİLİS'te 2018'de doğan Suriyeli çocuk sayısı, yeni doğan Türk çocuklarını geçti. Geçen yıl Kilis'te 2 bin 524 Suriyeli çocuk doğdu. Türk doğan çocuk sayısı ise bin 587 oldu... İYİ Parti Gaziantep Milletvekili Hüseyin Filiz konu ile ilgili Meclis'te açıklama yaptı. Suriyelilerin bazı illerde demografik yapıyı değiştirmeye başladığını belirten Filiz, “Belediye Başkanı şehir girişine astığı afişte nüfus dağılımını 93 bin Kilisli, 131 bin Suriyeli olarak belirtmiştir. 2018 yılı içinde toplam 4 bin 111 doğum olayının 2 bin 524'ü Suriyeli, bin 587'si Türk vatandaşıdır. Bugünlerde ticaret ve sanayi odasına yapılan kayıtların yüzde 80'i Suriye, yüzde 20'si Türk uyruklu kişilerden oluşmaktadır. Önlem alınmazsa bir süre sonra oda başkanının Suriyeli olması bizleri şaşırtmayacaktır” diye konuştu. Deniz AYHAN/ANKARA

Görsel. 4.18. Sözcü gazetesi 22 Ocak 2019 tarihli haber

Sözcü gazetesinin 26 Şubat 2020 tarihli “Hatay'da plebisit yapılırsa Suriye çıkar” başlıklı haberinde de, “Kilis'teki çocuk sayısı Türk'ü geçti” haberine benzer şekilde sığınmacı çocukların sayısına vurgu yapmakta ve Suriyeli sığınmacı çocuklar sayılardan ibaret olarak sunmaktadır. “Bizim misafir dediğimiz, başkasının mülteci

dediği bu insanların kalıcı olmasını istemiyoruz. Bunun için Suriye ile temas gerekir. Bir çadıra gittik. Çadır 4 metrekare ama içinde 6 çocuk var. Kadın 22, erkek 26 yaşında. Şu anda 3 milyon 700 bin kişiden söz ediliyor ama 600 binin üzerinde de çocuk var. Her doğan çocuk Türk olarak kayıtlara geçiyor. Bu doğum oranıyla 12 yılda Suriyelilerin nüfusu bizim nüfusumuzu geçecek” ifadelerinin yer aldığı haber metninde, ötekileştirici ve dışlayıcı bir dil kullanıldığını ve Suriyeli çocuk sayısındaki artışın bir tehdit olarak görüldüğünü söylemek mümkündür.

LÜTFÜ SAVAŞ: **Hatay’da** **plebisit** **yapılsa** **Suriye çıkar’**

HATAY Büyükşehir Belediye Başkanı Lütfü Savaş, bir TV programında hızla artan Suriyeli nüfusuna dikkat çekerek plebisit (halk oylaması) yapılması durumunda Suriye’nin tercih edileceğini iddia etti. Savaş, 12 yılda Suriyelilerin nüfusunun Hatay’ın nüfusunu geçeceği uyarısını yaparak şunları kaydetti:

“Bizim misafir dediğimiz, başkasının mülteci dediği bu insanların kalıcı olmasını istemiyoruz. Bunun için Suriye ile temas gerekir. Bir çadıra gittik. Çadır 4 metrekare ama içinde 6 çocuk var. Kadın 22, erkek 26 yaşında. Şu anda 3 milyon 700 bin kişiden söz ediliyor ama 600 binin üzerinde de çocuk var. Her doğan çocuk Türk olarak kayıtlara geçiyor. Bu doğum oranıyla 12 yılda Suriyelilerin nüfusu bizim nüfusu geçecek. Şu anda Reyhanlı da bizden fazlalar. Yayladağ seçimin sonucunu Suriyeliler belirledi. Hepsi iktidar partisine oy attı.”

Görsel 4.19. Sözcü gazetesi 26 Şubat 2020 tarihli haber

Hürriyet gazetesinin 26 Ekim 2019 tarihli “*Günde 350 Suriyeli bebeğin sırrı*” başlıklı haberinde de yukarıda ele alınan haberlerle benzer şekilde Suriyeli sığınmacı çocuklar sayısal çokluklarıyla habere konu olmuşlardır. Haber metninde, günde 350 Suriyeli bebek doğduğu belirtilmiş ve zor şartlar altında yaşıyor olmalarına rağmen Suriyeli kadınların “*hepsinin kucağında birer tane başı kabak baldırı çıplak çocuk*” olduğu dile getirilmiştir. Suriyeli çocukları nitelendirirken kullanılan “başı kabak

baldırı çıplak” ifadesinin çocuğu küçük düşürücü bir anlatıma yol açtığını söylemek mümkündür.

Çocuk doğum oranları ve çocuk nüfusu teması altında kodlanan haberlerin hiç birinde dezavantajlının lehine, başka bir ifadeyle, çocuktan yana bir anlatım benimsenmemiştir. Sayısallaştırılarak, birer kitle ya da yığın olarak sunulan çocuklar, sorun ya da tehdit olarak görülmüştür. Dolayısıyla, söz konusu haberlerde, çocuğun yararını gözeten, hak temelli bir yaklaşımın eksik olduğunu söylemek mümkündür.

4.6.2.7. Nitel analizde incelenen diğer haber metinleri

Önceki bölümlerde, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik en çok kodlanan ilk 5 tema ve bu temalara ek olarak hak haberciliği açısından sorunlu içerikler barındıran “doğum oranları ve çocuk nüfusu” temasından örnek haberlere nitel analiz uygulanmıştır. Bu bölümde ise, yukarıda bahsi geçen temaların dışında kalan ancak hak odaklı habercilik açısından nitel analiz potansiyeli taşıyan haberler incelenmiştir. Bu haberler, “savaş ya da ölüm sonucu ölüm/yaralanma”, “sağlık” ve “diğer” kategorisinde kodlanan haberlerdir.

İncelenen haberlerden biri, Milliyet gazetesinin 13 Ağustos 2019 tarihli “*Savaş mağduru çocuklardan hayata röveşata*” başlıklı haberdır. Savaş ya da terör sonucu ölüm/yaralanma ve sağlık temalarında kodlanan haber, Suriye’deki savaşta sağ bacaklarını kaybeden çocukların protez bacak uygulamasının ardından mutluluğu haberde işlenmiştir. Gazetenin birinci sayfasından ve manşetten verilen haberin, 8. Sayfada devamı yer almaktadır. Devam sayfasında “*Sevinçten uçuyorlar*” başlığı kullanılmıştır. Haberde kullanılan “*Hayata röveşata*” başlığı ile birlikte protez bacak yapılan çocukların top oynayan görseli kullanılmış, çocukların tekrar top oynayabiliyor olması, hayata karşı kazanılan bir zafer olarak ilişkilendirilmiştir. Fotoğraf üstü yazısında, Basın Yasası’na ithafta bulunulmuş ve “*Yasalar suç mağduru çocukların isim ve yüzlerinin gizlenmesini emrediyor. Biz de mozaikleme yerine çocukların yüzlerine umut kondurduk*” denilerek gülümseyen emoji ile çocuğun yüzünün görülmesi önlenmiştir. Böylelikle haberde savaş mağduru çocukların kimliklerinin ve kimliklerini açık edecek görüntülerinin gösterilmemesine

özen gösterilmiştir. Haber metinde çocukların “suç mağduru” oldukları ifade edilerek, savaş ve silahlı çatışma durumunda çocuklara yönelik her türlü baskı ve insanlık dışı muamelenin suç olduğu ima edilmiş, çocuğun sağlık hakkı ya da tıbbi yardım hakkı konusunda doğrudan bir ifade bulunmamasına karşın, Uluslararası Doktorlar Derneği başkanının uzuv kaybı yaşayan insanlara karşı protez uygulamasını “ciddi bir sorumluluk” olarak gördüğünü belirttiği ifadelere yer verilmiştir.

Görsel. 4.20. Milliyet gazetesi 13 Ağustos 2019 tarihli haber

Araştırmanın nicel bölümünde, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik incelenen toplam 130 haberden sadece 14'ünde çocuğun görüşüne yer verildiği başka bir ifadeyle çocuğun kendini ifade etme hakkını kullanabildiği görülmüştür. Söz konusu haber metni, iki çocuğu da haber kaynağı olarak kullanarak, çocuğun görüşüne yer veren nadir haberlerden biri olmuştur.

Sabah gazetesinin 24 Nisan 2019 tarihli “*Başkan kardeşimin ekmeğini kesme*” başlıklı haberi, 23 Nisan’da Suriyeli bir çocuğun Ağrı’da Belediye Başkanı koltuğuna oturmasını konu almıştır. Birinci sayfadan verilen haberin on üçüncü sayfada devamı yer almakta ve devam sayfasında haber, “*Bolu Belediye Başkanım Suriyeli kardeşimin ekmeğini kesme*” başlığıyla sunulmaktadır.

Görsel 4.21. Sabah gazetesi 24 Nisan 2019 tarihli haber

Haber, çocuklara ait bir gün olan 23 Nisan’da Suriyeli sığınmacı çocuklara yer veren tek haber olması bakımından önemli görülmüştür. Serdar M. Değirmencioğlu, 23 Nisan’da basının çocuklara nasıl yer verdiğini araştırdığı çalışmasında, Çocuk Bayramında çocukların seslerinin gazeteler tarafından duyurulmadığını, çocuğun görüşlerine yer verildiğinde ise bu görüşlere ayrılan yerin politikacılara ve diğer kişilere ayrılan yere oranla çok daha az olduğunu belirtmektedir (2012: 142). Değirmencioğlu’nun değindiği bir başka nokta da, gazetelerin, çocukların politik bir araç olarak kullanıldığı yazılara daha geniş ölçüde yer ayırmaları konusundadır (2012: 142). Suriyeli çocuğun 23 Nisan’da Belediye Başkanı koltuğuna oturmasını

işleyen haber metninde de çocuğun politik bir araç olarak kullanılması söz konusudur. Haber metninde, Belediye Başkanı'nın *"Maalesef CHP'li Bolu Belediye Başkanı Berivan gibi çocukların ekmeğini kesmeye çalışıyor. Bunu da Türk halkının vicdanına bırakıyorum. Biz Ağrı'daki çocuklarla birlikte Türkiye'ye 'Berivan başımızın tacıdır' diyoruz"* sözlerine yer verilmiş. Sonrasında ise, Suriyeli Berivan'a belediyeye vereceği ilk talimatın sorulduğu belirtilerek, çocuğun şu ifadelerine yer ayrılmıştır: *"Bolu Belediye Başkanım, Suriyeli kardeşlerimin ekmeğini kesme"*. Haber metninde, çocuğun politik bir olayı eleştirmek için araç olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Haberde, çocuğun başka ifadelerine yer verilmemiş, yaşadığı sıkıntılar ya da sorunları üzerinde durulmamıştır. Çocuğun kendisine adanmış bir günde haberde öne çıkarılan çocuğun kendisi ya da sorunları olmamış, çocuk daha "önemli" bir politik hedefi eleştirmek için araç olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla, çocuk hakları açısından haber metnine bakıldığında, çocuğun yararını göz önünde tutan bir bakış açısının ve hak temelli bir yaklaşımın eksikliğinden söz etmek mümkündür.

Görsel 4.22. Hürriyet gazetesi 21 Haziran 2020 tarihli haber

Nitel analizde incelenen son haber olan Hürriyet gazetesinin 21 Haziran 2020 tarihli “*Duy beni Ghena*” başlıklı haberi, sağlık kategorisinde kodlanan haberlerden biridir. İşitme engelli 8 yaşındaki Suriyeli Ghena’nın tedavisi için Türkiye’ye geldiklerini belirten babasının mücadelesini konu alan haberin fotoğraf üstü yazısında “*mülteci bir babanın haykırışı*” ifadesi yer almaktadır. Haber, dezavantajlının sesini duyurması, sorununu dile getirmesi ve onu görünür kılması bakımından önemlidir. Haberde Ghena’nın tedavisinin önündeki maddi engel üzerinde durularak sorun odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Yanı sıra, Ghena ile benzer durumda çok sayıda sığınmacı çocuk olduğu Mültecilerin Sosyal Uyum Projesi Koordinatörü’nün şu sözleri ile ifade edilmektedir: “*Danışmanımız ve kızının hikayesi, çocuklarının sağlığı ve can güvenliğinin ilk sıraya koyarak ülkemize gelmiş birçok mülteci ile çok benzer. Sadece mülteci de değil, kırdan kente göçen ve bu süreçte sevdiklerini iyiliğe eriştirmek adına en zor şartların altına girmekten çekinmeyen babaların hikayesi hep aynı*”. Bu ifadelerden, çocuğunun sağlığı için Türkiye’ye gelen çok sayıda sığınmacı olduğu, hem de ülke içinde çocuğunun sağlığı için kırdan kente göçen çok sayıda kişi olduğu anlaşılmaktadır. Haber metninde, Ghena’nın sorunu (tedavi için maddi yetersizlik) dile getirilirken, çocuğun en temel haklarından biri de sağlık hakkı üzerinde durulmamış, Ghena için ve onunla aynı durumu yaşayan çocuklar için sorunun çözümüne katkı sağlayacak bir yaklaşım sergilenmemiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuklar, gelişmişlik düzeyine göre boyutu ve şiddeti değişmekle birlikte hemen hemen tüm toplumlarda hak ihlalleriyle karşılaşmaktadır. Medyanın sorumluluklarından biri de toplumda seslerini yeterince duyurma imkânı bulamayan, hakları ihlal edilen, kadınlar, çocuklar, engelliler gibi toplumdaki dezavantajlı kesimlerin seslerini duyurmak, onlara yönelik hak ihlallerini gündeme taşımak, haklar konusunda halkı bilgilendirmek ve farkındalık yaratmaktır. Öte yandan, medya kimi zaman hak ihlallerini habere konu ederken kendisi de hak ihlallerine neden olabilmektedir. Alternatif habercilik arayışları içinde yer alan hak haberciliği, medyanın rolünü sadece haklar konusunda insanları bilgilendirmekle sınırlı görmemekte, insanı ve insan haklarını merkeze alan ve haber yaparken hak ihlaline neden olmayan bir habercilik arayışının peşinden gitmektedir.

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesini konu alan bu çalışmada, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Posta ve Sözcü gazetelerinde 1 Ocak 2019 – 30 Haziran 2020 tarihleri arasında yayımlanan haberler incelenmiştir. İçerik analizi sonucunda, söz konusu gazetelerde Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik 130 habere ulaşılmıştır.

18 aylık süre boyunca Suriyeli sığınmacı çocuklara ilişkin sadece 130 haberin yayımlanmış olması, basında bu çocukların yeterince görünür olmadığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Suriyeli çocukların medyada temsiline ilişkin 2015 yılında Aslıhan Ardiç Çobaner ve 2017 yılında Merve Şentöregil tarafından gerçekleştirilen iki farklı çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış ve Suriyeli sığınmacı çocukların medyada yeterince yer bulmadıkları belirtilmiştir. Benzer şekilde, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, çocuklar dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturmasına karşın medyanın kapsadığı konuların yüzde beşinden azının çocuklarla ilgili olduğunu ifade etmiştir (Alankuş, 2012: 30). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 13. Maddesi çocuğun ifade özgürlüğünü güvence altına almakta ve çocuğun yazılı, sözlü ya da basılı her türlü kitle iletişim aracından bilgi ve enformasyon edinme hakkı olduğu vurgulanmaktadır (UNICEF, 2004). Dolayısıyla Suriyeli sığınmacı

çocukların medyada yeterince temsil edilmemesini ya da yok sayılmasını bir hak ihlali olarak değerlendirmek mümkündür.

Sözleşme'nin 12. maddesinin 1. Bendi ise görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip olan her çocuğa, kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını tanımaktadır (UNICEF, 2004). İncelenen 130 haberden yalnızca 14'ünde başka bir deyişle haber metnlerinin %10,8'inde haber kaynağı olarak çocuğa yer verildiği görülmüştür. Yanı sıra, çocuğun haber kaynağı olarak kullanıldığı bazı haber metinleri ise hak odaklı habercilik açısından bakıldığında sorunludur. Nitel analizde incelenen ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda Suriyeli Berivan'ın habere kaynaklık ettiği haber, çocuğun görüşüne yer vermesine karşın sorunlu bir yaklaşım sergilemiş ve haber metninde çocuk politik bir olayı eleştirmek için araç olarak kullanılmıştır. Öte yandan, incelenen 130 haberden 50'sinde haber kaynağı bilgisine yer verilmezken, haber metnlerinin yaklaşık yarısında (%50,8) çocuk dışında kişi, kurum ve kuruluşların görüşüne yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir deyişle, Suriyeli sığınmacı çocukları konu alan haber metnlerinin %88,2'sinde çocuğun görüşüne yer verilmemiş, çocuğa kendini ifade etme hakkı tanınmamıştır.

İncelenen gazetelerde, Suriyeli sığınmacı çocuklar habere konu olduklarında en çok 27 haberle, kaza ya da ihmal sonucu ölüm/yaralanma temasıyla gündeme geldikleri görülmüştür. Bu temayı sırasıyla, 24 haberle (%18,4) "eğitim" teması, 18 haberle (%13,8) "çocuğa şiddet" teması, 14 haberle (%10,7) "topluma entegrasyon/uyum", 14 haberle (%10,7) "cinsel istismar/taciz/çocuk evliliği" teması takip etmiştir. Suriyeli çocuklar habere konu olduklarında çoğu kez kaza, ihmal, cinayet, şiddet, cinsel taciz mağduru olarak temsil edilmişlerdir. Sık karşılaşılan topluma entegrasyon/uyum ve eğitim temalarında ise Suriyeli çocuklar genellikle devletin, uluslararası örgütlerin ya da sivil toplum kuruluşlarının onlara sağladığı imkanlarla - eğitim için yapılan masraflar, öğretmen ataması, dil eğitimi, sosyal uyum kapsamında düzenlenen etkinlikler gibi - gündeme gelmişlerdir.

Suriyeli sığınmacı çocukların gazetelerde olumlu ya da olumsuz olayla ilişkili olarak nasıl temsil edildikleri incelendiğinde ise 130 haberden 86'sında (%66,2), sığınmacı çocukların şiddet, cinayet, kaza, yaralanma, ihmal gibi olumsuz olaylarla ilişkili olarak temsil edildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çocuğun olumlu olaylarla ilişkili olarak temsil edildiği haber sayısı ise 44'tür. Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin yarısından fazlasında çocuğun olumsuz olayla ilişkili olarak temsil edildiği görülmüştür. Bu durum ise Suriyeli sığınmacı çocukların olumsuz olayın konusu olduklarında daha fazla haber değeri taşıdığı anlamına gelmektedir. Alankuş, yaygın medyadaki çocuğa yönelik başat imgeyi “başı derttekiler” ya da “başa dert olanlar”ın oluşturduğunu belirtmektedir (2019: 39). İncelenen gazetelerde, Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik başat imgenin, şiddet mağduru, cinsel taciz mağduru, kaza ya da ihmal mağduru çocuk temsilleriyle “başı derttekiler” olduğunu söylemek mümkündür. Eşdeyişle, sığınmacı çocuklar sıklıkla olumsuz olaylarla ilişkili olarak ve mağduriyetleri üzerinden yaygın basında kendilerine yer bulabilmiştir.

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik incelenen haber metinlerinde karşılaşılan sorunlardan bir diğeri ise özellikle Suriyeli çocuk doğum oranları ve çocuk nüfusunu konu alan haberlerde, Suriyeli çocukların sayısal olarak çokluğunun öne çıkarılması ve bu durumun önlem alınması gereken, tehdit oluşturan bir sorun olarak ele alınmasıdır. Suriyeli çocukları sayısallaştırma gayreti içerisinde olan haber metinlerinde “-i aşkın”, “sayıları artan”, “600 binin üzerinde” gibi ifadeler yer almakta ve çocuklardan bir “yığın” gibi söz edilmektedir. Suriyeli sığınmacılara yönelik 2015 yılında yayımlanan ve 15 Mart 2011- 31 Mayıs 2015 tarihleri arasında kapsayan *Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar* başlıklı raporda İbrahim Efe de benzer sonuçlara ulaşmış ve Suriyelileri nicelendiren veya sayısal tanımlama yoluna giden temsil biçimlerinde, artan Suriyeli sayısının olumsuz ve sorunlu olduğu vurgusunun yer aldığını ve bu tür kullanımların tehdit içeren ve önlem alınması gereken bağlamlarda yer aldığını belirtmiştir (2015: 47). Suriyeli çocukların doğum oranları ve nüfusu üzerinden sayılara indirgenerek, tehlike anlatısının uzantısı olarak görüldüğü söz konusu haber metinlerinde, çocukların “başa dert olanlar” imgesiyle sunulduğunu söylemek mümkündür.

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlere atfedilen önemin anlaşılması için habere konu olma oranlarının yanı sıra, haber metnlerinin gazetelerin hangi sayfalarında yer aldığı ve sayfalardaki konumları incelenmiştir. Sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin %49,3 oranıyla gazetelerin üçüncü ve dördüncü sayfaları dışında kalan iç sayfalarında yayımlandığı görülmüştür. Çocuklara ilişkin haberlerin %24,6'sı "Polis-Adliye Sayfası" olarak da nitelendirilen üçüncü sayfada yer almıştır. Haber metnlerinin sıklıkla üçüncü sayfalarda yayımlanmasının, Suriyeli sığınmacı çocukların hem gazeteler, hem de kamuoyu tarafından sıklıkla şiddet, cinayet ya da hırsızlık gibi olaylarla ilişkili olarak algılanmasına neden olabileceğini söylemek mümkündür.

Yayımlandıkları sayfaların yanı sıra, sayfalardaki konumları haber metnlerinin önemlilik düzeyini belirleyen bir başka unsurdur. Gazetelerin en önemli bölümlerinin manşet, sürmanşet ve üst kısım olarak belirtilen bölümler olduğu ifade edilebilir. Suriyeli çocuklara yönelik incelenen haberlerin sadece %4,1'inin gazetelerin vitrin sayfası olarak görülen manşetten verildiği anlaşılmış, çalışma kapsamındaki 18 aylık sürede sürmanşetten Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik hiçbir haber yayımlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Gazetelerin en önemli kısımlarından olan üst kısımdan yayımlanan haberlerin oranı ise %29,6'dır. Dolayısıyla, Suriyeli çocuklara ilişkin haberlerin yarısından fazlasının gazetelerin orta/göbek ve alt kısımlarında yer aldığı ve "önemsiz" olarak görüldüğü ifade edilebilir. Türkiye'de en çok okunan internet gazeteleri olarak Hürriyet, Habertürk, Sözcü ve Haberler.com'da çocuk içerikli haberleri inceleyen Feyyaz Fırat'ın ulaştığı sonuçlar da bu konuda oldukça dikkat çekicidir. Fırat, 2016 yılında gerçekleştirdiği çalışmada incelenen çocuk içerikli haberlerin %73'ünün haber sitesinin en alt, dolayısıyla en az görünür olan bölümlerinde, küçük bir alan içinde yer aldığını belirtmiş ve sayfaların editörleri tarafından "önemsiz" olarak görüldüğünü dile getirmiştir (2016: 825). Yazılı basında da Suriyeli çocuklara yönelik tutumun benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Hak haberciliğinin en temel ilkelerinden biri, insan haklarını, kadın haklarını ya da çocuk haklarını habercilik anlayışının temeline yerleştirmektir. Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerde çocuk haklarına yer veren haberlerin oranına

bakıldığında 130 haberden sadece 7'sinde çocuk haklarına vurgu yapıldığı görülmüştür. Bu sayı toplam haber sayısının %5,4'üne denk gelmektedir. Başka bir ifadeyle, haber metinlerinin %94,6'sında çocuk haklarına yer verilmemiş, çocuğun yaşam hakkı, korunma hakkı, eğitim hakkı ya da sağlık hakkı gibi temel hakları üzerinde durulmamıştır. Dolayısıyla, yaygın basının haklar konusunda halkı bilgilendirme ve farkındalık yaratma görevini tam olarak yerine getirdiğini, haberi ele alırken hak temelli bir yaklaşım sergilediğini söylemek zordur.

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik hak ihlallerini konu alan – çocuğa şiddet, ihmal, çocuğun cinsel istismarı gibi – haber metinlerinde çocuk haklarına dikkat çeken, hak ihlalinin konu alırken kendisi bir hak ihlaline yol açmayan, çocuğun karşı karşıya kaldığı sorunun çözümüne yönelik yol gösterici bir anlatım sergileyen az sayıda örnek göze çarpsa da, haber metinlerinde ağırlıklı olarak sadece olay odaklı bir anlatım benimsendiği, özellikle polis-adliye haberlerinde polisten alınan bilgilerin doğrudan habere aktarılmasıyla yetinildiği söylenebilir. Bu durum, geleneksel habercilik anlayışının tarafsızlık ilkesiyle örtüşse de, hak odaklı habercilik, hakları ihlal edilenlerden, ötekileştirilenlerden, eşdeyişle dezavantajlıdan yana taraf olmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla, çocuğun mağduriyetini konu alan haber metinlerinde, çocuğun lehine bir anlatım benimsenmemesi, çocuğun ve onunla benzer durumu paylaşan diğer çocukların mağduriyetini giderebilmek ya da önleyebilmek amacıyla müdahale edici bir yaklaşım sergilenmemesi hak odaklı haberciliğin ilkeleriyle örtüşmemektedir.

Suriyeli sığınmacı çocuklara yönelik haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirildiği bu çalışmada çocukları konu alan haberlerde hak ihlallerine neden olmamak için dikkat edilmesi gereken noktalar konusunda öneriler getirmek mümkündür. Özelde Suriyeli çocuklara, genelde ise çocuklara yönelik konuları haberleştirirken en önemlisi çocukların da medyadan yararlanma, bilgi edinme ve görüşlerini ifade etme hakları olan birer birey oldukları unutulmamalı, medya çocukların görüşleri için daha fazla yer ayırmalı ve çocuklara alan açmalıdır. Çocuk Hakları Bilgi Ağı, çocuklarla yönelik haber yapılırken, haber nedeniyle hiçbir çocuğun zarar görmemesi ilkesinin esas alınması gerektiğini belirterek, çocuğu

tehlikeye atan, küçük düşüren üsluptan, yargılayıcı tavır ve yorumlardan ve sansasyonel sunum yapmaktan kaçınılmasını tavsiye etmektedir (Hırant Dink Vakfı, 2018: 18). Sığınmacı çocuklara yönelik ötekileştirici, damgalayıcı ya da çocuğun kişiliğine zarar verici söylemlerden kaçınılmalı, özellikle suç mağduru ya da faili çocukların kimliğini açık edici unsurlara haber metninde yer verilmemelidir. Çocuklara yönelik haberlerde hak odaklı bir haberciliğin uygulanabilir olması için gazetecilerin çocuk hakları ve çocuk odaklı habercilik hakkında bilgilendirilmesinin yanı sıra insan hakları ve çocuk hakları felsefesinin yayın kuruluşlarınca özümsemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ADIGÜZEL, Y.: 2018 **Göç Sosyolojisi**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- ARCAN, H. E.: 2011 “Çocuk Haklarının Medya Boyutu: Sözleşmeler ve Yasal Düzenlemeler”, **Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, Haz. Mustafa Ruhi Şirin, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, s.249 – 265.
- AKPINAR, T.: 2017 “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar”, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 3, 2017, s. 16 – 29.
- AKYÜZ, E.: 2012 **Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması**, Pegem Akademi, Ankara.
- ALANKUŞ, S.: 2007 “BİA2 ve Hak Haberciliği Eğitim Çalışmaları Üzerine”, **Çocuk Odaklı Habercilik**, Der. Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s.13 – 26.
- ALANKUŞ, S.: 2012 “Önsöz: Neden Çocuk Odaklı Habercilik Kitabı?”, **Çocuk Odaklı Habercilik**, Der. Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s.27 – 74.
- ALANKUŞ S.: 2013 “Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği”, **Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına**, Der. Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s. 98 – 134.
- ARIK, E.: 2013 “Yurttaş Gazeteciliğinin Günümüzdeki Görünümü: Twitter Gazeteciliği Örneği”, **İletişim Kuram ve Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 36 / Bahar, s. 273 – 287.

- ARSAN, E.: 2005 “Çatışma ve Savaş Dönemlerinde Gazetecilik”, **Gazetecilik ve Habercilik**, Der. Sevda Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, s. 125 – 136.
- ATILGAN, A.,
ATILGAN, E. Ü.:
2009 **Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hakim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme ve Uygulamaların Değerlendirilmesi**, İnsan Hakları Ortak Platformu, Ankara.
- ATTON, C.: 2014 “Alternatif Medyaya Bakış: Kuram ve Metodoloji”, **Kendi Medyanı Yarat: Alternatif Medya – Kavramlar, Tartışmalar, Örnekler**, (Cilt 1), İstanbul, Kalkedon, s. 21 – 62.
- AVCI, ARTUN: 2011 “Çocuk Haklarının Medya Boyutu: Sözleşmeler ve Yasal Düzenlemeler”, **Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, Haz. Mustafa Ruhi Şirin, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, s.89 – 105.
- AYDEMİR, A.,
BAYAD, A.: 2017 “Savaş Zamanında Barış Çalışmak”, **Onto Dergisi**, Sayı:13, s. 15 – 24.
- AYDOĞAN, F.,
KIRIK, A. M.: 2012 “Alternatif Medya Olarak Yeni Medya”, **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Aralık (18), s. 58 – 69.
- AYKAÇ, M.,
YERTÜM, U.: 2017 “Avrupa Birliği Göç Politikalarının Gelişimi: Misafir İşçi Kabulünden Sığınmacı Akınına”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı: 70. s. 1 – 29.
- AZİZ, A.: 2008 **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri**, Ankara, Nobel Basımevi.

- BAILEY, O. G., **Understanding Alternative Media,**
CAMMAERTS, B., Open University Press, Berkshire.
CARPENTIER, N.: 2007
- BAILEY, O. G., **Alternatif Medyayı Anlamak,** Çev. Çiğdem Öztürk,
CAMMAERTS, B., Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
CARPENTIER, N.: 2015
- BARKIN, E.: 2014 “1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi”,
Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 1, s. 333 – 360.
- BEKİROĞLU, O.: 2012 “Sivil Toplum ve Medya: Demokrasi ve Alternatiflik Kavşağında İki Alan”, **Alternatif Medya Alternatif Gazetecilik: Türkiye’de Alternatif Gazetecilik Üzerine Değerlendirmeler**, Ed. Ömer Özer, Konya, Literatürk.
- BENGTTSSON, M.: “How to plan and perform a qualitative study using
2016 content analysis”, **NursingPlus Open**, pp. 8 – 14.
- BETER, Ö.: 2006 **Türkiye’ye Gelen Sığınmacı Çocukların Sorunları ve Bu Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- BİLİK YILDIRIM, Ş.: **Engellilere İlişkin Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.
2011
- BOSTANLI, M.: 2017 **11 Eylül’den Günümüze Ortadoğu ve Suriye: Suriye Sığınmacı Sorunu ve Basına Yansımaları**, İstanbul, Anahtar Kitaplar.

- BULKAN, D.: 2018 **Avrupa Birliği G Politikası ve Suriyeli Göçmenler**, (Yayınlanmamış Ysek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- CANGÖZ, İ.: 2005 “Yurttaş Gazeteciliği ve Yerel Basın”, **Gazetecilik ve Habercilik**, Der. Sevda Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, s. 107 – 124.
- CANGÖZ, İ.: 2012 “Haberde ocuk Birey”, **ocuk Odaklı Habercilik**, Der. Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s.198 – 225.
- CARRERA, S.: 2009 “In Search of the Perfect Citizen?: The Intersection Between Integration, Immigration and Nationality in the EU”, **Immigration and Asylum Law and Policy in Europe**, Volume: 17, Leiden, NLD: Martinus Nijhoff.
- CASTLES, S., MILLER M. J.: 2008 **Gler ağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, ev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CEVİZCİ, T. S., 2017: **Suriye Türkmenlerinin rejim ve Muhalefet İle İlişikleri (1918-2017)**, (Yayınlanmamış Ysek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- CEYHAN, .: 2008 **Anaakım Medyaya Karşı Alternatif Medya: Alternatif Gazeteler Olarak Ahali ve Mülksüzler**, (Yayınlanmamış Ysek Lisans Tezi), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.
- CURRAN, J.: 2002 “Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Bime”, **Medya Kültür Siyaset**, (Der.) S. İrvan, İstanbul: Alp Yayınevi, s. 181 – 261.
- ÇABA, D.,: 2019 “Sosyal Medya ağında Gazetecilik ve İnovasyon: Twitter’da Gazetecilik Pratikleri zerine Bir Analiz”, **İlef Dergisi**, 6(1), s. 95 – 120.

- ÇAĞLAYAN, S.: 2006 “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 17, s. 67 – 91.
- ÇAKRAN, Ş., EREN, V.: 2017 “Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 39, s. 1 – 30.
- ÇAVDAR, A.: 2009 “Alternatif Olarak Barış Muhabirliği”, **Medya ve Güvenlik Sektörü Gözetimi: Sınırlar ve İmkanlar**, Der. Volkan Aytar ve Ayşe Çavdar, İstanbul, Tesev yayınları, s. 146 – 153.
- ÇETİNKAYA, N.: 1997 “Türk Hukuk Sisteminde Çocuğun Korunması”, **İnsan Hakları**, Kış, s. 77 – 82.
- ÇİLİNGİR, S.: 2018 “Kriz Gündeminde AB Göç Politikasının Yetkiler, Hedefler ve Araçlar İtibariyle Değerlendirilmesi: Sınır Yönetimi Örneği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 1, s. 19 – 49.
- ÇOBANER, A. A.: 2015 “Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı: 24, s. 27 – 54.
- DEĞİRMENCİ, G.: 2011 **Avrupa Birliği Göç Politikası Kapsamında Fransa’nın Göç Politikası**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi.
- DEĞİRMENCİOĞLU S. M.: 2012 “Çocuk Hakları Penceresinden Basın: Eleştirel, Katılımcı ve Yapıcı bir Bakış”, **Çocuk Odaklı Habercilik**, Der. Sevdalankuş, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s.135 – 173.
- DEMİR, C.: 2018 **Suriye’de Kara Kışa Dönen Arap Baharı: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Yönetimindeki Vekalet Savaşı**,

- (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi.
- DEVECİ, S. E. 2014 “Savaşta Çocuk Ölümleri ve Yaralanmaları”, **Çocuklar ve Savaş**, Ed. Burcu Tokuç, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, Ankara, s. 9 – 22.
- DİRİCAN, R.: 2018 “Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları”, **Çocuk ve Gelişim Dergisi**, Sayı: 2, Cilt: 2, s. 51 – 52.
- DOWNING, J. D. H.: 2001 **Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements**. United States, Sage Publications.
- DURAN, R.: 2005 “Yurttaş Gazeteciliği”, **Gazetecilik ve Habercilik**, Der. Sevda Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, s. 91 – 100.
- DURSUN, Ç.: 2007 “Hak Haberciliğinin Doğası ve Olanığı”, **İnsan Hakları Haberciliği**, Ed. Sevda Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı, s. 105 – 127.
- EKŞİ, N.: 2003 “Uluslararası Koruma Yöntemleri ve Türkiye’de Bulunan Suriyelilerin Hukuki Statüsü”, **Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’nin Mülteci Sığınmacı Politikası - Tebliğler**, Ankara, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, s. 51 – 70.
- EMİN, M. E.: 2016 **Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları**, İstanbul, SETA.
- ERBAY, E.: 2013 Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 38 – 54.
- FASSMANN, H., MÜNZ, R.: 1994 **European Migration in the Late Twentieth Century**, USA, Edward Elgar Publishing Company.

- GALTUNG, J.: 2015 “Peace Journalism and Reporting on the United States”, **Brown Journal of World Affairs**, Vol. 22, Issue: 1, pp. 1 – 13.
- GERAY, C.: 1970 “Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 4, s. 8 – 36.
- GÖLCÜ, A.: 2017 “Haber Söyleminde ‘Öteki’yi Aramak: Suriyeli Mülteciler Örneği”, **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 28, s. 11 – 18.
- GÖREN, Z.: 2012 “Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 22, Güz, s. 45 – 105.
- GÜÇLÜ, S.: 2016 “Çocukluk ve Çocuğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları”, **Sosyoloji Dergisi**, Armağan Sayısı, s. 1 – 22.
- GÜLEÇ, C.: 2015 “Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye’ye Yansımaları”, **Tesam Akademi Dergisi**, 2(2), s. 81 – 100.
- HAAS, T.: 2004 “Alternative Media, Public Journalism and The Pursuit of Democratization”, **Journalism Studies**, Vol.:5, Number:1, pp. 115 – 121.
- HAAS, T.: 2009 “Civic Journalism”, **Encyclopedia of Journalism**, Ed. Christopher H. Sterling, California, Sage Publications, pp. 302 – 305.
- İNAL, A. N.: 1995 **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Cilt: 44, Sayı: 1, s.765- 778.
- İNAL, K.: 2017 **Çocuk Hakları ve Siyaset**, Propaganda Yayınları, İstanbul.

- İRVAN, S.: 2012 “Barış Gazeteciliği Mümkün mü?”, **Alternatif Medya Alternatif Gazetecilik: Türkiye’de Alternatif Gazetecilik Üzerine Değerlendirmeler**, Ed. Ömer Özer, Konya, Literatürk, s. 43 – 58.
- KAHRAMAN, F.: 2018 “Koşullu Konutseverlikten Hoşnutsuzluğa: Almanya’da Yükselen Yabancı Düşmanlığını Türk Göçmenler Üzerinden Okumak”, **Muhafazakar Düşünce Dergisi**, Sayı 53, s. 209-
- KANAT, S.,
AYTAÇ, M.: 2018 “Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik ile Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 40/2, s. 55 – 86.
- KARASUBAŞI, İ.:
2015 “II. Dünya Savaşı Çocukları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 55,1, s. 441 – 450.
- KARPAT, K.:
2010 **Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, İstanbul, Timaş Yayınları.
- KAYA, İ.,
EREN, E. Y.: 2015 **Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri**, İstanbul, Seta.
- KELEŞ, R.: 1998 **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, İmge.
- KEYMAN, F.: 2005 “Küreselleşme ve Sivil Toplum”, **Sivil Toplum ve Demokrasi: Konferans Yazıları**, No: 10, İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- KOÇAK, O.,
GÜNDÜZ, R. D.:
2007 “Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 12, s. 66 – 91.
- KORKUT, T.: 2013 “Hak Haberciliği ve Habercilikte Kültürel Çeşitlilik”, **Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına**, Der.

- Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s. 200 – 206.
- KRIPPENDORF, K.: 2004 **Content Analysis: An Introduction to Its Methodology**, (Second Edition), Thousand Oaks, Sage Publication.
- KURT, S. L.: 2016 “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Sayı: 36, s. 99 – 127.
- KUYUMCU, N.: 2014 “Tarihten Günümüze Çocuk ve Çocukluk Algısı Üzerine Birkaç Söz: Çocuk Tiyatrosu ve Çocuklarla Tiyatro”, **Türk Dili: Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 756, Aralık, s. 709 – 713.
- LEE, E. S.: 1966 “The Theory of Migration”, **Demography**, Vol. 3, No.1, s. 47 – 57.
- MARTIN, A. E.: 1916 “Pioneer Anti-Slavery Press”, **The Mississippi Valley Historical Review**, Vol. 2, No. 4, pp. 509 – 528.
- MCLNTYRE, P.: 2007 “İnsan Hakları Gazeteciliği”, **İnsan Hakları Haberciliği**, Ed. Sevda Alankuş, İstanbul, İPS İletişim Vakfı, s. 167 – 179.
- NAVARO, I.: 2004 “ABD’de Alternatif Medya”, **Kamusal Alan**, (Der.) M. Özbek, İstanbul: Hil Yayınevi, ss. 677-687.
- ODMAN, T.: 1995 **Mülteci Hukuku**, Ankara, İmaj.
- ODMAN, T.: 2012 “Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Hakları”, **Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Ankara, Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, s. 305 – 345.

- ORAN, B.: 2002 **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ORHAN, O.: 2014 **Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler**, Rapor No: 189, Ankara, ORSAM.
- ÖKTEM, M. S.: 2018 **Uluslararası Göç Hukukunda Çocuklar ve Hukuki Statüleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- ÖZCAN, M.: 2005 **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, Ankara, Usak Yayınları.
- ÖZÇELİK, G. B.: 2010 **“Yasal Göç ve Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Entegrasyonu”, Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği: Serbest Dolaşım ve Politikalar**, Ed. Belgin Akçay ve Gülüm B. Özçelik, Seçkin Yayınları, Ankara.
- ÖZER, İ.: 2004 **Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme**, Bursa, Ekin Kitabevi.
- ÖZER, Ö.: 2010 **Liberal Basın**, Konya, Literatürk.
- ÖZER, Ö.: 2012a **“Giriş: Alternatif Medya, Alternatif Gazetecilik ve Joseph Pulitzer”, Alternatif Medya Alternatif Gazetecilik: Türkiye’de Alternatif Gazetecilik Üzerine Değerlendirmeler**, Ed. Ömer Özer, Konya, Literatürk, s. 9 – 22.
- ÖZER, Ö.: 2012b **“Yurttaş Gazeteciliği: Eskişehir Örneğinde Bir Araştırma”, Alternatif Medya Alternatif Gazetecilik: Türkiye’de Alternatif Gazetecilik Üzerine Değerlendirmeler**, Ed. Ömer Özer, Konya, Literatürk, s. 23 – 42.

- ÖZERİM, G.: 2014 “Avrupa’da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem mi?”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 11 – 15.
- ÖZKAYA, 1997 “Medya ve Körfez Savaşı”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 52, Sayı: 01, s. 567 – 579.
- ÖZTÜRK, H. K.: 2017 “Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 13, Ekim, s. 253 – 276.
- PETERSEN, W.: 1958 “A General Typology of Migration”, **American Sociological Review**, Vol. 23, No.3, s. 256 – 266.
- POPPLE, K.: 1995 **Analysing Community Work: Its Theory and Practice**. Buckingham: Open University Press.
- POSTMAN, N.: 1995 **Çocukluğun Yokoluşu**, Çev. K. İnal, Ankara, İmge.
- RAVENSTEIN, E. G.: 1885 “The Laws of Migration”, **Journal of the Royal Statistical Society**, Vol. 48, London, UK, s. 167 – 235.
- RAVENSTEIN, E. G.: 1889 “The Laws of Migration”, **Journal of the Royal Statistical Society**, Vol. 52, London, UK, s. 241 – 305.
- RODRIGUEZ, J. P.: 2007 **Slavery in the United States: A Social, Political and Historical Encyclopedia**, Vol. 1, California, ABC-CLIO.
- ROUSSEAU, J. J.: 2011 **Emile ya da Eğitim Üzerine**, Çev. Y. Avunç, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- SALMAN, U. A.: 2019 **Haberde Çocuk: Çocuk Odaklı Habercilik El Kitabı**, İstanbul, IPS İletişim Vakfı.
- SERT, D. Ş.: 2018 “Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru”, **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar**,

- Tartışmalar**, Der. S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, İstanbul, İletişim Yayıncılık, s. 30 – 47.
- ŞEKERCİOĞLU, H.: 2018 **Basında Uyuşturucu Haberlerinin Sunumu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.
- ŞİNAR, D.: 2008 “Bağımsız Medya ve Barış Gazeteciliği”, **Başka Bir İletişim Mümkün: Bildiriler**, Ed. Sevilay Çelenk, İstanbul, IPS İletişim Vakfı, s. 165 – 169.
- TALAS, C.: 1990 **Toplumsal Politika**, İmge Yayınevi, Ankara.
- TAN, M.: 1994 “Çocukluk: Dün ve Bugün”, **Toplumsal Tarihte Çocukluk**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TAŞ, H. Y., ÖZCAN, S.: 2018: “Suriyeli Göçmen Sorunlarının Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi”, **Emek ve Toplum**, Sayı: 17, Cilt: 7, s. 36 – 54.
- TAŞTEKİN, F.: 2015 **Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- TAYLAN, A.: 2012 **Alternatif Medya ve Bianet Örneği: Türkiye’de Alternatif Medyaya Dair Etnografik Çalışma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi.
- TAYLOR, C.: 1990 “Model of Civil Society”, **Public Culture**, 3(1), pp. 95 – 118.
- TOKGÖZ, O.: 1981 **Temel Gazetecilik**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- TONGA, H.: 2016 “Türkiye Yazılı Basınında İnsan Odaklı Habercilik Anlayışı: Ankara Saldırısı Örneği”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 45, s. 887 – 897.

- TOPAL, A. H.: 2015 “Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı: 3. Cilt:2, s. 5 – 22.
- TORAN, M.: 2012 “Çocuğun ve Erken Çocukluk Eğitiminin Tarihi ve Kuramsal Temelleri”, **Okul Öncesi Eğitime Giriş**, Ed. N. Avcı ve M. Toran, Ankara, Eğiten Kitap, s. 1 – 19.
- TOSUN, G. E.: 2012 “Çocuklar ve Çocuk Haklarının Medyada Temsili”, **Çocuk Odaklı Habercilik**, Der. Sevdâ Alankuş, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s.174 – 197.
- TOSUN, G. E.: 2013 “Hak Haberciliği: Neden ve Nasıl?”, **Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına**, Der. Sevdâ Alankuş, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s. 166 – 176.
- TUTKUN, Ö. F.,
KOÇ, M.: 2003 “Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye’de Çocuk Haklarına Yönelik Çalışma ve Yasal Düzenlemeler”, **Ege Eğitim Dergisi**, 3(2), s. 11 – 23.
- TÜRKBAY, T., 2016 “Suriyeli Sığınmacı Çocuklar”, **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, Sayı: 23, Cilt:1, s. 75 – 76.
- UYSAL, A.: 2006 “Londra’daki Türk Nüfusun Mekansal Dağılımı”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 33, s. 534 – 565.
- UZUN, R.: 2006 “Gazetecilikte Yeni Bir Yönelim: Yurttaş Gazeteciliği”. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, s. 633 – 656.
- UZUN, R.: 2014 “Çocukların Medyadan ve Medyada Korunması: Çocuklara Yönelik Etik Davranış Kurallarının İncelenmesi”, **Akdeniz İletişim Dergisi**, Sayı: 22, s. 152 – 167.

- UZMAN, N.: 2016 “Türkiye’de Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi”, **21. yy’da Eğitim ve Toplum**, Sayı: 15, Cilt: 5, s. 135 – 157.
- ÜLKÜ, O.: 2017 **Muhelif Bir Medya Örneği Olarak Halk Tv Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Üniversitesi, İstanbul.
- ÜSTÜNDAĞ, E.
ÖZMEN, K.: 2012 “Çocukları Görünür Kılmak”, **Çocuk Odaklı Habercilik**, Der. Sevdalankuş, IPS İletişim Vakfı, İstanbul, s. 226 – 249.
- VATIKIOTIS, P.: 2014 “İletişim Kuramı ve Alternatif Medya”, **Kendi Medyanı Yarat: Alternatif Medya – Kavramlar, Tartışmalar, Örnekler**, (Cilt 1), İstanbul, Kalkedon, s. 63 – 98.
- YALÇIN, C.: 2004 **Göç Sosyolojisi**, Ankara, Anı Yayıncılık.
- YENİSEY, F.: 2017 **Mağdur Çocuk Haklarına İlişkin Öneriler**, İstanbul, Uğur Yayınları.
- YILDIRIM, B.: 2015 **İletişim Araştırmalarında Yöntemler**, Konya, Literatürk.
- YILDIZ, G.: 2012 **Dünyada ve Türkiye’de Barış Gazeteciliği: Olanaklar ve Eleştiriler**, İstanbul, Sosyal Yayınları.
- YILDIZ, C. A.: 2019 “Suriye Kaynaklı Göç Ekseninde Türk Göç Mevzuatının Tarihsel Açıdan Yeniden Değerlendirilmesi”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Sayı: 43, s. 234 – 266.
- YILMAZ ELMAS, F.: 2016 **Avrupa ‘Kapı Duvar’: Göç Yaklaşımında Söylem Eylem Tutarsızlığı**, Ankara, Usak Yayınları.
- YÜKSEL, E.: 2019 “Türkiye’de İletişim Araştırmalarında İçerik Analizi Uygulamaları, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”,

International Eurasia Congress o Scientific Researches and Recent Trends-V The Book of Full Text, Ed. Gülzar İbrahimova ve Terane Nağıyeva, Bakü, s. 134 – 152.

WALTZ, M.: 2005 **Alternative and Activist Media**, Edinburg, Edinburg University Press.

WESSELS, W.: 2010 **Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı**, Ankara, Zeplin.

İnternet Kaynakları

AKÇA, E. B.: 2008 **Habercilikte Yeni Arayışlar ve Hak Haberciliği**, 11 Ekim, (Çevrimiçi), <http://bianet.org/biamag/medya/110151-habercilikte-yeni-arayislar-ve-hak-haberciligi> , 20 Haziran 2020.

BBC: 2011 **Kaddafi Yakalandı ve Öldürüldü**, 20 Ekim, (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/10/111020_ga ddafi_latest, 12 Mart 2019.

BBC: 2016 **Yunanistan'ın Nüfusu Kadar Suriyeli Evlerini Terketti**, 13 Şubat, (Çevrimiçi), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160213_sur iye_rakamlar, 14 Mart 2019.

BBC: 2018 **Afrika Dışında Bilinen En Eski İnsan Kalıntısı Bulundu**, 12 Temmuz, (Çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44806930>, 11 Ekim 2020.

BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
ÇOCUK
ÇALIŞMALARI: 2015 **Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu: Politika ve Uygulama Önerileri**, Eylül, (Çevrimiçi), <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-BİRİMİ>, 2015:

content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim
Sistemi-Politika-Notu.pdf, 16 Mart 2019.

- CNN TÜRK: 2011 **Kendini Yaktı Devrimin Sembolü Oldu**, 20 Ocak, (Çevrimiçi),
<https://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/20/kendini.yakti.devrimin.sembolu.ordu/603903.0/index.html>, 12 Mart 2019.
- ÇALIŞKAN, Ö.: 2011 **Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı**, Sunum Metni, Ankara Üniversitesi. (Çevrimiçi),
https://www.academia.edu/7485500/Lizbon_Antla%C5%9Fmas%C4%B1_Sonras%C4%B1_Avrupa_Birli%C4%9Fin_Yeni_Kurumsal_Yap%C4%B1s%C4%B1, 08 Mart 2019.
- DURAN, R.: 2019 **Yurttaş Gazeteciliği**, 30 Aralık, (Çevrimiçi),
<https://artigercek.com/yazarlar/ragipduran/yurttas-gazeteciligi> , 17 Haziran 2020.
- EFE, İ.: 2015 **Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar**, SETA Raporu, (Çevrimiçi),
http://file.setav.org/Files/Pdf/20151225180911_turk-basininda-suriyeli-siginmacilar-pdf.pdf, 22 Eylül 2020.
- FRANZOSI, R.: 2007 **Content Analysis: Objective, Systematic, and Quantitative Description of Content**, 14 Kasım, (Çevrimiçi), https://www.unive.it/media/allegato/Scuola-Dottorale/2011/allegato/Content_Analysis_-_Introduction.pdf , 15 Temmuz 2020.
- GAZETE DUVAR: 2018 **Kocabaş Fosili Bize Neler Anlatıyor?**, 26 Aralık, (Çevrimiçi),

<https://www.gazeteduvar.com.tr/bilim/2018/12/26/kocabas-fosili-bize-neler-anlatiyor>, 11 Ekim 2020.

GÖÇ İDARESİ: 2019 **Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler,** 7 Mart, (Çevrimiçi), http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, 14 Mart 2019.

GÖÇ İDARESİ: t.y. **1951 Cenevre Sözleşmesi,** http://www.goc.gov.tr/icerik3/multecilerin-hukuki-durumuna-iliskin-sozlesme_340_341_641, (Çevrimiçi), 16 Mart 2018.

GÖÇ İDARESİ: t.y. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380, (Çevrimiçi), 19 Ocak 2018.

HRANT DİNK: **Türkiye Yazılı Basımında Çocukların Temsili,** <https://hrantdink.org/attachments/article/1542/Turkiye-yazil-basininda-cocuklarin-temsili.pdf> , (Çevrimiçi), 20 Eylül 2020.

IGAM: 2019 **Mülteci Hakları için Medya ve Sivil Toplum İş Birliği Projesi: Medya 18 Aylık İzleme Raporu,** (Çevrimiçi), <https://igamder.org/TR/projelerimiz/multeci-haklari-icin-medya-ve-sivil-toplum-isbirligi-projesi>, 2 Temmuz 2020.

İRVAN, S. 2015 **Normatif Kuram Olarak Barış Gazeteciliği: Önermeler ve Engeller,** 23 Haziran, (Çevrimiçi), <https://m.bianet.org/bianet/medya/165505-normatif-kuram-olarak-baris-gazeteciligi-onermeler-ve-engeller> , 20 Haziran 2020.

İRVAN, S.: 2017 **Yurttaş Gazeteciliği Nedir? Ne değildir?,** 9 Ağustos, (Çevrimiçi),

- <https://suleymanirvan.blogspot.com/2017/08/yurttas-gazeteciligi-nedir-ne-degildir.html> , 18 Haziran, 2020.
- MADDE 14: t.y. Schengen Yürütme Anlaşması. (Çevrimiçi), http://www.madde14.org/index.php?title=Schengen_Y%C3%BCr%C3%BCtme_Anla%C5%9Fmas%C4%B1, 5 Mart 2019.
- NTV: 2018 **Suriye’deki İç Savaşın Kaybedenleri: Çocuklar**, 15 Mart, (Çevrimiçi), <https://www.ntv.com.tr/dunya/suriyedeki-ic-savas-in-kaybedenleri-cocuklar,GXGcVZwyk02FPIdjjbtKLQ>, 1 Eylül 2019.
- PARKER, S.: 2015 “Unwanted Invaders: The Presentation of Refugees and Asylum Seekers in the UK and Australian Print Media”, **Myth and Nation**, Issue: 23, (Çevrimiçi), https://www.gla.ac.uk/media/Media_404384_smxx.pdf
- RAY, G. N.: 2007 **The Role of Media in Protection of Human Rights**, 11 Ocak, (Çevrimiçi), <http://www.presscouncil.nic.in/OldWebsite/speechpdf/The%20Role%20of%20Media%20in%20Protection%20of%20Human%20Rights%20Visakhapatnam.pdf>, 09.09. 2019.
- SANDIKLI, A., SEMİN, A.: 2012 “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, **Ortadoğu’da Değişim ve Türkiye**, BİLGESAM Raporu, 27 Kasım, s. 193-255, (Çevrimiçi), <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-227-2014090440butun-boyutlariyla-suriye-krizi-ve-turkiye.pdf>, 12 Mart 2019.
- T.C. AVRUPA BİRLİĞİ AB’ye Genel Bakış, No: 2 (Çevrimiçi), BAŞKANLIĞI: t.y. https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf, 6 Mart 2019.

- T.C. RESMÎ GAZETE: **Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi**, 5 Eylül, Sayı: 10898. (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>, 20.02.2019
- T.C. RESMÎ GAZETE: **İskân Kanunu**, 21 Haziran, Sayı: 2733. (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>, 19.02.1019
- T.C. RESMÎ GAZETE: **Türkiye'ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**, 30 Kasım, Sayı: 22127. (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf>, 19.02.2019.
- T.C. RESMÎ GAZETE: **Basın Kanunu**, 9 Haziran, Sayı: 25504. (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/06/20040626.htm#1>, 12.09.2019.
- T.C. RESMÎ GAZETE: **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**, 11 Nisan, Sayı: 28615. (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411.pdf>, 21.02.2019.
- THE KIDS RIGHTS FOUNDATION: 2018 **The Kids Rights Index 2018**, (Çevrimiçi), www.kidsrightsindex.org, 16 Haziran 2019.
- TİMİSİ, N.: 2010 **Medyada Hak Haberciliği**, 21 Ağustos, (Çevrimiçi), <http://bianet.org/bianet/medya/124294-medyada-hak-haberciligi>, 26 Haziran 2020.
- TRT HABER: 2019 **YPG/PYD Çocukları Savaşçı, Okulları Mühimmat Deposu Yaptı**, 27 Temmuz, (Çevrimiçi),

- <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ypgpkk-cocuklari-savasci-okullari-muhimmat-deposu-yapti-424668.html>, 21 Ekim 2020.
- TÜRKİYE GAZETECİLER CEMİYETİ: 2009** **Türkiye Gazetecilik Hak ve Sorumluluk Bildirgesi.** (Çevrimiçi), <http://www.tgc.org.tr/bildirgeler/turkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html>, 11 Eylül 2019.
- ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (IOM): 2009** **Göç Terimleri Sözlüğü**, Ed. Bülent Çiçekli. Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, İsviçre, (Çevrimiçi), http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlugu_363_382_727_icerik, 15 Mart 2018.
- UNESCO: 1978** **Declaration on Fundamental Principles Concerning the Contribution of the Massmedia to Strengthening Peace and International Understanding to the Promotion of Human Rights and to Countering Racism, Apartheid and Incitement to War**, 28 Kasım, (Çevrimiçi), http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13176&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, 20 Haziran 2020.
- UNICEF: 2004** **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, (Çevrimiçi), https://www.unicef.org/turkey/pdf/_cr23.pdf, 25 Mart 2019.
- UNICEF: 2018** **Unicef Turkey 2018 Humanitarian Results**, December 2018, (Çevrimiçi), <https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF%20Turkey%20Humanitarian%20Situation%20Report%20No.%2028%20-%20January-December%202018.pdf>, 15 Mart 2019.

- UNICEF: (t.y.) **Guides for Journalists Reporting on Children,** (Çevrimiçi), <https://www.unicef.org/eca/media/ethical-guidelines>, 10 Eylül 2019.
- UNITED NATIONS: **African Charter on the Rights and Welfare of the**
1999 **Child,** (Çevrimiçi), https://www.un.org/en/africa/osaa/pdf/au/afr_charter_rights_welfare_child_africa_1990.pdf , 24 Mart 2019.
- UNITED NATIONS: **The International Migration Report 2017,**
2017 <https://www.un.org/development/desa/publications/international-migration-report-2017.html>., (Çevrimiçi), 16 Mart 2018.
- ÜSTÜN, N.: t.y. “Schengen Anlaşması ve Geleceği” Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi. (Çevrimiçi), <http://www.kto.org.tr/d/file/schengen-anlasmasi-ve-gelecegi.pdf>, 4 Mart 2019
- WASILEWSKI, K.: 2017 **Komunikowanie Społeczne W Dobie Nowych Technologii**, “Alternative Media in the United States: The Origins, Development and Migration to the Internet”, Poznań, Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej, pp. 115 – 128. (Çevrimiçi), <http://www.ptks.pl/j3x/images/ebook/komunikowanie-spoleczne-ebook.pdf>, 11 Haziran 2020.

ÖZGEÇMİŞ

EĞİTİM BİLGİLERİ

- 2016 (Doktora): İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı
- 2010-2014 (Yüksek Lisans): Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın ve Yayın Anabilim Dalı
- 2004-2010 (Lisans) Bilkent Üniversitesi, İdari İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

YAYINLAR

- **Ulusal Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler**

Ulusoy Ökeli, Hande. “Kültürlerarasılık, Çokkültürlülük ve Etnisite: Eskişehir’deki Çerkeslerin Kültürlerarası İletişim Pratikleri”. **Akdeniz İletişim Dergisi**, Sayı 27, Haziran, 2017.

- **Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler**

Ulusoy Ökeli, Hande. “Yerel Basında Çocuk Odaklı Habercilik: Akdeniz Gündem ve Antalya Gerçek Gazeteleri Üzerine Bir Araştırma”. **Global Media Journal – Turkish Edition**, Sayı 18, Mayıs 2019.

PROJELER

Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Basın-Yayın Bölümü, Prof. Dr. Erkan YÜKSEL “Türkiye’de Sağlık Konulu Yayıncılık İlkelerinin Belirlenmesi: Kaynak, İleti ve Hedef Kitle Bağlamında Sağlık Konulu Yayınların Analizi”, TÜBİTAK Projesi, Basın Grubu, Haber Kodlayıcı (2011).